

T.C.

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NDE
ALINAN KARARLAR VE İNSAN HAKLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME: AFRİKA ÖRNEĞİ**

Erdinç ŞİMŞEK

2115030003

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Emrah Utku GÖKÇE

Bandırma 2024

T.C
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NDE
ALINAN KARARLAR VE İNSAN HAKLARI
ÜZERİNE BİR İNCELEME: AFRİKA ÖRNEĞİ

Erdinç ŞİMŞEK

2115030003

Tez Danışmanı:

Doç. Dr. Emrah Utku GÖKÇE

Bandırma 2024

ETİK BEYAN

TÜRKİYE CUMHURİYETİ BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (19/12/2024)

Erdinç ŞİMŞEK

imza

ÖZET

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NDE ALINAN KARARLAR VE İNSAN HAKLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME: AFRİKA ÖRNEĞİ

Erdinç ŞİMŞEK

İnsan hakları, insanların toplum halinde yaşamaya başlamalarından itibaren sorun olmuş bir olgudur. Yakın geçmişten günümüze kadar özellikle uluslararası insan hakları ihlallerinin önüne geçebilmek için adımlar atılmıştır. Bu çalışmada bu adımlardan bir tanesi olan Uluslararası Ceza Mahkemesi ve insan haklarıyla olan ilişkisi tartışılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde insan haklarının Magna Carta Libertatum'dan (İngiliz Büyük Şartı) UCM'nin kuruluşuna kadar olan gelişim sürecine değinilmiştir. İkinci bölümde ise UCM'nin kuruluş süreci ve yapısı kendisinden önce gelen Almanya, Japonya, Ruanda ve Eski Yugoslavya mahkemeleriyle birlikte incelenmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümlerde ise UCM'nin bünyesinde gerçekleşen davalar insan hakları temel alınarak incelenmiş ve karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırmaları yaparken çalışmanın da amacı olan UCM, insan haklarına katkı sağlayabiliyor mu sorusuna cevap aranmaktadır. Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı içerisinde durum çalışmasına göre yürütülmüştür. Bu çerçevede tezin önemi ise bahsi geçen davaların Türkçe ve toplu bir şekilde kaynağının bulunmasını sağlamayı amaçlamaktır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Uluslararası Ceza Mahkemesi

ABSTRACT

A REVIEW ON INTERNATIONAL CRIMINAL COURT AND HUMAN RIGHTS: CASE OF AFRICA

Erdinç ŞİMŞEK

Human rights have been a problem since people started to live as a society. From the recent past to the present, steps have been taken to prevent human rights violations, especially internationally. In this study, one of these steps, the International Criminal Court and its relationship with human rights are discussed. In the first part of the study, the development process of human rights from Magna Carta Libertatum (English Great Charter) to the establishment of the ICC is mentioned. In the second part, the establishment process and structure of the ICC is analyzed together with its predecessors in Germany, Japan, Rwanda and the former Yugoslavia. In the third and fourth chapters, the cases that took place within the ICC are analyzed and compared on the basis of human rights. While making these comparisons, the aim of this study is to answer the question of whether the ICC can contribute to human rights. This study was conducted according to a case study within the qualitative research approach. In this framework, the importance of the thesis is to provide a Turkish and collective source of the mentioned cases.

Keywords: Human Rights, International Criminal Court

ÖNSÖZ

İnsan hakları günümüze kadar yapılan anlaşma ve antlaşmalar ile hatırı sayılır bir seviyede koruma altına alınmıştır. Ancak bütün bunlara rağmen insan hakları özellikle uluslararası alanda ihlal edilmektedir. Bu çalışmada da görüleceği üzere insan haklarını uluslararası alanda koruma yönünde atılan adımlardan biri olan UCM bünyesinde oldukça fazla ihlal davası görülmüştür. Çalışmada bu davalardan bazılarını inceleyerek yapılan ihlallere karşı alınan aksiyonlar değerlendirilmiştir. Bu çalışma temelde UCM'nin insan haklarına sunduğu katkıları incelemektedir. Bu bağlamda literatüre de dava karşılaştırmaları noktasında toplu bir kaynak sunma amacı vardır.

Çalışmanın yürütüldüğü süreç boyunca gösterdikleri destek için Annem, Babam ve Kardeşim'e yine çalışma süreci boyunca yardımını eksik etmeyen danışman hocam Doç.Dr. Emrah Utku GÖKÇE'ye teşekkürlerimi sunarım.

Erdinç ŞİMŞEK

Bandırma

19.12.2024

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLOLAR.....	ix
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. İNSAN HAKLARI KAVRAMININ TANIMI, TARİHİ VE GELİŞİMİ.....	5
1.1. Modern İnsan Hakları Gelişim Süreci	9
1.2. Kuşak Hakları.....	11
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ	14
2.1. Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (NUACM) ve Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (TUUACM) ve Takip Eden Gelişmeler	15
2.2. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)	18
2.3. Uluslararası Ceza Hukuku ve UCM Arasındaki İlişki	21
2.4. Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Giden Yolda İlk Adımlar	22
2.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Temelleri.....	23
2.6. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yapısı ve İşleyişi	24
2.7. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Yargıladığı Suçlar	27
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	36

3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NDE GÖRÜLEN DAVALAR.....	36
3.1 Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin UCM Süreci	37
3.1.1. Thomas Lubanga Dyilo Davası	39
3.1.2. Bosco Ntaganda'nın Davası	41
3.1.3. Germain Katanga'nın Davası	42
3.2. Kenya'nın UCM Süreci	43
3.2.1. Uhuru Kenyatta, Francis Kirimi Muthaura ve Muhammet Hüseyin Ali'nin Davası	47
3.2.2. William S. Ruto, Joshua A. Sang ve Henry K. Kosgey'in Davası	50
3.3. Sudan/Darfur	53
3.3.1. A. M. Ali Abd-Al-Rahman (Ali Kushayb) Davası	59
3.3.2. Ahmet M. Harun'nun Davası	59
3.3.3. Ömer El Beşir'in Davası	60
3.3.4. B. I. Abu Garda, A. Banda Abakaer Nourain ve A. R. Muhammet Hüseyin'in Davası	61
3.4. Libya	62
3.4.1. Muammer Kaddafi, Saif El İslam Kaddafi ve Abdullah el Senussi	64
3.4.2. El Tumay Muhammet Halit ve Mahmut Mustafa Busayf El Werfalli	65
3.5. Orta Afrika Cumhuriyeti (OAC)	65
3.5.1. Jean Pierre Bemba Gombo'nun Davası	67
3.5.2. Jean Pierre Bemba Gombo ve Diğerlerinin Davası	69
3.6. Uganda	70
3.6.1. Dominic Ongwen'in Davası	72
3.6.2. Joseph Kony ve Vincent Otti	73
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	74
4. DAVALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	74

4.1. DKC-Uganda.....	74
4.2. Kenya-OAC.....	78
4.3. Sudan/Darfur-Libya.....	82
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	89
TARTIŞMA VE SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	91

TABLÖLAR

Tablo 1: Kuşak Hakları.....	12
Tablo 2: UCM'nin Yargı Yetkisini Tanıyan ve Tanımayan Ülkeler.....	36
Tablo 3: UCM'nin İnsan Haklarına Katkıları.....	88

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABÖ	: Afrika Birliği Örgütü
AİHHS	: Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMGS	: Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği
DKC	: Demokratik Kongo Cumhuriyeti
EYUCM	: Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
GA	: Güney Afrika
İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
NUACM	: Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi
OAC	: Orta Afrika Cumhuriyeti
RUCM	: Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TUUACM	: Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin (UCM) yürüttüğü davalar çerçevesinde, UCM'nin korunmasına katkı sağlamayı amaçladığı insan haklarındaki etkinliğini incelemektir. İnceleme sırasında esas olarak UCM'nin statüsünde bahsettiği gibi kararlı ve yeterli bir şekilde aksiyon alıp almadığına dikkat edilmektedir. Bu incelemeyi yaparken UCM nezdinde insan haklarının ihlali sayılan ve aynı zamanda UCM'nin yargı yetkisinde bulunan suçlar temel alınmıştır. Bu suçlar ise soykırım suçu, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve saldırı suçlarıdır.

Bu tezin amacı UCM'nin insan haklarını garanti ettiği şekilde koruyup koruyamadığını belirlemektir. Bu belirlemeyi yaparken UCM'nin bugüne kadar yürüttüğü davalar arasındaki altı ülkeyi kapsayan 15 davayı hem kendi içlerinde hem de karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz. Böylece bu çalışma literatüre davaların tez konusu ekseninde karşılaştırmalı bir kaynağının bulunmasını sağlayacaktır.

Çalışmanın önemi öncelikle dava konularının, özellikle Türkçe literatürde hem ayrı ayrı hem de karşılaştırmalı olarak kaynak bakımından çok az olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın Türkçe literatüre sağlayacağı toplu kaynak oldukça faydalı olacaktır. İngilizce çevirisinin yapılması halinde İngilizce literatüre de katkı sağlayacaktır. Ayrıca insan haklarını temeline alan uluslararası statüdeki bir mahkemenin benzer olaylar karşısında aldığı aksiyonlar çok yönlü bir şekilde incelenecektir. Bu sayede UCM'nin davalar etrafında benzer ve farklı yönlerini ortaya koyarak böylesine ağır bir görevi üstlenen yapının etkinliğini görme fırsatımız olacaktır. Öte yandan bu çalışma okuyuculara insan haklarının belirli bir tarihsel gelişimini, UCM'nin tarihsel gelişimini, bütün işleyişini ve yapısını son olarak ise dava süreçlerine dair bilgiler sunmaktadır. Ek olarak bu çalışmanın literatürdeki benzer çalışmalardan ayrılan özelliği insan haklarını ön plana koymasıdır.

Bu tezi yazarken başlangıç noktasında elbette çeşitli sorularımız vardı ve bu sorular çerçevesinde tez süreci yürütüldü. Çalışmanın ana sorusu UCM insan haklarının korunmasına nasıl katkıda bulunmuştur? Bu soruya paralel olarak UCM hangi durumlar karşısında harekete geçiyor? UCM aldığı aksiyonlarda tarafsızlığını koruyabilmiş midir?

UCM benzer davalarda aldığı kararlar birbiriyle tutarlı mı? UCM insan haklarını nasıl ve hangi mekanizmalar ile korumaya çalışıyor? Soruları sorulmuştur.

Bu çalışma nitel araştırma yaklaşımı içinde durum çalışmasına göre tasarlanmıştır. Doküman, belge ve videoların incelenerek içerik analizi yapılması gerektiğinden dolayı nitel araştırma yöntemi uygun görülmüştür. Durum çalışması yapılmasının sebebi ise UCM'nin olaylar karşısındaki konumu ve aldığı kararlara odaklanılmasıdır. Diğer taraftan üzerinde çalışılan olaylar nispeten geçmişte, belirli yer ve zamanlarda gerçekleştiği için durum çalışması seçilmiştir. İçerik analizi ise birden fazla içeriği analiz etmek için kullanılan nitel araştırmalarda elde edilen verilerin analizinde sıkça kullanılan analiz biçimidir. İçerik analizi, araştırmanın köküne ilişkin kalıpları, konuları ve anlamları belirlemek amacıyla verilerin dikkatle, detaylı ve sistemli bir şekilde incelenmesi ve yorumlanmasıdır. Çalışma boyunca doküman olarak konularla alakalı dava kararları (direkt olarak dava dosyalarından), makaleler, kitaplar, çevrimiçi haber sitelerindeki haber girdileri ve videolar incelenerek veri toplanmıştır.

Çalışmaya konu olan UCM davalarına gelecek olursak bunlar; Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kenya, Sudan/Darfur, Libya, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Uganda'dır. Suçların çeşitliliği, birbirlerine benzerlik göstermeleri ve çalışmamızı yapabilmemiz için yeterli içeriği sağlamalarından dolayı örnekler bu altı ülke ve 15 dava ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca UCM'nin yargı yetkisinde bulunan bahsettiğimiz dört temel insanlık suçunu ve olayların UCM'ye intikal etmesini sağlayan üç yolu da içerisinde barındırmalarından dolayı bu altı ülkeyi kapsayan 15 dava yeterlidir.

Ayrıca UCM'nin ana dillerinden birisi olan Fransızca dilini bilmediğimden kaynaklı Fransızca olan kaynaklardan erişim sağlayamadığı için çalışma Türkçe ve İngilizce kaynaklarla sınırlı kalmıştır. Öte yandan bazı davaların süreçleri günümüzde devam ettiği için ya da sonuçları çalışma yapılırken tamamlandığı için çalışmaya eklenmemiştir.

Tezin birinci bölümünde insan, hak, özgürlük ve insan hakları gibi kavramlar açıklanmıştır ardından insan haklarının gelişimi ele alınmıştır. Bunu yaparken de 13. Yüzyılda imzalanan Magna Carta Libertatum'dan (İngiliz Büyük Şartı) başlanmıştır. Birçok antlaşma ve sözleşmeye genel olarak değinilmiş ve modern insan hakları ve kuşak

haklarından bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise UCM'nin kuruluşuna ve nasıl işlediğine dair incelemeler yapılmıştır. Bunları yaparken öncelikle II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelere bakılmıştır devam eden süreçte Almanya, Japonya, Ruanda ve Eski Yugoslavya'da kurulan ad hoc (geçici) mahkemeleri incelenmiştir. Ardından UCM'nin kuruluşunu, yapısını, yetkilerini ve yargı yetkisi altında bulunan suçlardan bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise bahsedilen altı ülke ve 15 dava konusunun neden ve nasıl UCM'ye konu olduğunu, dava süreçlerini ve alınan kararları kaynak taraması ve veri analizi yapılarak teze entegre edilmiştir.

Dördüncü bölümde ise UCM'nin işlediği, benzer süreçleri olan dava konuları ikiye bölünmüş ve karşılaştırılmıştır. Bunları yaparken dikkat edilen noktalar UCM'nin tarafsızlığı, yeterliliği, süreç kontrolü, etkinliği ve yetkisi altındaki suçlar bakımından caydırıcılığıdır. Bu bağlamda bu maddeler büyük oranda insan hakları konusu çerçevesinde değerlendirilerek UCM'nin insan haklarına katkıda bulunup bulunmadığına bakılmış ve bunlar tablo halinde sunulmuştur.

Ele aldığımız konu bakımından literatüre baktığımız zaman bu tezin amacına paralel birkaç benzer çalışmaya rastlanmıştır;

Bilal DOMAÇ (2016) yazdığı “Afrika Siyasetinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Etkisi” isimli doktora tezinde UCM'nin Afrika'da yürüttüğü davalarda yargılamaların, yaşanan çatışmalar açısından bir çözüme mi yoksa çözümsüzlüğe mi yol açtığını incelemiştir. Bunu yaparken UCM'ye karşı olan ve destekleyen tarafların görüşlerini analiz etmiş, Afrika'daki davaları ve UCM'nin işlevselliğini incelemiştir. Domaç, çalışmasında UCM'nin, Afrika'daki çatışmaların çözümsüzlüğünü pekiştirmediğini aksine Mahkeme'nin desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır. Domaç, çalışmasında insan haklarına değinmiş ancak benim çalışmamdaki gibi ayrıca bir başlık altında değerlendirmemiştir. Dolayısıyla bu çalışmadan farklı olarak hem insan haklarını çalışmanın merkezine koyarak hem de tarihine yer vererek başka bir bakış açısını çalışmaya ekledim.

Emre MURAT (2021) hazırladığı “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Afrika Davaları” başlıklı yüksek lisans tezinde UCM'nin Afrika'daki davalarını incelemiş ve UCM'nin, buradaki davalarda yeterli sonuçlar alamadığını belirtmiştir. Öte yandan

UCM'nin taraflı davrandığını ve Afrika dışında kalan bölgelerde işlenen insan hakları ihlallerine karşı geri planda kaldığını belirtmiştir. Sonuç kısmında ise mahkemenin gün geçtikçe güvenilirliğini yitireceği ve uluslararası alanda itibarını kaybedeceği sonucuna varmıştır. Kendi çalışmamda ise Emre Murat'ın çalışmasından farklı olarak davaların karşılaştırmalı bir analizini ortaya koydum.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İNSAN HAKLARI KAVRAMININ TANIMI, TARİHİ VE GELİŞİMİ

İnsan, biyolojik bir yapı olmasına ek olarak aynı zamanda toplumsal bir varlıktır. İnsan, yalnız başına uzun süre hayatta kalamaz. Bir toplumun içinde hayatını sürdürmesi gerekir. (Gedikli, E. ve Gedikli, 2021). Ayrıca insanı diğer canlı varlıklardan ayıran en önemli özelliği düşünebilmesidir ve bu sayede yapabildikleridir. Düşünebilmeleri sayesinde insanlar yüz yıllar boyunca teknoloji alanında, felsefede, bilimde, kültürde ve daha birçok alanda kendisini sürekli geliştirmiştir. Farklı toplumların ve kültürlerin zaman içerisinde birbirleriyle etkileşimleri farklı açılardan da düşüncelerini sağlamıştır. Nitekim saydığımız neredeyse bütün sosyo-kültürel alanların gelişimlerinde bu farklılıkların da büyük katkısı vardır. İnsanlık, doğuştan bir merak ve keşfetme arzusuyla doğar. Bu iki istek sayesinde insanlık günümüzde bulunduğu noktaya gelebilmiştir. Fakat bütün bu özelliklerine rağmen insanlık anne karnından çıktığı zaman oldukça fazla kırılgan ve savunmasızdır bu sebeple başta ana-babasına ve daha sonrasında diğer insanlara muhtaçtır. Dolayısıyla bir toplumun içerisinde olması ve büyümesi gerekir. Sonuç olarak insan, tek başına da düşünüp karar alabilen ancak hayatını idame ettirme noktasında diğer insanlara da bağlı olan bir varlıktır (Çüçen, 2003: 27-28).

Hak, bireylere hukuk tarafından verilmiş yetkiler olarak nitelendirilebilir. Öte yandan bu hakların sorunsuz bir şekilde kullanılabilmesi için üst otorite olan devlet tarafından korunması gerekmektedir (Aybay, 2015: 3). İnsanoğlu, toplumların oluşturulmasından önce doğa halindeyken özgür bir şekilde düşünüp, hareket edebiliyordu. Fakat toplum yapısı kurulduktan sonra birtakım isteklerini üst bir yapıya devretmek durumuna girdi. Bu noktada özgürlüğü sağlamak amacıyla bireylere hukuk nezdinde sunulan yetkiye hak denmektedir. Nitekim bu hakkı sağlamadığı koşullarda insan haklarına karşı gelmiş sayılır ve bu olumsuz karşılanır. Öte yandan bireyler haklarını kullanırken toplumun diğer bireylerinin haklarını kısıtlamamalıdır (Çüçen, 2003: 28-29).

Özgürlük, bireyin istediği bir eylemi herhangi bir kişinin etkisi altında kalmadan yapması demektir (www.oxfordlearnersdictionaries.com). Özgürlük, insanların

doğasında olmasından dolayı hiçbir koşulda hiçbir şekilde ortadan kaldırılamaz. Bundan dolayı ülkelerin anayasalarında özgürlüklere karşı olabilecek herhangi bir madde yer almaz (Kuyaksil, 2012: 20-21).

İnsan hakları kavramına karşılık gelecek tam anlamıyla bir tanımlama henüz ortaya çıkmamıştır. Fakat bugüne kadar ortaya atılan tanımlara baktığımız zaman hepsinde oldukça benzer olan bir yapı karşımıza çıkıyor. Şöyle ki; bireylerin doğuştan, sadece insan olmasından kaynaklı sahip olduğu bazı haklar vardır ve bu haklar din, dil, ırk, cinsiyet, yaş ve fikir fark etmeksizin herkes için eşit ve devredilemezlerdir. Belirtildiği üzere insan hakları, insanlığın tümüne tanınması gereken haklar bütünüdür. İnsan haklarının gelişmeye başladığı ilk yüzyıllarda pek olmasa da yakın geçmişten itibaren insan hakları ve bu hakların getireceği siyasi güç, devletler ve devlet adamları tarafından oldukça ilgi çekici olmuş ve bu konu üzerinden oldukça fazla politika yapmışlardır (Torun, 2007: 417; Kuyaksil, 2012: 21-22).

İnsan hakları, bireylerin doğuştan sahip oldukları haklardır. Elbette geçmişten günümüze insan hakları yapısal olarak birçok evreden geçmiştir. İnsan haklarının gelişimine baktığımız zaman bu hakların kazanımları kolay olmamıştır. Her bir hak ve bu hakların kapsama alanları için çok fazla kan, ter ve gözyaşı dökülmüştür.

Bu bakımdan geçmişte atılan adımların ilkinin 1215 tarihli Magna Carta Libertatum ya da İngiliz Büyük Şartı olarak sayabiliriz. Magna Carta, İngiliz aristokratları ve dönemin kralı ile imzalanan bir anlaşmadır. İçeriğini sivil halkın hazırlaması açısından da önemli olan anlaşmayla birlikte hakları kısıtlanan halk bu haklarını yeniden elde ederek resmi bir zemine oturtmuştur (Hunt, 2007: 114). Kısaca değinmek gerekirse Magna Carta ile birlikte İngiltere’de insan haklarının hukuki bir temele dayanmasını ve bireyin mal ve can güvenliğini elinde tuttuğu belirtilmiş bu yüzden kralın istediği gibi davranması karşısında bir savunma mekanizması oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Magna Carta, kralın haklarını sınırlandırmış, kişi hak ve özgürlüklerini ise genişletmiştir. Fakat bu aşamada korunması gereken hakların nasıl korunacağı konusunda net bir mekanizma oluşturulamamıştır (Özkan, S., 2015: 114).

17. yüzyıla gelindiğinde ise hak ve özgürlüklerin somut seviyede elde etme mücadeleleri devam etmiştir. 1628 yılında İngiliz Kralı I. Charles, üst üste iki kez

parlamentoyu feshetmiştir. Bireysel olarak aldığı kararlar ile Fransa ve İspanya'ya savaş açtığını duyurmuştur (Erkul, 2015: 143). I. Charles savaş alanlarında Fransa ve İspanya karşısında beklediği gibi sonuçlar alamamış ve yenilgiye uğramıştır. Bu sebeplerden ötürü ve sahip olduğu siyasi güç ile parlamentodan ekstra para istemiş fakat bu isteği parlamento tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Kral, zengin İngiliz vatandaşlarını borçlandırıp zorla para vermelerini talep etmiştir. Bu uygulamayı kabul etmeyen 76 kişiyi ise tutuklatmıştır. Yaşanan bu olaylar sonrasında Lordlar ve Avam Kamaraları, Kral'a karşı birlik olup bir müzakere süreci başlatmışlardır. Müzakerenin temelinde, Kral'ın Haklar Dilekçesi'ni (Petition of Right) imzalaması karşılığında Kral'a vergi verilmesinin karara bağlanması vardır. Haklar Dilekçesi, Britanya'da sivil özgürlükleri genişletmesi açısından önem taşımaktadır örnek vermek gerekirse: Kral'ın hukuka bağlı olması, ona bağlı olan halkı zorla borçlandırmaması, parlamentonun onayı olmadan Kral'ın istediği gibi vergi koyamaması, barış zamanlarında sıkıyönetim ilan edilememesi, bireylerin sahip olduğu evlerin askeri alan durumuna sokulmaması ve vatandaşların yargısız bir şekilde tutuklanmaması gibi düzenlemeleri kapsamaktadır (Hekimoğlu, 2013a: 179-180).

1679'da İngiliz parlamentosunun kabul ettiği Habeas Corpus Act (Habeas Corpus Yasası) ile devlet bireysel hakların ihlallerini önlemeye yönelik bir adım atmıştır. Magna Carta'dan da esinlenilerek hazırlanan bu yasayla birlikte sebepsiz yere kişi ya da kişileri tutuklama ve hapsedme yetkisini kısıtlamak ve bu yetkiye karşı bir savunma mekanizması kurmak amaçlanmıştır. Habeas Corpus Yasası, özgürlüğü kısıtlanan ya da tutuklanan her vatandaşın tutukluluk sebebinin bir mahkeme çerçevesinde araştırılmasının istemesinin teminatını sağlamaktadır (Ishay, 2008: 85). 1689 yılında yine İngiltere'de Bill of Rights (Haklar Bildirgesi) imzalanmıştır. Bu bildirme egemenlik konuları üzerinde İngiliz Parlamentosu'nun üstün bir konumda olduğunu belirtmiştir. Ayrıca her İngiliz vatandaşının hak ve özgürlüklerinin bir garantisi olmuştur. Bu hak ve özgürlüklerden birkaçı ise şu şekildedir: dilekçe verme hakkı, parlamentoya üye olanların seçim özgürlüğü, parlamentoda çıkacak kararların kral ile birlikte herkes üzerinde bağlayıcılığı olması (Hekimoğlu, 2013a: 180-181).

1689 yılının Aralık ayında İngiliz bir filozof olan John Locke, aslında unutulmuş bir gerçeği tekrar gün yüzüne çıkartacak bir yazı yayımlamıştır. Two Treatises on Government (Hükümet Üzerine İki İnceleme) isimli yazısında; insanların, doğada

bulundukları zamanlarda her şeyin doğuştan hakları olduğunu ve herkesin, her açıdan eşit olduğunu belirtmiştir. Fakat ilerleyen süreçte gerek güvenlik gerekse hem kendi topluluklarının hem de çevre toplulukların büyümesinden kaynaklı bazı haklarının -örnek vermek gerekirse mal ve varlıklarının kanun yoluyla korunması, her bir bireye ait yargılama ve cezalandırma hakkı ya da bireysel korunmalarının sağlanması- üst bir yapı tarafından korunması için rıza göstermişlerdir. Böylece kararlar ortak bir biçimde fakat çoğunluk ne derse onu yapma ya da kabul etme şeklinde alınacak düzeye geldi. Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta bu topluluk ya da devlet hali çoğunluğun istekleri doğrultusunda tek bir vücut halinde hareket ederek topluluğun her bir bireyinin birbirine bağlı olduğunu gösteriyordu (Locke, 1689: 146-147).

Aslında insanlar doğa halinden devlet durumuna geçerken sadece yargılama ve cezalandırma haklarından vazgeçmeyi kabul etmişlerdir. Bu şekilde oluşabilecek herhangi bir taraflılığı engellemeyi amaçlamışlardır (Çilingir, 2019: 40). Bu bağlamda insan hakları, ülkelerin pozitif hukuklarında olup olmadığı önemsizdir bu hakları oluşmuş olup, kişiler tarafından haklarının olduğunu beyan edilebilecektir. Nitekim bu hakları devlet ya da devletlerin yarattığı şeyler değil zaten hali hazırda var olmuş ve devletlerin ötesinde olma niteliği olan kavramlardır. Dolayısıyla devletler bu doğal haklara olumsuz etki etmeden bireylerin elinde kalmasına karışmamalıdır. Elbette bu düşünce dönemin şartları bakımından ve yaşayan insanlarca destek görmüştür (Hekimoğlu, 2003b: 79).

John Locke'un etkisiyle 18.yüzyıl geneline yayılmış yeni ve etkili birtakım düşünce ve olaylar meydana gelmiştir. 18.yüzyıl aynı zamanda Aydınlanma Dönemi olarak adlandırılmaktadır ve bu dönemde karşımıza birçok alanda birçok önemli isim çıkmaktadır. Bu isimlerden toplum ve insan hakları üzerine çalışmalar yapan Fransız filozof Jean Jacques Rousseau bu dönemi şekillendirmiştir diyebiliriz (Koç, 2019: 345). Rousseau, insanların, doğa hayatında ki özgür ve eşit durumlarını toplumsal yaşamla birlikte yitirdiklerinden bahseder. Bu sebeple de insanlar ileride "Toplum Sözleşmesi" adını alacak sözleşme ile devlet/devletler kurmuşlardır. Rousseau, devletin görevinin insan haklarını korumak ve geliştirmek olduğunu, yaşama hakkının ise bu haklar arasında en önemlisi olduğunu ve devletin bu hakkı en iyi biçimde koruması gerektiğini dile getirmiştir. Rousseau'nun devlet ve toplum arasında yukarıda bahsedilen düşüncelere

dayanan Toplum Sözleşmesi, dünyada ABD ve Avrupa’da insan haklarının gelişiminde önemli bir rol edinmiştir (Daban, 2019: 168).

Bu düşünceler etrafındaki gelişmelere değinmek gerekirse ilk önce ABD’ye bakmak gerekir. Buraya kadar aktarılan bilgilerde özellikle insan haklarının, bireylerin doğuştan hakkı olduğunu ve devletlerin bu hakları koruması gerekliliğine değinilmiştir.

Bunlardan ilki, ABD’de geniş kitleler tarafından benimsenmiş ve seri hamlelerle belgelendirme işlemleri yapılmıştır. Bu bağlamda 1776 yılında Virginia Haklar Bildirgesi ilk incelenecek belgedir bu belge temel insan haklarının, modern bir şekilde ve anayasa seviyesinde pozitif hukuka geçirildiği ilk belge olmuştur (Kuyaksil, 2012: 29). Bu bildirgenin ilk maddesinde; *“Tüm insanlar doğuştan eşit derecede özgür ve bağımsızdırlar. Doğuştan sahip oldukları bazı hakları vardır siyasi bir topluluk kurduklarında hiçbir antlaşmayla gelecek nesillerin bu hakları alınamaz ve bu haklardan vazgeçmeleri için zorlanamazlar; yaşama ve özgürlük haklarıyla, mülk edinme, mutluluk ve güvenlik arama hakları da bunlara dahildir”* (Commarge ve Cantor, 1988:103). İfadeleri yer almaktadır ve bu madde ABD’de yaşayan vatandaşlar açısından oldukça benimsenmiştir. ABD’den sonra ise Avrupa’yla devam eden Toplum Sözleşmesi dalgası Avrupa’da kendisini 1789 yılında göstermiştir. 1789 yılında Fransız İhtilali, insan hakları açısından oldukça dikkate değer bir yere sahip olmuş ve bu ihtilalin ardından 26 Ağustos 1789 tarihinde 17 maddeden oluşan Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Beyannamesi ihtilali gerçekleştirenler tarafından duyurulmuştur. Bu beyanname, 18.yüzyıl boyunca insan hakları konusunda verilen mücadelenin bir nevi taçlandırılmasıdır. Nitekim içeriğine baktığımız zaman yaşama, düşünce, sağlık, eğitim, seçme ve seçilme gibi daha birçok hakkın belgelendirildiği bir beyanname olmuştur. Bu gelişmeler bir çağı kapatıp yeni bir çağın başlangıcını yapmıştır. Kapanan Yeni Çağ ve başlayan Yakın Çağ pek çok açıdan yeniliklerin yaşanmaya devam edeceği bir sürece ilk adımlarını atmıştır (Daban, 2019: 168-169).

1.1. Modern İnsan Hakları Gelişim Süreci

19.yüzyılla beraber devlet artık klasik haklara ek olarak sosyal ve ekonomik hakları da korumayı garanti eden bir yapıya sahip olmuştur. 20.yüzyıla geldiğimiz zaman insan hakları oldukça ileri bir seviyeye gelmiştir. Klasik haklar genişletilmiş ve çalışmanın ilerisinde ayrıntısına girilecek olan üçüncü kuşak hakları ülkelerin

anayasalarına girmiştir. Öte yandan insan hakları artık yerelden çıkıp küreselleşmiş ve siyasi anlamlar kazanmıştır. Bu yüzden zaman zaman yanlış anlaşılmış ya da manipüle edilerek siyasi hamlelere dayanak olmuştur (Özkan, S., 2015: 115-116).

II. Dünya Savaşı devam ederken Birleşmiş Milletler'in (BM) ilk adımları atılarak tasarım kısmı gerçekleştirilmiş ve 26 Haziran 1945 tarihinde BM Antlaşması imzalanarak şu anda 193 üyesi olan BM örgütü kurulmuştur. Birleşmiş Milletler, insan haklarının gelişimi ve korunması noktasında güçlü bir yapı olmuştur (Sur, 2012: 2538). BM Antlaşması, BM'nin insan haklarını sağlama aşamasında ve genel amacına yönelik şu madde yer almaktadır *“Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmede ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak”* (BM, 1945: 5). İnsan haklarının evrensel bir hal alması zamanla bu hakların sınırsızmış gibi düşünülmesine yol açmıştır. Bu doğrultuda BM Genel Kurulu 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni (İHEB) kabul ve ilan etmiştir. Bu bildirmede de bahsedildiği gibi oldukça geniş insan hakları bulunmaktadır. Fakat geniş haklar olmasına rağmen hukuki bir bağlayıcılığı bulunmamakta ve daha çok bir yol gösterici statüdedir (Sevindik, 2019: 563-564).

Bu beyanname ile birlikte insan hakları açısından ilk kez dünya çapında tüm insan ve milletler için ortak kalıplar üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Ek olarak bu beyanname, klasik haklarla beraber sosyal, ekonomik ve kültürel hakları da bünyesinde barındırması açısından önem taşımaktadır. İlerleyen süreçte imzalanan ve 1976 yılında yürürlüğe giren ve İkiz Sözleşmeler olarak adlandırılan İktisadi, Sosyal, ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi Evrensel Bildirgeyi tamamlayan belgelerdir (Moyn, 2010: 59). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bağlayıcılık açısından güçlü bir etkinlik sağlayamamasından dolayı Batı Avrupalı devletler, 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi dinamikleri içerisinde hukuki açıdan da bağlayıcı bir sözleşme oluşturulması isteğinde bulunmuştur. 4 Kasım 1950 tarihinde uzun adı Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme kısa adı ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hazırlanmıştır. Bu sözleşme ile Avrupalı olmayan devletler bile bu sözleşmeyi imzalayan devletlerin aleyhinde başvuru yapabileceklerdir. İlerleyen süreçte ise 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe giren ek 11. Protokol ile sürekli faaliyette olacak

bir yargı mekanizması başlatılmış ve adını da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) konulmuştur (Aybay, 2015: 116-117). AİHM'ne başvurmadan önce başvuruyu yapan kişilerin ülkelerindeki bütün iç hukuk mekanizmalarına başvurmuş olması gerekmektedir. İsteddiği sonucu alamayan kişi ya da kişiler AİHM'ne başvuru yapabilmektedirler. Başvuru iç hukuk yollarının tüketilmesini takiben ilk altı ay içerisinde yapılmak zorundadır (Doğu ve diğerleri, 2021: 6).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre eksik bir nokta kalmıştır. O da ekonomik ve sosyal haklardır. Bu durum devam eden süreçte Avrupa Sosyal Şartı ile düzeltilmiştir. Avrupa Sosyal Şartı, 29 Şubat 1965'te yürürlüğe girmiş ve temel ekonomik ve sosyal hakları korumaya yönelik bir sözleşmedir. Bu sözleşme sosyal hakların, herhangi bir ayırım yapılmadan herkes tarafından elde edilebilir bir durumda olmasını garanti eder. Bu şartın diğer bir önemli noktası ise grev hakkı tanınması olmuştur. Bu konuda Avrupa Sosyal Şartı bu hakkı tanıyan ilk belge niteliğindedir (Daban, 2019: 178-179).

1.2. Kuşak Hakları

İnsan hakları, özellikle 20. yüzyılda önemini daha da arttırmış hem nitelik hem de nicelik bakımından devletler tarafından benimsenip uygulamaya ve korunmaya başlanmıştır. Fakat yukarıda da değinildiği gibi bu duruma uzun yılların ve mücadelelerin sonunda gelinmiştir. Durum böyle olunca insan haklarının bir tarihsel süreci oluşmuş ve bu sürece bağlı olarak insan haklarının sınıflandırılması/kategorizasyonu meydana gelmiştir. Bu sınıflandırma ya da kuşaklarına göre ayırma işlemine ilk defa 1979 yılında Karel Vasak isimli bir üniversite profesörü değinmiştir. Bu kuşaklara ayırma işleminde insan hakları üç temel kuşağa ayrılmıştır. Birinci kuşak (siyasi ve kişisel haklar), ikinci kuşak (ekonomik ve sosyal haklar) ve üçüncü kuşak (dayanışma hakkı) olarak adlandırılmıştır. Yakın geçmişte ise dördüncü kuşak olarak adlandırılan bir kuşak daha eklenmiş ve bu ek kuşağın içeriği olarak su hakkı ve bilimin kötü amaçlara alet edilmemesi gibi hakları kapsamaktadır (Turhan, 2013: 359; Donnelly ve Whelan, 2017: 66). Bu haklar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Kuşak Hakları

Birinci Kuşak Haklar, Klasik Haklar (Negatif Statü Hakları):	Temelleri 17-18. Yüzyıllara dayanan ve birey özgürlüğü ve siyasal hakları kapsayan, insanın yalnızca insan olmasından kaynaklı sahip olduğu haklardır. Negatif statü haklarında olduğu gibi devlet, toplum ya da üçüncü taraflar bu haklara dokunamaz. Örnek vermek gerekirse; yaşam hakkı, birey dokunulmazlığı, birey güvenliği ve özgürlüğü, mülkiyet hakkı, seçme ve seçilme hakkı vs.
İkinci Kuşak Haklar, Sosyal Haklar (Pozitif Statü Hakları):	Bu hakların sanayi devrimi ile daha çok işçi sınıfının gayretleri sonucunda oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu hakların sağlanması noktasında devlete büyük görevler düşmektedir. Pozitif statü hakları da kişilerin devletten talep ettikleri hakları olduğu için bağdaştırılmaları doğaldır. Örneğin; eğitim, sağlık, konut, çalışma, sosyal güvenlik ve aile korunması hakları vb.
Üçüncü Kuşak Haklar, Dayanışma Hakları (Aktif Statü Hakları):	II. Dünya Savaşı'nın ardından dünya çapında yaşanan yıkım devletlerin ve kişilerin birlik olması gerektiğini göz önüne sermiştir. Bu sebeple BM 1982 yılında barış, gelişme, çevre ve insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı olmak üzere dört hak duyurmuştur ayrıca su, yiyecek ve gelişme hakkı daha sonradan eklenmiştir. Bu haklar ancak bütün insanlığın aktif bir şekilde katılım sağlarsa gerçekleşebilecektir.
Dördüncü Kuşak Haklar:	İçinde bulunduğumuz gelişmiş ve gelişmekte olan teknolojinin ve bilimsel alanda gerçekleşen gelişmelerin insanlık onuruna karşı oluşturabileceği tehditlere yönelik ortaya çıkan haklardır. Bu kuşağın net bir kalıbı olmasa da genel kabul gören bazı haklar şu şekildedir; bilimin kötüye kullanılmaması hakkı, kişisel bütünlük hakkı ve kişisel verilerin korunması hakkı.

Kaynak: (Boyar ve Işık, 2019: 605-606; Dadak, 2015: 311-313; Durul, Er ve Solmaz, 2022: 756; Ceylan, 2017: 221; Gözler, 2018: 157-158).

Çalışmanın konu aldığı dosyaların Afrika kıtasında konumlanmasında dolayı Afrika'daki insan hakları koruma mekanizmalarına da değinmek gerek. Bu bağlamda Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi (AİHHS) önemli bir yere sahiptir. Bu sözleşme 1981 yılında Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) tarafından kabul edilmiş ve 1986 yılında yürürlüğü girmiştir. Bu sözleşme Afrika ülkelerinin öncelikle diğer ülkelerin Afrika kıtasındaki sömürgecilik faaliyetlerine karşı olduklarını beyan etmiştir. Ek olarak bu sözleşmede BM'nin kabul ettiği her türlü insan hakları ve özgürlükleri ilkelerine bağlı kalınacağı beyan edilmiştir (Özeler, 2017: 47-48).

Afrika İnsan ve Halkların Hakları Mahkemesi (AİHHM) ise AİHHS'nin denetim mekanizması rolünü üstlenmesi gereken yapıdır. Bu mahkeme Afrika'daki ülkelerde yaşanan insan hakları ihlallerine karşı kurulmuştur. Mahkeme'nin aldığı kararlar bağlayıcı ve kesindir fakat yeni deliller ile tekrar kontrol edilebilir. Mahkemeye başvuru ise Komisyon, devlet yetkileri ve Afrika hükümetlerarası örgütler tarafından yapılabilmektedir (Terzi ve Yenal, 2019: 63-64).

Görüldüğü üzere insani haklar zaten insanların sadece insan olmaktan kaynaklı sahip oldukları haklar olmasına rağmen uzun yıllar boyunca tekrar elde edilmeye zorlanmış ve pek çok sıkıntılar içerisinde mücadelelerle tekrar kazanılmıştır. Elbette günümüzde insan haklarının korumasına katkı sağlamayı amaçlayan mekanizmalar vardır ancak bu mekanizmaların yeterlilikleri incelenmelidir. Çalışmamın bundan sonraki kısmında bu mekanizmalardan birisi olan UCM incelenecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Dünya üzerindeki ilk topluluklar küçük çaplı bir şekilde çeşitli coğrafyalara yayılmışlardı. Bu topluluklarda, doğadaki hayvanlarda olduğu gibi, güçlü olanın sözü geçmekte; diğer topluluklar ile kurulan ilişkilerde de yine güçlü olan bir şekilde daha fazla söz hakkı elde etmekteydi. Bu durumdan en çok zarar görenlerin sıralamasına bakıldığında sivil halkın ilk sıralarda yer aldığını söylemek mümkündür. Yüzyıllar boyunca sivil halk köleleştirilmiş, tecavüze uğramış ve zor şartlar altında yaşamak zorunda bırakılmıştır. Bu durum uzun yıllar boyunca değişmemiş olup sivil halka özellikle güçlü aktörler tarafından yapılan bu insanlık dışı eylemler belirli bir kanuni zemine bile oturtulmuştur. Fakat zaman içerisinde bu insanlık dışı olaylara karşı yükselen sesler sonucu birtakım iyileştirmeler başlamıştır. Bu iyileştirme sürecinde en çok zorlukla karşılaşılan durum ise kölelik/köleleştirme olmuştur. Çünkü kölelik; özellikle sınırları çok geniş olan imparatorluklar, krallıklar vb. için oldukça önem arz eden bir durumdur. Bu sebeple, köleliğin kaldırılması uzun bir zaman almış ve köleliği benimseyen toplumlar için bunu ortadan kaldırma fikri çok zor yoldan benimsenmiştir. Nitekim köleliğin yasaklanması en nihayetinde insan hakları bakımından hatırı sayılır bir önem taşımaktadır (Karaaslan, 2022: 62-63; Güller ve Zafer, 2006: 1).

Diğer taraftan özellikle 19. yüzyıla gelindiğinde savaş suçları kavramı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 1864 yılında Savaş Alanında Yaralananların Korunmasına Dair I. Cenevre Sözleşmesi devletler arasında imzalanmıştır (Aslan, 2008: 236-237). Savaş suçlarını önlemeyi amaçlayan sözleşmeler elbette kesin çözüm olmamış ve savaşın tarafları, savaş sırasında işlenen suçlar için hukuk nezdinde bir yapıya ihtiyaç duymuşlardır. Böylelikle UCM'ye giden yol başlamıştır. Bu bağlamda ele alınan olaylardan ilki I. Dünya Savaşı'dır. Savaş sırasında yaşanan insan hakları ihlalleri ve savaş suçları nedeniyle bu suçların sorumlularının cezalandırılması istenmiştir. Bu doğrultuda, 1919 Ocak ayında başlatılan Paris Barış Görüşmeleri kapsamında, müttefik devletler tarafından savaş sırasında gerçekleşen olayları hukuki açıdan somutlaştırmak amacıyla bir komite kurulmuştur. Komitenin yürüttüğü çalışmalar 28 Haziran 1919

tarhinde imzalanen Versaille Barış Sözlüşmesi'nde göz önüne alınmıştır (Değirmenci, 2013: 246).

Konuyla ilgili sözlüşmede mahkemenin ABD, Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya'dan görevlendirilecek beş yargıçtan oluşması ve sorumlu tutulan kişi olarak da Kral II. Wilhelm'in soruşturulması kararlaştırılmıştır. Öte yandan bu sözlüşme ile müttefik devletlere savaş kurallarının ihlali konusunu bir askeri mahkemede araştırma ve cezalandırma yetkisi verilmiştir. Fakat bu sırada Kral II. Wilhelm Hollanda'ya kaçıış ve Hollanda, Kral II. Wilhelm'i geri vermemiştir. Bu sebeple de yargı ve cezalandırma aşamaları uygulanamamıştır (Odman, 1996: 132-133). 18 Aralık 1919 yılında Almanya, Savaş Suçlarının Takibine Dair Kanun'u işleme sokmuş ve bu kanuna kısmen güvenen müttefik devletler tarafından 1920 yılının Şubat ayında şu kararlar alınmıştır: savaş suçlularının takibini Almanya'nın kendi iç hukuku gereğince yapmasına ancak müttefik devletleri tatmin edici bir süreç izlenemez ve sonuç alınamazsa Versaille Barış Sözlüşmesi'ndeki kararların geçerli olmasını şart koşmuştur. Bu doğrultuda, 1921 yılında Leipzig Mahkemeleri kurulmuş fakat herhangi bir cezai işlem uygulanamamıştır. Buna rağmen, bu aşamalar uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulması yolunda önemli kilometre taşları olarak nitelendirilmiştir (Aydın, 2002: 141).

I. ve II. Dünya Savaşları arasında yaşanan olaylar dışında da bazı atılımlar yapılmak istenmiş fakat gerek savaş yaralarının sarılma süreci, gerekse II. Dünya Savaşı'na yaklaşan yıllarda dünyanın artan tansiyonu sebebiyle kesin bir uluslararası ceza mahkemesi konusu netleştirilememiştir. II. Dünya Savaşı sırasında özellikle Nazi Almanyası'nın işlemiş olduğı insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları sebebiyle savaş sonrası mahkemeler kurulmuştur. Bu mahkemelerden birisi de Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi'dir.

2.1. Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (NUACM) ve Tokyo Uzakdoğı Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (TUUACM) ve Takip Eden Gelişmeler

Nürnberg Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (NUACM), Nazi Almanya'sında hem barışa hem de savaş ve insanlığa karşı işlenen suçların sorumlularının yargılanıp cezalandırılmasını ön gören bir mahkemedir (Şimşek, 2016a: 511). Bu yüzden müttefik

devletler, 30 Ekim 1943 tarihinde Moskova Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. Bu deklarasyona göre; savaş suçu işleyen Nazi Almanyası sorumlularının, suçların işlendiği ülkelerin yerel mahkemelerinde, olay yerleri belirsiz ise uluslararası bir komisyon kurularak gerekli yargılama ve cezalandırma işlemlerinin yapılması gerekliliğine değinilmiştir. Ardından 8 Ağustos 1945'te Avrupa'daki Savaş Suçlarının Takibi, Cezalandırılması ve Uluslararası Askeri Mahkemenin Statüsüne Dair Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Miğfer Devletlerinin işlemiş olduğu savaş suçlarının yargılanması için uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması amaçlanmıştır. Ancak bunun yerine sadece Almanya'nın işlediği savaş suçları yargılanmıştır. İşleyişine ve yapısına değinecek olursak NUACM, II. Dünya Savaşı'nı kazanan devletlerin atadığı dört yargıç ve dört başsavcı tarafından yönetilmiş ve kararlar oy çokluğu sistemi ile alınmıştır. Ayrıca bu mahkemenin yargıladığı üç tip suç vardır. Bunlar: savaş suçları, barışa karşı ve insanlığa karşı işlenen suçlar. NUACM, çoğunluğu üst düzey kişilerden oluşan 24 Alman yetkilisini yargılamış; üç kişi için beraat ve diğer 21 kişi için ise hüküm verilmiştir. NUACM kurulma statüsü aynı zamanda devletlerarası ceza hukukunun da temelini hazırlamıştır (Zorlu, 2016: 119-120; Parlak, 2015: 42-43).

Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrası, bir başka cephe olan Japonya'nın savaş ve insanlığa karşı işlediği suçların yargılanması ve cezalandırılması için Tokyo Uzakdoğu Uluslararası Askeri Ceza Mahkemesi (TUUACM) kurulmuştur. Bu mahkeme, 19 Ocak 1946 tarihinde yine müttefik devletler tarafından Nürnberg Statüsü emsal alınarak kurulmuştur. TUUACM'nin yapısına ve işleyişine bakıldığında ise 11 yargıç, ABD vatandaşı olan bir savcı ve 10 savcı yardımcısından oluşan bu mahkemede kararların yargı makamı tarafından oy çokluğu yöntemi ile alındığı görülmektedir. Yargılamalarını yürüttükleri üç suç tipi ise şu şekildedir: konvansiyonel savaş suçları, barışa karşı ve insanlığa karşı işlenen suçlar. Japonya'nın savaş süresince üst düzeylerde görev almış 28 devlet görevlisi yargılanmış ve hepsine ceza hükmü verilmiştir (Bozkurt, 2010: 77-78).

Bu iki mahkeme sonrası, insan haklarını koruma altına alma ve oluşabilecek savaş ya da çatışmalarda savaş suçlarını önlemeye yönelik adımlar küresel çapta hızlanmıştır. Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi de bu adımlardan biridir. BM Genel Kurulu'nda 9 Aralık 1948 tarihinde kabul edilip, 12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe giren Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, soykırım

suçunu uluslararası suç olarak nitelendirmiş ve taraf ülkelerin bu kararı kendi iç hukuklarına devşirmesini istemiştir (Kaplan, 2013: 107). Bu sözleşmeye göre sözleşmeye taraf olan devletler barış ya da savaş zamanı farketmeksizin işlenen soykırım suçlarının uluslararası hukuka göre bir suç olduğunu kabul etmektedirler. Bu bağlamda soykırım sayılan eylemler; bir gruba üye olan insanların öldürülmesi, bu insanlara ruhsal ve bedensel zarar verilmesi, bir grubu kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmayı planlamak ve gerçekleştirmek, bir grubun doğum sayısını olumsuz etkileyecek eylemlerde bulunmak ve bu gruplardaki çocukları başka gruplara nakletmek. Dolayısıyla soykırım suçunu işleyen, suçu işlemeye yardım ve teşvik eden kişiler sözleşme doğrultusunda yargılanabilmektedirler (Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1951: 1-2).

Soykırım suçu bağlamında devletlerin sorumluluğu konusu da değinilmesi gereken bir noktadır. Bu bağlamda taraf devletler, sözleşmenin etkili olabilmesi adına belirlenen suçları işleyen kişi ya da kişilere iç hukuklarında etkili cezalar vermek için anayasalarında düzenle yapmaları gerekmektedir. Anayasaya göre soykırım suçu işleyenler sorumlu yöneticiler ve özel kişiler olsa bile cezalandırılabilirler bu durum da kişilerin resmi makamlarından dolayı cezasız kalma riskini ortadan kaldırmaktadır. Soykırım suçlarını işleyen kişi ya da kişiler sadece suçun işlendiği ülkelerdeki devletler tarafından yargılanabilmektedirler. Bu doğrultuda suçu işleyen kişiler başka ülkelerde yakalandıkları takdirde suçu işlediği ülkeye iade edilmek zorundadır. Son olarak eğer taraf devletler Sözleşme'nin yorumlanması uygulanması ve gerçekleştirilmesi husularında bir uyuşmazlık yaşarlarsa konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na taşıyacaklardır (Değer, 2009: 73-76).

İnsan hakları ihlallerinin korunmasına yönelik atılan en önemli uluslararası adımlardan biri ise Cenevre Sözleşmeleridir. Cenevre hukukunu oluşturan ve 12 Ağustos 1949 yılında dört sözleşmeden meydana gelen Cenevre Sözleşmeleri'nin içeriğine bakıldığında ise, ilk iki sözleşmenin kara ve deniz askerlerinin yaralılarının durumlarının iyileştirilmesi; üçüncü sözleşmenin savaş esirleri ve dördüncü sözleşmenin ise savaş süresince sivilin korunmaları üzerine olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Eski Yugoslavya UCM'nin Statüsüne bakıldığında bahsedilen Cenevre Sözleşmelerinin ihlali söz konusudur (Alibaba, 2000: 186).

2.2. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)

BM'nin sürekliliği olmayan belirli konu ya da konular için kurduğu geçici mahkemeler vardır. Bu mahkemeler *ad hoc* mahkemeleri olarak adlandırılmaktadır. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (EYUCM) ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM) geçici (*ad hoc*) mahkemelerdir.

EYUCM, eski Yugoslavya'da yaşanan bir dizi olayın ardından kurulmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) etkisiyle oluşturulan ve devletin altı Cumhuriyet lideri tarafından belirli bir sırayla yönetildiği sistem SSCB'nin dağılmasıyla bozulmuştur. Bunun üzerine, Sırbistan devlet başkanı olarak bir Sırp milliyetçisi olan Slobodan Miloseviç başa gelmiştir. Miloseviç'in yaptığı işlerden ilki Büyük Sırbistan fikrini duyurmak olmuştur (Beyazıt, 2011: 331).

SSCB'nin ortadan kalkan baskıcı gücü sonrasında nispeten rahatlayan Slovenya ve Hırvatistan 25 Ocak 1991 tarihinde Yugoslavya Federal sisteminden ayrılmış ve bağımsızlıklarını duyurmuşlardır (Uzun, 2003: 29). Fakat bu durum Sırbistan'ın gelecek planları açısından sorun oluşturduğu için bağımsızlığını ilan eden bu ülkelere engel olmak için askeri seviyede adımlar atılmış ve Yugoslavya iç savaşı başlamıştır. Bu yaşananların ardından Bosna-Hersek de bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak Sırbistan'ın Sırp asıllı vatandaşlarını federal sistem içindeki ülkelere göç ettirerek bölgeleri Sırplaştırma politikası neticesinde Bosna-Hersek'in nüfusunda Sırp asıllı vatandaş sayısı oldukça fazlaydı. Bu durum, atılan bağımsızlık adımı sonrasında, Bosna-Hersek içerisinde Sırbistan destekli bir iç savaş daha oluşmasına sebep olmuştur (Yenigün ve Hacıoğlu, 2004: 6-7).

Yaşanan bu iç savaş hali giderek alevlenirken, olaylar özellikle Avrupalı devletler tarafından duyulmaya başlanmış ve bu olayların bir şekilde sonlandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda atılan adımların başında ise olayların sakinleştirilip kalıcı bir barış ortamı yaratmak amacıyla başlanan barış odaklı müzakereler gelmekteydi ancak bu müzakereler ile herhangi bir olumlu sonuç elde edilememiştir. Bunun aksine, olayların tansiyonu daha da yükselmiş ve kaçınılmaz olarak çatışma bölgelerinden Avrupa'ya göç hareketleri başlamıştır. Ayrıca, olayların içerisinde çok fazla eksen (Sırp, Bosnalılar,

Hırvatlar vb.) bulunması sebebiyle bu iç savaş hali uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden bir durum haline gelmiştir. Soykırım, sistemli tecavüz, sivillerin infaz edilmesi ve toplama kamplarındaki insanlık dışı muamelelerin haberleri duyuldukça, bu olayların bir şekilde sonlandırılması gerektiğinin farkına varılmış ve BM duruma el koyma kararı almıştır. BM, bu durumu müzakereler yoluyla barışçıl bir şekilde çözmeye çalışmanın yanı sıra bir barış gücü oluşturmuş; buna ek olarak da işlenen savaş ve insanlık suçlarının cezasız kalmaması için bir uluslararası ceza mahkemesinin gerekliliğini vurgulamış ve bu doğrultuda adımlar atmıştır (Azarkan, 2004: 216-217; Odman, 1996: 144).

Bu bağlamda, BMGK tarafından BM şartının VII. bölümü gereğince 25 Mart 1993 tarihinde 808 ve 827 sayılı kararlar ile Eski Yugoslavya topraklarında işlenen yukarıda belirtilen suçların 1991'den itibaren takibine ve bu suçları işleyen herkesin yargılanması adına bir mahkeme kurulmasına karar verilmiş ve EYUCM kurulmuştur (Kılıç, 2009: 622). Mahkeme, Hollanda'nın La Haye şehrinde 15 Kasım 1993 yılında işlemeye başlamıştır. Kuruluşundan kapanışına kadar geçen 24 yıl boyunca, Yugoslavya iç savaşının tarafı olan her devletten yargılamalar yürütmüş ve bazen tartışmalı da olsa çeşitli kararlar vermiştir. EYUCM'nin kapanışına kadar toplamda 161 dosya açılmış, 90 kişi hakkında çeşitli sürelerde hapis cezası hükmü verilmiş ve 19 kişi için ise beraat kararı verilmiştir. Diğer yandan, bazı sanıklar dava süreçlerinin başında ya da süreç başladıktan bir süre sonra vefat etmişlerdir. Bu kişilerden biri ise Sırbistan'ın eski devlet başkanı Slobodan Miloseviç'tir. Miloseviç mahkemeye sevki sonrasında hayatını kaybetmiştir. 24 yılın ardından 21 Aralık 2017 tarihinde EYUCM, Avrupa'nın yakın geçmişte en kanlı iç savaşı olan Eski Yugoslavya İç Savaşı'nın suçlularını yargıladıktan sonra faaliyetlerini sonlandırmıştır (tr.euronews.com, 2017).

RUCM ise Orta Afrika'da bulunan Ruanda'da yaşanan katliamlar sonrasında kurulan bir başka geçici mahkemedir. Ruanda da pek çok Afrika ülkesi gibi uzun yıllar sömürge altında kalmış bir ülkedir. Önce Almanya'nın daha sonra ise Belçika'nın sömürgesinde kalan Ruanda'da 1933 yılında Belçika tarafından bir nüfus sayımı yapılmış ve Ruanda halkı fiziki özelliklerine göre birkaç temel gruba ayrılmıştır. Bu gruplar Hutu, Tutsi ve Twa'dır. Belçika yönetiminin yaptığı bu ayrıma ek olarak her gruba farklı kimlik kartları verilmiş ve böylelikle söz konusu ayırım daha çok arttırılmıştır (Sencerman, 2015: 41-42). İlerleyen süreçte, Ruanda nüfusunun azınlığını oluşturan Tutsilerin Belçika

idaresi yoluyla Hutulara kıyasla üstün tutulması ve Hutuların Ruanda yönetim kademeleri tarafından sürekli olarak baskılanması sonucunda Tutsilerin Ruanda'nın asıl idarecileriymiş gibi gösterilmesi ise bu iki grup arasındaki ayrışmayı giderek arttırmıştır. Bir süre sonra, Hutular yaşadıkları ayrımcılıklara karşı yayınladıkları Bahutu Manifestosu ile istedikleri çeşitli haklar için seslerini yükseltme fırsatı elde etmişlerdir. Bunun üzerine, Belçika tarafı bu sefer de Hutulara özellikle siyasi güç olarak destek vermiş ve onları güçlendirmeye çalışmıştır. 1959 yılına gelindiğinde ise Hutu Devrimi ile zorla ve kanlı bir şekilde Tutsi monarşisi sona ermiş ve Hutular yönetim kadrolarında üstün bir konuma gelmiştir (Baygöl, 2021: 310-311).

Tüm bunlardan sonra Ruanda, 1962 yılında Belçika'dan bağımsızlığını almış ancak bu tarihe kadar yaratılan ayrımlar yüzünden Tutsi ve Hutular arasında oldukça sert çatışmalar meydana gelmiştir. Bu çatışmalara ise Hutu Devrimi bir örnektir. Ne yazık ki kanlı olaylar burada da bitmemiş; her iki taraf da 1962'den 1990'a kadar geçen sürede birbirlerine küçük çaplı karşılaşmalarda birtakım zararlar vermişlerdir. 1973 yılından 1994 yılına kadar Ruanda yönetiminde olan Hutu temelli Juvenal Habyarimana, 1990 yılına kadar Tutsilere karşı aşırı baskıcı bir yaklaşım sergilemiştir (Saylan, 2021: 34). 1990'lara gelindiğinde ise daha ılımlı bir yaklaşım benimseyerek iki tarafın da ortak paydalarda buluşabileceklerine yönelik söylemler ile olumlu adımlar atmıştır. Ülkenin normalleşmesi adına çok partili bir ortam yaratıp çeşitli partilerin kurulmasına izin vermiştir (Ay ve Ekici, 2021: 18).

Ancak gelişmeler beklendiği gibi olmamış; Tutsilerin kurmuş olduğu askeri birlik Ruanda hükümetine saldırı hazırlığı yaparken bu esnada Ruanda ordusu da gelebilecek bir saldırıya karşı hazırlık yapmıştır. Nitekim 1994 yılının 4 Nisan günü Başkan Habyarimana ve uçak yolcuğu sırasında onunla beraber seyahat eden bazı siyasi isimler, uçağın bir füze saldırısı ile vurulup düşürülmesi sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir. Dolayısıyla, bu olay taraflar arasındaki ılımlı ortamı yok etmiş ve tam tersi yönde yaşanacak büyük şiddet sahnelerinin ilk perdesi olmuştur. 6 Nisan – 15 Temmuz 1994 tarihleri arasında Hutuların, Tutsilere yönelik başlattığı katliamda kadın, çocuk ya da yaşlı ayırt etmeden 500 bin ile bir milyon arasında kişi öldürülmüş ve çok sayıda yaralı olmuştur (Karasakal, 2019: 9). Bunlara ek olarak, sistematik tecavüz, işkence, sakat bırakma vb. eylemler gerçekleştirilmiştir (Çoban, 2008: 64).

Bu olaylar sonrasında BMGK, bütün bu yaşananları araştırmak için 935 sayılı kararla bir araştırma komisyonu görevlendirmiş ve komisyon raporu sonrasında 1 Kasım 1994 tarihinde 955 sayılı kararla RUCM'ni kurma kararı almıştır. Yargılama yapacağı zaman aralığı ise 1 Ocak 1994 – 31 Aralık 1994 tarihleri arasında Ruanda'da ve çevre ülkelerde bu olaylarla bağlantılı işlenen suçlar ve sanıklardır (Kaya, 2020: 51). Mahkemenin yargılayacağı suçlar ise savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlardır. Mahkeme, işlenen suçların ve kurulması istenen mahkemelerin benzer nitelikler taşıması sebebiyle EYUCM emsal alınarak kurulmuştur. Sonuç itibari ile RUCM, görev süresince 93 kişiyi yargılamış, 62 kişiye hapis cezası, 14 kişiye beraat, 10 kişiyi ulusal mahkemelere sevk, iki kişi için davaların geri çekilmesi kararları vermiştir. Üç sanık kaçak durumunda olduğu için devam eden süreçte onların davalarına UCM'nin bakması kararlaştırılmıştır. 8 Kasım 1994'te göreve başlayan Mahkeme, 30 Haziran 2012'de görevine son vermiştir. (Karasakal, 2019: 10-11).

2.3. Uluslararası Ceza Hukuku ve UCM Arasındaki İlişki

UCM kurulurken yargı yetkileri çeşitli ilkeler üzerine inşaa edilmiştir. Bu ilkeler ise çoğunlukla uluslararası ceza hukuku içerisinde alınmıştır. Örneğin a) Aynı suçtan dolayı iki kez yargılanmama ilkesi, bu ilke uluslararası ceza hukunda olduğu gibi UCM'de de geçerlidir. Ancak bir istisna ile ulusal mahkemeler sanığı korumaya yönelik karar alırsa kişi UCM'de tekrar yargılanabilmektedir. b) Suçta ve cezada kanunilik ilkesi, bu ilke suçun işlendiği sırada statüye göre suç olması gerekliliğini ve suçlulara verilen cezaların suç ile orantılı olmasını düzenlemektedir. c) bireysel suç sorumluluğu ilkesi, bu ilkeye göre işlenen bir suç karşısında yalnızca bireyler yargılanabilir devlet ya da örgütler için herhangi bir yargılama yapılamaz. d) tarafsız ve adil yargılama ilkesi, bu ilke Mahkeme yargıçlarının alacağı kararlarda tarfsız olmaları gerektiğini belirtmiştir. Ek olarak iddia tarfi Savcı, sanığın suçsuz olduğuna dair bir delil elde ederse bu delili mahkemeye vermekle sorumludur. Son olarak masumiyet karinesi ile birlikte bu ilke Roma Statüsü'nde yerini almıştır (Bozkurt, 2010: 84-87).

Uluslararası ceza hukukundan alınan bu ilkeler devam eden süreçte Roma Statüsü'nü şekillendirecek ve UCM kurulacaktır.

2.4. Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne Giden Yolda İlk Adımlar

Aslında henüz Yugoslavya ve Ruanda olayları meydana gelmemişken, 1947 yılında, NUACM yetkili yargıçlarından birisi olan Henri Donnedieu de Vabres, Nürnberg ve Tokyo uluslararası ceza mahkemeleri sonrasında savaş ve insanlığa karşı işlenen suçların faillerinin yargılaması için sürekliliği olan bir UCM kurulmasının gerekliliğini dile getirmiştir. BM Genel Kurulu bu düşüncüyü dikkate alarak Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan Nürnberg kurallarını temel alarak sürekli bir uluslararası ceza mahkemesi statüsü hazırlamasını talep etmiştir. Bu amaç doğrultusunda Cenevre Komitesi toplanmıştır. Ancak komitenin düzenlediği bu taslak, devletler tarafından reddedilmiş, bunun üzerine ise New York Komitesi toplanmıştır. Ancak bu komitenin görevleri, komite bir taslak sunamadan durdurulmuştur. Çünkü 1954 yılında BM Genel Kurulu, Soğuk Savaş'a çok az bir zaman kaldığını ve bu karışık gündemde savaş suçlularının tespiti ve yargılanma süreçlerinin oldukça zor olacağını vurgulamıştır (Zorlu, 2016: 127).

Uzun yıllar sonra, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesiyle beraber, yarım kalan sürekli bir uluslararası ceza mahkemesi mekanizması oluşturma planları tekrar gündeme gelmiştir. Gündemi canlandıran olaylar ise SSCB tamamen dağılmasından iki yıl öncesine dayanmaktadır. 1989'da Tirinidad ve Tobago Hükümeti'nin uluslararası boyutta uyuşturucu ticareti sebebiyle sorunlar yaşaması üzerine BM ile iletişime geçmiştir. Bu sorunun uluslararası bir boyutta olması sebebiyle çözümü de aynı şekilde uluslararası boyutta olmalıydı. Bu sebeple BM Genel Kurulu, uluslararası bir ceza mahkemesi mekanizmasının oluşturulması için 25 Kasım 1992 tarihinde Uluslararası Hukuk Komisyonu'ndan yeni bir UCM taslağı istemiştir (Karakehya, 2008: 139). Bu doğrultuda Uluslararası Hukuk Komisyonu, BM Genel Kurulu'nun talebi üzerine çalışmasına başladığı yeni bir UCM taslak statüsünü 1994 yılında BM Genel Kuruluna teslim etmiştir. BM Genel Kurulu, taslağın incelemesini bitirdikten sonra, 1995 yılında UCMnin oluşturulması için Hazırlık Komitesi'nin kurulması kararını almıştır (Çakmak, 2016a: 136-137).

Bu komiteye tüm devletler, STK'ler ve uluslararası örgütler katılabilmekteydi. Böylelikle geniş kitlelere açık olan komite, birçok görüşün ve kamuoyunun oluşturulacak mahkemeye katkı sağlayabilmesi açısından artı bir değer kazandırmıştır. Komite

süresince anlaşma sağlanan noktalar kadar uyuşmazlıkların da olduğu noktalar mevcuttur. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun öne sürdüğü bir talep üzerine bir anlaşmazlık meydana gelmiştir. Bu talep, oluşturulacak uluslararası ceza mahkemesinin -tıpkı Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri'nde olduğu gibi- söz konusu devletlerin ulusal mahkemelerinden daha üst bir konumda yer alması ve yargılama zamanında ise ilk sırada olması üzerinedir. Ancak devletler, bu durumun kendi egemenliklerini bu denli önemli bir hususta kısıtlamasını istememiş ve reddetmişlerdir. Bu durumun çözümü noktasında ise “tamamlayıcılık ilkesi” önerilmiştir. Buna göre, oluşturulacak uluslararası ceza mahkemesi; yerel mahkemelerin soruşturma ve kovuşturma aşamasında gönülsüz olması durumunda, yerel mahkemelerce gerekli yargılamalar yapıldığı halde cezalandırma aşamasında somut bir durum gözlenemediği ve yerel mahkemelerin yargılama yapmak için gereken şartları karşılayamadığı durumlarda yargı yetkisi kazanabilecektir (Ulusoy, 2008: 16). Bu gibi birçok tartışmayla beraber hazırlanan taslak büyük değişikliklere uğramış, BMGK'nin rolü ve ölüm cezası gibi konuların herhangi bir sonuca ulaştırılamaması sebebiyle birçok konuyla beraber son karar için Diplomatik Konferans'a yönlendirilmiştir (Alibaba, 2000: 191-192).

2.5. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Temelleri

15 Haziran 1998 tarihinde UCM Kurulmasına Dair BM Diplomatik Konferansı, 160 devlet, 33 uluslararası örgüt ve 236 STK'nin katılımıyla Roma'da toplandı (Arsanjani, 1999: 22). Bu konferansın amacı, oluşturulacak uluslararası ceza mahkemesinin temeli olacak statüyü oluşturmaktır. Statü oluşturulması sürecinde birkaçı hariç her bir madde tek tek incelenerek tartışılıp kabul edildi. Üzerinde net bir sonuca varılamayan konular ise BMGK'nin oluşturulacak mahkeme üzerindeki etkisi, mahkemenin yargı alanına girecek suçlar ve kimlerin hangi suçlardan dolayı yargılanacağı olmuştur. Bu konular üzerinde taraflar oldukça yoğun tartışmışlardır. Nitekim büyük bir çoğunluk mahkemenin bağımsızlığı açısından, BMGK'nin mahkemeye herhangi bir etki etmemesi yönünde oy kullanmış ve mahkemenin BM organı şeklinde değil; bağımsız bir yapı olmasını sağlamışlardır (Aksar, 2003: 130).

17 Temmuz 1998 tarihine gelindiğinde UCM Statüsü ya da Roma Statüsü son şeklini almış ve 120 kabul, 21 çekimser ve yedi ret oyu ile UCM Statüsü kabul edilmiştir (Çetin, 2010: 344). Kabul etmeyen devletlerin arasında Türkiye de vardır. Türkiye,

Kıbrıs'ta gerçekleştirilen barış hareketi sonrasında kurulan Kıbrıs-Türk barış gücü içerisinde yer alan ve PKK terör örgütüne karşı düzenlenen/düzenlenebilecek sınır ötesi operasyonlara katılan personelin UCM bünyesinde yargılanma istemi olabileceğinden dolayı taraf olmamıştır (Karzaoğlu ve Çatı, 2021: 410). ABD de bulunmaktadır, ancak burada dikkat çeken nokta ABD'nin konferans öncesinde mahkemeyi desteklerken konferans sonunda ve sonrasında fikir değiştirerek olumsuz görüş bildirmesidir. Bunun sebebi ise mahkemenin BMGK yetkisi altında olmayacak olmasıdır çünkü ABD, BMGK'de veto hakkına sahiptir ve mahkemeye gelecek yargılama taleplerinde veto hakkı inisiyatifini elinde tutmak istemesidir (Aksar, 2003: 132).

Roma Statüsü'ne göre, UCM'nin yürürlüğe girip görevine başlayabilmesi için 60 devletin bu statüyü onaylayıp kendi yetkili makamlarından geçirmesi gerekmektedir. Roma Statüsü'nün kabul edilışinden üç buçuk yıl sonra 2002 yılında 60 devlet bu işlemleri gerçekleştirmiş ve UCM'nin yargı yetkisi 1 Temmuz 2002 tarihinde Hollanda'nın Lahey şehrinde faaliyete başlamıştır (Çanakçı, 2022: 315). Günümüzde ise UCM'nin 123 üyesi bulunmaktadır (asp.icc-cpi.int/states-parties, 2019).

2.6. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yapısı ve İşleyişı

Öncelikle, UCM, sürekli ve uluslararası bir ceza mahkemesidir. Dolayısıyla, devamlılık açısından kendisinden önceki dört ad hoc mahkemeden farklıdır. Mahkemenin kendisinden önceki mahkemelerden bir diğer farkı ise yaşanmış belli olayların sonucu olarak kurulmamıştır. Bu yüzden yargı yetkisi olarak mekân ve zaman açısından sınırlılık durumu yoktur (Ormanoğlu, 2018: 260). Ek olarak, UCM'nin kurulmasında büyük rolü olan BM'in, Roma Statüsü hazırlanırken toplanan devletler tarafından UCM üzerinde bir otoriteye sahip olmaması yönündeki talepleri neticesinde UCM'nin, BM'nin bir organı değil; ayrı, bağımsız ve tarafsız bir yapı olmasına karar verilmiştir. Öte yandan UCM, yalnızca Roma Statüsü'ne taraf olan devletler için bağlayıcılığı olan bir yapıdır; bu durum da mahkemeyi amacı yönünde uluslararası bir yapı haline getirmektedir. UCM'nin kuruluşu sırasında en çok tartışılan konulardan biri "Ülkelerin egemenliklerine etki edecek mi?" sorusu olmuştur. Bu soruya cevap olarak, suçların öncelikle ulusal mahkemelerde ele alınacağı daha sonrasında ise bu mahkemelerin yetersiz kaldığı noktada UCM'nin devreye gireceği taahhüt edilmiştir. Dolayısıyla, söz konusu soru

tamamlayıcılık ilkesi çerçevesinde cevaplanmış ve şüpheler silinmiştir (Özkan, A., 2016: 181-182).

UCM, yargılamakla görevli olduğu suçları işleyen kişileri bağlı oldukları ülkelerin yerel mahkemelerinin yetersiz kalması ya da bu yargılama aşamasında gönülsüz davranması durumunda harekete geçmektedir. Nitekim ulusal mahkemeler tarafından yargılanıp herhangi bir cezai işleme tabii tutulan ya da beraat eden kişiler UCM tarafından ikinci kez yargılanamamaktadırlar (Sarıgüzel, 2013: 241). Bu noktada önemli bir hususa değinmek yerinde olacaktır: UCM statüsü gereği yargılama yapacağı suçlar için devletleri değil; kişileri sorumlu tutmaktadır ve bu kişilerin söz konusu ülkede konumlarının ne olduğu önemsizdir. Dolayısıyla UCM'nin devlet kademelerinde bir vekilden Cumhurbaşkanına kadar yargılama yetkisi vardır (Taşkın, 2017: 279).

UCM'nin asıl işlev kazandığı noktalar tam da burada başlamaktadır: Yerel mekanizmaların yetersiz kaldığı noktalarda devreye girerek yargı kapsamı içerisindeki olaylar çerçevesinde faillere gereken cezaları veren güçlü bir mekanizmanın kendisi olmak. Bu işlev, UCM'nin yargı yetkisi altında bulunan suçları işlemeyi düşünen kişilere karşı caydırıcı bir niteliğe sahiptir. UCM, bir şekilde bu suçları işlemiş ya da işlenmesine yardım etmiş kişilerin ulusal mekanizmalarda eksik yargılandıkları ya da hiç yargılanmadıkları durumlarda devreye girmekte ve yargılamayı üstlenmektedir. Bu işlev ile bu suçlara maruz kalanlar ve aileleri için adaletin sağlanması ve intikam gibi duygulara yer vermeyerek gerekli barış ve huzur ortamının sağlanması -en azından hukuk ortamında- amaçlanmaktadır (Kurşun, 2011: 7-8).

UCM'nin soruşturma yetkisini kullanabileceği durumlar şu şekildedir: a) UCM'nin yargı yetkisi içerisinde bulunan suçların, Roma Statüsü'ne taraf devletlerin ülke sınırları içerisinde ve taraf devletlerin vatandaşları tarafından işlenmesi halinde, b) normal şartlarda Roma Statüsü'ne onay vermemiş bir devletin UCM'nin yargı yetkisini kabul ettiğini duyurması ve c) işlenen suçların uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi halinde BM Güvenlik Konseyi, BM Şartı Bölüm VII gereğince UCM'ye önerdiği zamanlar yargılama prosedürleri başlamaktadır. Tüm bunlara ek olarak, bir kişinin Roma Statüsü'ne taraf olmayan bir ülkenin vatandaşı olması ancak işlediği suçu ya da suçları taraf bir ülkede gerçekleştirmiş olması halinde yine UCM'de yargılanabilmektedir (Roma Statüsü, 1998: 10-11; Özkan, A., 2016: 182-183).

En nihayetinde, UCM bünyesinde herhangi bir soruşturma başlatılıp başlatılmayacağına ve bu soruşturma sonucuna göre dava açılıp açılmayacağına UCM bağımsızlığı gereği BMGK değil UCM Savcısı karar vermektedir. Savcı, bir soruşturma başlatmak istediği takdirde Ön Dava Dairesi'ne gerekli belgeleri sunarak soruşturma yetkisi talep etmektedir. Ön Dava Dairesi'nin talebi ve belgeleri inceleyip soruşturmayı başlatabilmek için talebin ve belgelerin yeterli olduğunu kabul etmesi halinde savcı, soruşturmayı başlatabilmektedir. Konunun reddedilmesi halinde ise başvuran tarafın yeni deliller ile tekrar başvurma hakkı bulunmaktadır. Görüldüğü üzere, BMGK ve devletler UCM Savcısı'na talepte bulunabilirken herhangi bir soruşturma süreci için izin isteyip istememe kararı savcının kontrolü altındadır. Buradaki mekanizma, savcının taleplerini BM'ye ve devletlere, BM ve devletlerin taleplerini de savcılara denetlettirirken, tüm taleplerin de UCM yargıçları tarafından kontrol edilmesi şeklinde olup çoklu bir kontrol düzeneği oluşturulmuştur. Ayrıca bu mekanizma, hukuk uzmanları açısından uluslararası hukukun geldiği en ileri seviye olarak görülmüştür. (Sarıgüzel, 2013: 243-244).

Bu noktada UCM'nin yargı sürecine değinmekte fayda vardır. Öncelikle UCM savcısı, yargı sürecine taşıdığı sanığın suçluluğunu üç UCM yargıç karşılarında şüphenin ötesinde olduğunu kanıtlamalıdır. Ardından yargıçlar bütün delilleri değerlendirir ve bir karar verir. Eğer yargıçlar sanığın suçluluğuna hüküm verirse 30 yıla kadar bazı durumlarda ise ömür boyu hapis cezası verebilir. Hapis cezasına ek olarak yargıçlar sanığın tazminat ödemesine de hükmedebilir. Bu durumun aksine yargıçlar delillerin yetersiz olduğu kararına varırsa dava düşürülür ve sanık serberst bırakılmaktadır. Bütün bu kararları savunma ve savcı tarafları temyize taşıyabilmektedir. Bu durum Statünün 76. Maddesi'nde düzenlenmiştir. Temyiz Dairesi, yargı sürecindeki üç yargıçtan farklı beş yargıçtan oluşmaktadır. Temyiz Dairesi yargıçları kararların onanmasına, değiştirilmesine ya da bozulmasına hükmedebilir ve yargıçlar tekrar yargılama kararı vermedikçe hükümleri nihai karar sayılmaktadır (ICC, 2024, Roma Statüsü, 1998: 55)

Bunların yanı sıra, UCM herhangi bir tutuklama yapamamakta, özel mülk arayamamakta ve tanıkların mahkemeye gelmesini zorla talep edememektedir. Bunların sebebi UCM'nin bir kolluk kuvvetinin bulunmamasıdır. Bu eylemlerin gerçekleştirilebilmesi yalnızca taraf devletlerin ulusal mekanizmalarıyla sağlanabilmektedir. Dolayısıyla, UCM bünyesine taşınacak bir konu hakkında UCM'nin

Roma Statüsü'ne taraf olmuş devletlerin statü gereği iş birliğine ihtiyacı vardır (Kurşun, 2011: 28).

2.7. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yargı Yetkisi ve Yargıladığı Suçlar

UCM Statüsü hazırlanırken en çok tartışılan konuların başında gelen yargı yetkisi konusu oldukça önemlidir. Soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar, savaş suçları ve saldırı suçları UCM'nin yargı yetkisi altında bulunun dört temel suçtur. UCM'nin kişi, zaman, yer ve konu bakımından yetkileri bu suçların tespiti ve sağlıklı yargılanabilmesi için önemlidir.

Kişi Bakımından Yargı Yetkisi: Tanım olarak, ceza mahkemelerinin hangi niteliklere sahip kişileri yargılayabileceklerinin belirlenmesidir. UCM, yapısı gereği yalnızca kişisel sorumluluk ilkesi çerçevesinde gerçek kişileri yargılayabilmektedir. Bunun sebebi devletlerin yargılanmaz oluşudur. UCM'nin yargı yetkisinde olan suçları işleyen her kim olursa olsun -ki bunlar suçu işleyen, emri veren hatta üst düzey devlet görevlileri (bakanlardan cumhurbaşkanına) olabilir- yargılanabilmektedir (Roma Statüsü, 1998: 3).

Zaman Bakımından Yargı Yetkisi: UCM, anlaşıldığı üzere, Roma Statüsü'nün 60 devlet tarafından onaylanmasından sonra ve ardından BM'ye onay belgelerinin sunulmasından 60 gün sonraki ayın ilk gününde yürürlüğe girmesiyle birlikte yargılamalara başlayabilecektir. Nitekim gerekli işlemlerin ardından 1 Temmuz 2002 tarihinde UCM resmen kurulmuştur. UCM'nin yargılamaları ise kuruluş tarihinden öncesini değil; yalnızca bu tarihten sonra işlenen suçları kapsayacaktır. Zaman içerisinde taraf olan devletler ise mahkemenin yargılamalarından taraf oldukları tarih itibariyle sorumlu tutulmaktadırlar. Ancak talepleri doğrultusunda 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren de sorumluluk kabul edebilirler (Ulusoy, 2008: 31).

Yer Bakımından Yargılama Yetkisi: UCM, Roma Statüsü'ne taraf olmuş devletlerin ülke sınırları içerisinde, bayrağının taşındığı uçak ve gemilerde gerçekleşen suçları yargılayabilmektedir. Açık denizlerde ise bu bölgelerde herhangi bir sahiplik durumu söz konusu olmaması sebebiyle kişi bakımından yargı yetkisi etkilidir. Fakat bahsedilen yalnızca devletlerin ülke sınırları içerisindeki yargılama yetkisi hususunda bir

istisna mevcuttur. Bu istisna ise BMGK'nin, BM Şartı Bölüm VII'de düzenlenen Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler çerçevesinde UCM savcısından soruşturma başlatmasını isteyebilmesidir (Benzer, 2021: 36).

Konu Bakımından Yargı Yetkisi: Tanım olarak, belirli suç unsurlarını ya da somut olaylar üzerinde yargılama gerçekleştirilebilmesine temel oluşturan yetkilere konu bakımından yargı yetkisi adı verilmektedir. Bu bağlamda, UCM'nin yargı yetkisine giren konuları -içerikleri geniş olmasına karşın- şu an için dört madde halinde sıralamak mümkündür: a) soykırım b) insanlığa karşı işlenen suçlar c) savaş suçları d) saldırı suçları (Poyraz ve Önen, 2019: 189).

UCM'nin yargı yetkisi altında olan bu dört suç şöyledir:

Soykırım Suçu

Herhangi bir topluluğu dinsel, etnik köken, milliyet ya da ırksal sebeplerden ötürü kısmen ya da tamamen yok etmeyi amaçlayarak işlenen suçlara soykırım suçu denmektedir. Bu suç durumlarını

- Belirli bir grubun üyelerini öldürmek,
 - Belirli bir grubun üyelerine bedensel veya ruhsal zarar verilmesi,
 - Belirli bir grubun tamamen ya da bir kısmının fiziki varlıklarını ortadan kaldırmayı amaçlayarak yaşam şartlarını kasti bir şekilde değiştirmek,
 - Belirli bir grubun doğum oranlarını azaltmaya ve durdurmaya yönelik politikalar yürütmek,
 - Belirli bir grubun üyesi olarak yaşayan çocukları zorla başka gruplara taşımak.
- Şeklinde sıralayabiliriz.

İnsanlığa Karşı İşlenen Suçlar

Bu suçlar herhangi bir sivil popülasyona yönelik kapsamlı ve sistematik şekilde gerçekleştirilen eylemleri içermektedir. Bu suçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Öldürme,
- Toplu yok etme, hedef alınan grubun temel ihtiyaçlarına erişimini ve yaşam standartlarını kısıtlama,
- Köleleştirme,

- Popölasyonun sürgün edilmesi ya da zorla başka yerlere gönderilmesi,
- Kişi veya kişileri, uluslararası hukuku çiğneyerek, hapis altında tutmak ya da özgürlüklerinden mahrum etme,
- İşkence etme,
- Cinsel saldırı suçlarının tamamı (tecavüz, cinsel kölelik, fuhuşa zorlama, zorla hamilelik veya kısır bırakmak vb.),
- Sebebi her ne olursa olsun belirli bir gruba yönelik gerçekleştirilen UCM kapsamındaki suçlar bakımından gerçekleştirilen zulüm,
- Herhangi bir devlet ya da siyasi yapılanma eliyle kişi veya kişilerin ortadan kaybedilmesi,
- İrkçılık,
- Kişilere fiziki ve psikolojik açıdan her türlü sağık durumlarını etkileyebilecek muamelelerde bulunulması. şeklinde sıralanabilir.

Savaş Suçları

Daha öncesinde birçok kez savaş durumunda uyulması gereken kurallar üzerinde durulmuştur. Bu kuralların dışına çıkılması ve bir yol haritasının ya da stratejinin uygulanması sırasında aşağıdaki suç durumlarının gerçekleşmesi halinde yargılama sürecinin başlatılması ön görölmüştür. Savaş suçları kapsamı ise aşağıdaki şekildedir:

Cenevre Sözleşmesi çerçevesinde alınan kararlar bakımından kişi ve mallara yönelik suç teşkil eden durumlar;

- Kasıtlı bir şekilde öldürmek,
- Biyolojik deneyler, işkence ve insanlık dışı davranışlar,
- Kişi veya kişilerin sağılığına ve vücut bütönlüklerine bilerek zarar vermek,
- Askeri gereklilik dışında, hukuk dışı bir şekilde malların yağma ve talan edilmesi,
- Savaş esirlerinin ya da koruma altında tutulan kişilerin, zorla düşman saflarında savaşmasını istemek ek olarak bu kişilerin adil yargılanma haklarını ellerinden almak,
- Rehine almak,
- Hukuka aykırı bir biçimde sürgün etmek, nakil ve hapsetme,

Uluslararası silahlı çatışmalarda suç teşkil eden durumlar;

- Çatışmalarda bulunmayan sivil halka bilerek saldırmak,
- Sivil hedeflere kasti olarak saldırı gerçekleştirmek,
- BM Antlaşması çerçevesinde görevlendirilen barış gücü veya insani yardım dahilinde canlı cansız her türlü unsura bilerek saldırmak,
- Orantısız güç olduğunu ve gereğinden fazla zarar vereceğini bilerek bu saldırıyı gerçekleştirip sivillerin ve doğal yaşam alanlarının zarar görmesine sebep olmak,
- Sivil yerleşim alanlarını bombalama yoluyla ya da tank vb. araçlarla saldırıp zarar vermek,
- Savunmasız veya askeri hedef oluşturmayan kent, köy vb. alanların bombalanması veya herhangi bir araçla saldırılması,
- Teslim olmuş ve savunmasız askerleri öldürmek,
- İşgalci devletlerin kendi sivil halkının bir kısmını işgal edilen bölgelere yerleştirmesi ve bu bölgede halihazırda yaşayan halkı sürgün etmesi,
- Sivil halkın kullanımında bulunan din, eğitim, sanat, bilim veya yardım amaçlarıyla kullanılan binalara, tarihi eserlere, hastanelere ve hasta ve yaralıların toplandığı yerlere kasten saldırı düzenlenmesi,
- Düşman devletine veya ordusuna mensup kişilerin haince öldürülmesi ve yaralanmasına sebep olmak,
- Alınacak savaş esirlerinin merhamet gösterilmeden öldürüleceğini duyurmak,
- Savaş esnasında zorunlu haller dışında düşman mallarını yağma ya da talan etmek,
- Düşman tarafında olan kişilerin mahkemedeki haklarının kısıtlanması ya da yok sayılması,
- Uluslararası savaş hukukunu ihlal eden silah, mermi, malzeme ve savaş yöntemi kullanmak,
- İnsan onurunu zedeleyici muameleler,
- Saldırı yapılacağını düşünerek bazı bölgelere sivil ya da dokunulmazlığı olan kişileri koyarak bu bölgeleri saldırıdan korumaya çalışmak,

- Savaş bölgelerine, siviller için gönderilen yardımların engellenmesi ya da bu yardımlara el konulması,

Uluslararası durumda olmayan silahlı çatışmalarda, aktif görev almayan ve çatışma dışında kalmış kişilere karşı uygulanan muamelelerde suç teşkil eden durumlar;

- Yaşam hakkına engel olmak, kişi ya da kişilere karşı şiddet, her türlü öldürme, sakat bırakma ve işkence,
- İnsan onurunu zedeleyen davranışlar,
- Rehin almak,
- Yargısız infaz durumları,

Uluslararası nitelikte olmayan fakat silahlı çatışmalarda uygulanabilir hukuka karşı suçlar;

- Çatışmaların içerisinde bulunmayan sivillere karşı bilerek saldırılar gerçekleştirmek,
- Uluslararası hukuk çerçevesinde Cenevre Sözleşmelerinin amblemleri bulunan her türlü unsura bilerek saldırmak,
- Saldırı sonucu herhangi bir yerleşim yeri ele geçirilmiş olsa bile talan etmek
- 15 yaşın altındaki çocukların askere alınarak silahlandırılıp, savaşmak için görevlendirilmesi,
- Gereksiz bir sebeple sivillerin yaşadıkları yerlerden başka yerlere nakledilmesi emrini vermek,
- Savaş esirlerine merhamet edilmeyeceğini duyurmak,
- Zorunlu olmadıkça düşman mallarının yok edilmesi ya da bu mallara el konulması,
- Zehir içerikli, biyolojik, kimyasal vb. silahların kullanımı,

Bu maddelerde yazan suçların her biri işlendiği takdirde, bu suçlardan sorumlu olan herkesin gerekli yargılamaları UCM bünyesinde yapıldıktan sonra gerekli cezai işlemleri gerçekleştirilmektedir (ICC, 1998: 3-7).

Saldırı Suçları

Saldırı suçları, Roma Statüsü'nün oluşturulması ve kabulü sırasında net bir tanıma kavuşturulamamıştır. Bu konudaki tartışmalardan biri ise BMGK'nin beş kalıcı üyesinin, saldırı suçu sayılacak ya da sayılmayacak durumlara UCM'nin yerine karar vererek mahkeme yoluna taşınıp taşınmayacağı tespitini yapması önerisiydi. Ancak bu öneri kabul edilmemiştir. Bunun sebebi ise BMGK'nin taraflı olabilme ve bu durumun UCM'nin tarafsızlığını olumsuz etkileyebilme ihtimalidir. Nitekim saldırı suçu/suçları üzerine net bir uzlaşa sağlanamamıştır. Ancak bu pürüz nedeniyle çok büyük bir bölümünde uzlaşılan Roma Statüsü'nü ertelemek ya da iptal etmek mantıklı olmayacağından dolayı saldırı suçu/suçları tanımının Roma Statüsü'nün 121 ve 123. Maddeleri ile bu boşluğun yedi yıl sonra tekrar toplanılarak etraflıca tartışılması ve netleştirilmesine karar verilmiştir (Ormanoğlu, 2018: 262-263).

Öncelikle, Temmuz 2002'de Roma Statüsü 60 devletin onaylamasıyla ilk ayağını tamamlayarak işler hale gelmiştir. Hemen ardından ise uzlaşılamayan saldırı suçu/suçları için çalışmalar başlatılmıştır. Bu bağlamda Taraf Devletler Asamblesi, 2010 yılında gerçekleştirilecek Gözden Geçirme Konferansı için Saldırı Suçu Üzerinde Özel Çalışma Grubu oluşturmuştur. Altı buçuk yıllık bir süre içerisinde Saldırı Suçu Üzerinde Özel Çalışma Grubu, 13 Şubat 2009 tarihinde saldırı suçu/suçları için cezai işlemler için önerilerini hazırlamıştır. Ardından BM Genel Sekreterliği (BMGS), 7 Ağustos 2009 tarihinde Gözden Geçirme Konferansı için taraf devletlere toplanma çağrısı yapmıştır. Ek olarak, taraf olmayan devletlerin de gözlemci olarak konferansa katılabilmeleri mümkündür. En nihayetinde, 31 Mayıs-11 Haziran 2010 tarihlerinde Gözden Geçirme Konferansı, Uganda'nın başkenti Kampala'da gerçekleştirilmiştir (Emir, 2015: 121).

Bu konferans sonucunda altı sayılı karar oy birliği ile kabul edilmiş ve bu karar ile saldırı suçunun tanımı ve bu suçlara ilişkin kararların UCM'nin elinin altından geçmesine dair düzenlemeler yapılmıştır. Alınan karar çerçevesinde Roma Statüsü'ne 8 bis, 15 bis ve 15 ter maddeleri eklenmiştir. Fakat özellikle UCM'nin yargı yetkisi açısından önemli olan bir husus mevcuttur: Yapılan değişiklikleri kabul etmeyen devletler olması halinde bu ülkelerin vatandaşlarının işlediği ya da ülke sınırları içerisinde işlenen saldırı suçları için UCM yargı yetkisini kullanamamaktadır. UCM'nin değişiklikler açısından saldırı suçu/suçlarını yargılamaya ne zaman ve nasıl başlayacağı da bu

konferansta alınan kararlar arasındadır. Bu bağlamda UCM, zaman sınırı bakımından, 30 taraf devlet değişiklikleri onayladıktan bir yıl sonra işlenen saldırı suçları için yargılama yetkisini kullanabilmektedir. Öte yandan, yapılan bir diğer düzenleme ise UCM'nin saldırı suçu/suçları için yargılama süreçlerini 1 Ocak 2017 tarihinden sonra başlatabilecek olması üzerinedir. (Bayıllıoğlu, 2013: 61-62).

En nihayetinde, Roma Statüsü oluşturulması sırasında tanımsız kalan saldırı suçu tanımlanmış ve Statü'ye geçirilmiştir. Kampala Konferansı sonucunda 8 bis maddesine göre saldırı suçu tanımı şu şekildedir:

1. Bir devletin, siyasi ya da askeri fiillerini kontrolü altında tutabilen bir pozisyonda bulunan bir kişi, her ne şekilde olursa olsun BM Şartı'nı ihlal edecek bir saldırı planı yapması ya da saldırıyı gerçekleştirmiş olması.

2. Bir devletin başka bir devletin egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve BM Şartı'na karşı gelecek şekilde silahlı ve planlı saldırılar gerçekleştirmesi.

Savaş durumunda olsun ya da olmasın BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1974'te 3314 sayılı kararına göre saldırı eylemi sayılmaktadır.

Saldırı eylemi sayılan durumlar şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin topraklarına geçici olarak bile olsa saldırısı, istilasısı ya da topraklarına yerleşmesi,
- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devlete karşı bombardıman gerçekleştirmesi ya da herhangi bir silah kullanması,
- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin liman ya da kıyılarının abluka altına alınması,
- Bir devletin silahlı kuvvetlerinin başka bir devletin silahlı kuvvetlerine saldırısı,
- Devletlerin karşılıklı rızası ile diğer devletin silahlı kuvvetlerinin kendi ülkelerinde bulunmasına izin vermesinin ardından karşı ülkenin silahlı kuvvetlerinin yapılan anlaşmanın süre ve koşullarına aykırı hareket etmesi,
- Kendi topraklarını başka bir devletin kullanmasına izin veren bir devletin, izin verilen devlet tarafından bir başka devlete saldırı düzenlemesi,

- Yukarıda yazan durumların, aynı şekilde çeşitli silahlı gruplar tarafından ancak bir devletin yönlendirmesi ile gerçekleşmesi ya da devletin bu silahlı gruplara destek vermesi.

Söz konusu durumların hepsi bu düzenleme ile UCM'nin yargı yetkisi alanına girmiştir (Kreß, Holtzendorff ve Erözden, 2011: 21-22).

Ancak Roma Statüsü'ndeki genel yargı yetkisi kullanım yollarından farklı olarak UCM, Konferans'ta yapılan değişikliklerden dolayı saldırı suçlarındaki yargı yetkisinde değişim olmuştur. Bu bağlamda Konferans'ta alınan kararlar ile eklenen 15 bis maddesiyle yapılan düzenlemeler gereği Roma Statüsü'ne taraf olmayan devletlerin topraklarında işlenen savaş suçları ya da bu devletlerin vatandaşları tarafından işlenen saldırı suçlarında UCM'nin yargı yetkisi bulunmamaktadır. Yine aynı maddenin düzenlediği bir başka durum ise herhangi bir taraf devletin önceki zamanlarda bir saldırı suçu işlemiş olması ve değişikliklerden kaynaklanan UCM yargı yetkisini kabul etmediğine dair bir beyanda bulunmamışsa, UCM'nin normal prosedür gereği yargı yetkilerini kullanabiliyor olmasıdır. Fakat değişiklikleri kabul etmediği durumda ise saldırı suçu kapsamındaki durumlardan yargılama gerçekleştirilememektedir (Emir, 2015: 132).

UCM'nin mağdurların talepleri arasında olan suçluların cezalandırılmasına ek olarak mağdurların maddi ve manevi tazminatı noktasında da çalışmaları mevcuttur. Bu durum UCM'nin caydırıcılık oranını arttıran bir etkidir.

UCM, davaların yürütüldüğü sırada sanıkların yargılanmasının yanı sıra aynı zamanda sanıkların haklarını da koruyarak davalara devam etmektedir. Bu haklar; suçlamaları öğrenme, suçlamalara yönelik kendisini savunma, çevirmen ve avukat talebi, dava süreci aşamasında dinlenme, yargılama süresinin dengeli olması, kendilerine karşı kullanılacak delilleri vermesi için zorlanmaması ve savcının, herhangi bir şüphe durumunda bunu dile getirip sanığın faydalanmasını sağlaması durumlarıdır. Bu haklar, UCM'nin adil yargılamaya önem vermesinden kaynaklanmış ve bu sayede de uluslararası bir mahkeme olarak örnek teşkil etmesine yol açmıştır (Gül, 2018: 299-300).

Buraya kadar olan süreçte, insan haklarını korumayı amaçlayan mekanizmalar, 19. yüzyıldan günümüze kadar geçen süreç içerisinde ele alınmış ve asıl konudan

kopmayacak şekilde aktarılmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak savaş suçları üzerinde durulmuş; zamanla sivillerin de korunmasına yönelik kararlar alınmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında UCM'nin gerekliliği yavaş yavaş anlaşılmıştır. Bu doğrultuda Nurnberg ve Tokyo geçici (ad hoc) uluslararası ceza mahkemeleri kurularak, savaş süresince suç işleyenleri galip devletlerin kurduğu bu mahkemelerde yargılamışlardır. Bu mahkemelerin sonrasında kalıcı bir UCM mekanizmasının gerekli olduğu dile getirilmiş fakat Soğuk Savaş nedeniyle bu gereklilik askıya alınmıştır. Soğuk Savaş sürecinde de yaşanan Yugoslavya ve Ruanda da yaşananların ardından yine ad hoc mahkemeler kurulmuş ve yargılamalar gerçekleştirilmiştir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle ve daha önceden yaşanan olayların da etkisiyle, bugünkü UCM, gerekli yolların izlenmesi sonucu 1 Temmuz 2002 tarihinde çalışmalarına resmen başlamıştır.

Bir sonraki bölümde UCM bünyesinde işlenen davaların altı tanesinin - Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Orta Afrika Cumhuriyeti, Uganda, Sudan, Kenya ve Libya- üzerinde durulacaktır. Bu davaların baştan sona dava süreçleri ve -varsa- benzer noktaları üzerinde durulacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NDE GÖRÜLEN DAVALAR

Bu başlık altında Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) bünyesinde işlenen davalar üzerinden UCM'nin aldığı kararlarla birlikte mahkemenin işleyişi ve etkinliği ele alınacaktır. Bunu yaparken davaların konusu olan olaylara giden süreç ve olayların kendisine kısaca değinilecek ve mahkemeye giden süreç incelenecektir. Ardından dava süreçleri incelenip yorumlama yapılacaktır. Bu doğrultuda ilk incelenecek dosya Demokratik Kongo Cumhuriyeti'dir. Tablo 3, işlenecek davaların gerçekleştiği ülkelerin UCM'nin yargı yetkisini tanıyıp tanımadığını gösterecektir.

Tablo 3. UCM'nin Yargı Yetkisini Tanıyan ve Tanımayan Ülkeler

	Yargı Yetkisini Tanıyor	Yargı Yetkisini Tanımıyor
Kenya		Başlangıçta UCM'nin yargı yetkisini tanıyan Kenya, daha sonrasında ülkede gerçekleşen nispeten olumlu gelişmelerden kaynaklı bu fikrinden vazgeçmiştir.
Uganda	Uganda yetkilileri ülkedeki karışıklıkları engelleyemediği için UCM'ye başvurarak yargı yetkisini kabul etmiştir.	
Libya		Libya, Roma statüsüne taraf olmadığı için UCM'nin yargı yetkisini kabul etmeyerek, şüphelilerin kendi ulusal mahkemelerinde yargılanmalarını talep etmiştir.
Sudan		Sudan, Roma Statüsü'ne taraf olmamasında dolayı UCM'nin Yargı yetkisini kabul etmemektedir.
DKC	UCM'ye kendisi başvuru yapmış ve UCM'nin yargı yetkisini tanımaktadır.	
OAC	UCM'nin yargı yetkisini ulusal yargı mekanizmalarının yetersizliğinden dolayı kabul etmiştir.	

3.1 Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin UCM Süreci

Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DKC), 1800'lü yılların sonlarından 1960 yılına kadar Belçika sömürgesinde kalmış bir Afrika ülkesidir. Sömürge süresince birçok huzursuzluk ve isyan yaşanan ülkede 1960 yılına gelindiğinde artık bir şeylerin değişmesi gerektiğine karar verilmiş. Bu doğrultuda bir anayasa oluşturulmasına ve bağımsızlık konusunda uzlaşi kararına varılmıştır. Takip eden süreçte çok sayıda yerel siyasi parti kurulmuş ve bir seçim yapılmıştır. 22 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirilen bu seçim sonucundan Joseph Kasavubu Devlet Başkanı, Patrice Lumumba ise Başbakan olarak seçilmiştir. Hemen ardından 30 Haziran 1960 tarihinde Kongo Cumhuriyeti olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. (Scott, 1999: 6).

Ne yazık ki beklenen refah ortamı gerçekleşmemiş, özellikle ekonomik açıdan yaşanan krizler nedeniyle başta ordu içerisinde ardından ise ülke geneline yayılan çeşitli gösteri ve isyanlar başlamıştır. Başbakan Patrice Lumumba, 13 Temmuz 1960 tarihinde BM'nin müdahale etmesi için talepte bulunmuştur. Bu olayın üzerine Devlet Başkanı Joseph Kasavubu ile arasında anlaşmazlıklar başlamıştır (Kisangani, 2012: 17). 1965 yılında Kongo Ulusal Ordusu personel şefi görevindeki Joseph D. Mobutu gerçekleştirdiği darbe ile yönetime el koyarak ülkenin başına geçmiştir. Mobutu, şiddet ve zor kullanma üzerine kurulu bir diktatörlük kurmuş; ülkenin adını değiştirerek Zaire yapmış, kendi siyasi partisi hariç diğer bütün partileri kapatmış ve çok partili sistemi bitirerek rakiplerini sindirmiştir. 1991 yılına kadar diktatörlüğünü sürdüren Mobutu, ülkenin kötü gidişatından ötürü daha önceden susturulan siyasi partilerin temsilcileri ile bir anlaşma yaparak yönetimi paylaşma kararı almıştır (Ntalaja, 2007: 141-142).

Tartışmalar sonucunda farklı iki hükümet oluşmuş ve üç yılın ardından 1994'te bir uzlaşi sağlanarak koalisyona dayalı ortak bir hükümet kurulmuştur. Bu koalisyon hükümetinde Mobutu Devlet Başkanı, Kengo Wa Dondo ise Başbakan olmuştur (Reybrouck, 2010: 436). Çok geçmeden, 1994 yılında gerçekleşen Ruanda Soykırımı'ndan kaçan bir milyondan fazla Ruanda vatandaşının o dönemki ismiyle Zaire'ye göç etmeye başlaması, yeni bir soruna sebep olmuştur. Ruanda'dan gelen göçmenleri isyana ve taşkınlığa yönlendiren komşu ülkeler yüzünden ülkede istikrarsızlık meydana gelmiştir. Zaire'de tarihler 1996 yılını gösterdiğinde Ruanda ve Uganda'nın desteklediği isyancı birlikler mevcut Zaire'nin mevcut yönetimine karşı saldırıya geçerek

ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir (Aliyev, 2022: 219). Bu savaş hali Mayıs 1997 tarihinde isyancı güçlerin Başkent Kinshasa'yı kontrol altına alması ve saldırıların lideri olan Kabila'nın Cumhurbaşkanı olmasıyla sona ermiştir. Kabila da Mobutu gibi ülkenin adını değiştirmiş ve ülkeye bugünkü adı olan Demokratik Kongo Cumhuriyeti olarak ilan etmiştir (Renton, Seddon ve Zeilig, 2007: 172).

Çok geçmeden, 1998 yılında Kabila'nın hükümetine karşı da bir savaş ilan edilmiştir. Üstelik bu savaşta Kabila'nın karşısındaki oluşumları destekleyen komşu ülkelerin başında yine Ruanda ve Uganda gelmiştir. Bunlara ek olarak, savaşın tarafları olarak Angola, Zimbabwe, Çad ve Namibya gibi ülkelerin de katılımıyla savaş oldukça karmaşık bir hale gelmiştir (Sağiroğlu, 2021: 232). Yaşanan savaş hali ve artan şiddet olayları sonrasında BMGK taraflara ateşkes için çağrıda bulunmuştur. Buna ek olarak, iç karışıklığa dışarıdan müdahil olan tarafların da geri çekilmelerini talep etmiştir. Atılan bu adımlar olumlu sonuç vermiş ve Temmuz 1999 yılında bütün tarafların dahil olduğu Lusaka Ateşkes Anlaşması imzalanmıştır. Nitekim bu anlaşma da kalıcı bir çözüm sunmamış ve ülkedeki çatışma ortamı büyük ya da küçük olaylarla devam etmiştir. Öyle ki 2018'de gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde cumhurbaşkanının muhalefet tarafından seçilmiş olmasına rağmen ülke hem ekonomik hem de siyasi krizlerle mücadele etmeye devam etmiştir. Bu durumlar da ülkenin birçok açıdan kontrolünü zorlaştırmış ve bu sebeple oldukça fazla insan hakkının ihlal edilmesine yol açmıştır (Aliyev, 2022: 219-221).

Bu bağlamda hem tekil olarak bireylerin hem de uluslararası insan hakları ihlallerinin bir türlü durdurulamadığı bir ortamda, DKC yetkilileri taraf oldukları Roma Statüsü doğrultusunda UCM'nin artık bir aksiyon alması için harekete geçmiştir.

UCM Savcılık Ofisi, Ituri bölgesinde işlenen suçların ardından Temmuz 2003'te DKC yetkililerince işlenen suçları araştırmaya hazır olduklarını fakat eğer DKC bu konuda UCM'ye başvuru yapar ve gerekli desteği sağlamalarsa daha sağlıklı bir ilerleme kaydedilebileceğine dair bir bildiri göndermiştir. Bunun üzerine DKC hükümeti, UCM'nin bu hareketini olumlu karşılamış ve bölgede yaşanan olayları araştırması için Mart 2004'te UCM'ye başvurusunu gerçekleştirmiştir. O dönem UCM Başsavcısı olan Luis Moreno Ocampo, UCM'nin ilk soruşturmasını 2004 yılında başlatacaklarını duyurmuştur. Araştırma konusu olarak ise 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren DKC'de

işlenen ağır suçları temel alacağını duyurmuştur (ICC, 2009; Arieff, Margesson ve Browme, 2009: 18).

Bu doğrultuda, DKC’de işledikleri ağır suçlar nedeniyle haklarında UCM’de yargılanmak üzere yakalama emri çıkarılan birkaç isim ortaya çıkmıştır. Bu isimler ise Thomas Lubanga Dyilo, Bosco Ntaganda ve Germain Katanga’dır. Bu kişilere DKC’nin Ituri bölgesinde özellikle işledikleri savaş suçları kapsamında yargılama istemi yapılmıştır (Sağıroğlu, 2021: 239).

3.1.1. Thomas Lubanga Dyilo Davası

Dyilo davasının önemi, davanın hem UCM’nin ilk davası olması hem de UCM bünyesinde verilen ilk cezalandırma olmasıdır. DKC, Aralık 2003’te yaptığı başvuru ile Ituri bölgesindeki uluslararası suçları araştırması için UCM’ye başvurmuş ve yapılan soruşturma neticesinde ilk olarak Thomas Lubanga Dyilo’nun yakalanması kararı verilmiştir (Aliyev, 2022: 222). 26 Ocak 2009 tarihinde başlayan yargılamasında Dyilo; DKC’de işlediği öne sürülen savaş suçları ile itham edilmiştir (ICC, 2007: 83).

Nihayetinde Dyilo, kendisi için 10 Şubat 2006’da çıkarılan yakalama kararına göre 17 Mart 2006 tarihinde Uganda’nın kuzeyinde yakalanmış ve UCM’de yargılanmak üzere Hollanda/Lahey’e gönderilmiştir. Aynı yılın Kasım ayı içerisinde ise üç haftalık bir ön yargılama süreci gerçekleştirilmiştir. Burada sanığın işlediği iddia edilen suçlara dair Savcılığın sunduğu delillerin yeterliliği incelenmiştir. Buna ek olarak, bu suçların işlenmesi süresince Dyilo’nun yardımcı başkomutanı Bosco Ntaganda için de yakalama kararı çıkartılmıştır. Yeterli görülen deliller neticesinde asıl yargılama süreci 26 Ocak 2009 tarihinde başlamıştır. (Özçelik, 2016: 104).

8 Temmuz 2010 tarihinde davayla ilgili kriz niteliğinde bir durum gerçekleşmiştir. Yargılama süreci devam ederken iddia tarafı bazı gizli tanıkların bilgilerini savunma tarafına vermemiş, bu durum da sanığın yargılanmasına ilişkin “adil yargılama ilkesine” ters düşmüştür. Davanın yargıçlarının iddia tarafından bu bilgileri karşı tarafla paylaşmasını istemesine rağmen iddia tarafının bu talebi gerçekleştirmemesi sebebiyle yargıçlar, yargılamanın durdurulması ve Lubanga’nın serbest bırakılması kararı almıştır. Bu karar, 8 Ekim 2010 tarihinde Temyiz Dairesi tarafından bozulmuş ve yargıçların aldığı

bu kararın fevri olduğuna karar verilmiş ve dava sürecinin devam etmesi gerektiği söylenmiştir (ICC, 2021: 3).

Bu olay sonrasında Dyilo'nun yargılanmasına devam edilmiş ve bu süreç içerisinde iddia tarafından üçü bilirkişi olmak üzere 36 tanık, savunma tarafından ise 24 tanık dinlemiştir. Ek olarak, iddia tarafı 368 kanıt sunarken savunma tarafı 992 kanıt sunmuştur. Mahkeme ise 275'i yazılı 347'si ise sözlü olarak toplam 622 karar vermiştir. UCM'nin 14 Mart 2012 tarihinde verdiği nihai karar ise Dyilo'nun 1 Eylül 2002 – 13 Ağustos 2003 tarihleri arasında işlediği 15 yaşından küçük çocukları askere ve silah altına alarak belirlenen hedeflere saldırttığı savaş suçları sebebiyle suçlu olduğu yönündedir (ICC, 2021: 3). 10 Temmuz 2012 tarihinde Dyilo'nun toplamda 14 yıl hapis cezası alması ve mahkeme sürecinin aldığı cezadan düşürülmesine karar verilmiştir. 1 Aralık 2014 tarihine gelindiğinde ise Temyiz Dairesi verilen bu cezayı onaylamış ve Dyilo'nun cezası resmileştirilmiştir. Dyilo, bir yıl sonra, 19 Aralık 2015'te cezasını çekmek üzere tekrar DKC'deki bir hapisaneye nakledilmiştir (Ciampi, 2016: 19).

UCM yargıçları, Roma Statüsü'nün 110. maddesine dayanarak, Dyilo'nun cezasında herhangi bir indirim yapıp yapılamayacağını tartışmak için 22 Eylül 2015 tarihinde toplanmıştır. Ancak herhangi bir indirime gerek olmadığı ve Dyilo'nun cezasının tamamının uygulanması konusunda karar alınmıştır. Dyilo, yakalandığı ilk günden itibaren hesaplanan cezası ile 15 Mart 2020 tarihinde serbest bırakılarak hapisaneden çıkarılmıştır (ICC, 2021: 4). Dyilo yalnızca hapis cezası almamış, ayrıca hem mağdur ettiği insanların hem de mahkemeye başvuramayan başka davaların konusu sebebiyle zarar gören mağdurların yararlanabilmesi için belirlenecek bir tazminat cezasına çarptırılmıştır. Bu cezanın belirlenebilmesi adına, Dyilo'ya ödeyeceği tazminatı belirlemek amacıyla ikinci bir dava açılmıştır. Bu davaya, 15 Temmuz 2016 tarihinde, sosyokültürel suçlar hakkında bilgi sahibi olan devletler ve organizasyonlar, işlenen suçlardan mağdur olan kişiler ve çeşitli sivil toplum kuruluşları davet edilmiştir (Chappell, 2017: 1231).

Nitekim 15 Aralık 2017 tarihinde UCM tarafından Dyilo'nun, işlenen uluslararası suçlardan dolayı mağdur olan kişilerin hayatlarını bir şekilde devam ettirebilmelerini sağlayacak maddi kaynağı oluşturma amacıyla UCM bünyesinde kurulan ve Mağdurlar

için Güven Fonu adı verilen mekanizmaya 10 milyon ABD doları tutarında tazminat ödemesine karar verilmiştir (ICC, 2017).

Görüldüğü üzere Dyilo, yalnızca hakkında iddia edilen 15 yaşından küçük çocukları askere ve silah altına alarak belirlenen hedeflere saldırması suçları üzerinden cezalandırılmıştır. Geriye kalan savaş suçları ve cinsel saldırı suçları vb. suçlardan ceza almamıştır. Fakat bu durum Dyilo'nun liderliğini üstlendiği Kongolu Vatanseverler Birliği'nin silahlı kuvvetler kolunun yardımcı komutanlığını yapan Bosco Ntaganda için farklı olmuştur. Dyilo'nun yakalanması sonrasındaki ön duruşma sürecinde, Ntaganda hakkında Dyilo'nun verdiği bilgiler ışığında yakalama kararı çıkartılmıştır.

3.1.2. Bosco Ntaganda'nın Davası

Bosco Ntaganda, Dyilo'nun bir nevi sağ kolu ve yardımcı komutanıdır. Ituri bölgesinde Temmuz 2002 – Aralık 2003 tarihleri arasında işlediği iddia edilen birçok suçtan dolayı 22 Ağustos 2006 tarihinde hakkında yakalama kararı çıkartılmıştır. 14 Mayıs 2012 tarihinde UCM Savcısının yapmış olduğu başvuru ile Ntaganda hakkında 13 Temmuz 2012 tarihinde ikinci yakalama emri çıkartılmıştır. Bu kararın arkasında yatan motivasyon olarak Ön Mahkeme Dairesi, aradan geçen zamanı göz önüne alarak, Ntaganda'nın bir an önce yakalanıp serbest olduğu süre boyunca işlediği suçların durdurulmasını ve gerekli yargılamaların yapılmasını istemiştir (Grey, 2014: 609; ICC, 2012).

18 Mart 2013 tarihinde Ntaganda, kendi isteğiyle UCM yetkililerine teslim olmuştur. 10-14 Şubat 2014 tarihleri arasında suçlamaların Ntaganda için duyurulması gerçekleştirilmiş ve neredeyse dava için 69 bin sayfa delil incelenmiştir. 9 Haziran 2014 tarihinde Ön Dava Dairesi, bu delillerin ışığında, Ntaganda için öne sürülen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediğine dair iddiaları değerlendirmeye alarak asıl dava sürecine yönlendirmiştir. Böylelikle, Ntaganda'nın yargılanma süreci 2 Eylül 2015 tarihinde başlamıştır (Kuniewicz, 2015: 6). Mahkeme, iddia tarafından 80 tanık ve bilirkişileri; savunma tarafından ise çağırdığı 19 tanığı dinlemiştir. Mahkeme, 347'si yazılı ve 257'si sözlü olmak üzere toplam 604 karar vermiş; sunulan kanıtlar arasından ise 1791 tanesi kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra hem mağdurlardan hem de iddia ve savunma taraflarından toplamda üç bine yakın yazılı kapanış beyanı toplamıştır (ICC, 2021: 2). 2129 mağduru mahkemede temsil etmek üzere UCM tarafından yetkilendirilen

Sarah Pellet ve Dmytro Suprun ise duruşma salonunda bulunmuş ve onlar adına konuşmuşlardır (ICC, 2015).

28-30 Ağustos 2018 tarihleri arasında taraflardan alınan bu son sözlerin ardından yargılama süreci sona ermiş ve karar duruşması yargıçların incelemelerini yapabilmesi için ileri bir tarihe ertelenmiştir (ICC, 2018). Karar duruşması 8 Temmuz 2019 tarihinde gerçekleştirilmiş ve Bosco Ntaganda, 6 Ağustos 2002-31 Aralık 2003 tarihleri arasında DKC'nin Ituri bölgesinde işlediği savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar bağlamında 18 ayrı suçtan dolayı suçlu bulunmuştur (Broek, 2020: 5; ICC, 2019). Ek olarak, Ntaganda'nın ceza süresinin belirlenmesi noktasında UCM yetkilileri, dava ile ilgili her iki taraftan ve katılımcılardan görüş almış; delilleri tekrar incelemek için ayrı bir duruşma planlayarak nihai ceza süresini daha sonra açıklayacaklarını duyurmuştur. Bu süre boyunca ise Ntaganda, UCM bünyesinde tutuklu kalmaya devam etmiştir. İddia ve savunma taraflarına, bu karara itiraz etmek isteme ihtimallerine karşılık 30 gün süre tanınmıştır (ICC, 2019).

7 Kasım 2019 tarihinde gerçekleştirilen duruşmada ise Ntaganda için 30 yıl hapis cezası almasına karar verilmiş ve bu ceza süresinden UCM bünyesinde 22 Mart 2013-7 Kasım 2019 tarihleri arasında geçen yargılama süresi düşülmüştür (ICC, 2021: 3).

Hapis cezasına ek olarak UCM, Ntaganda'ya işlediği suçların büyüklüğü ve mağdur ettiği insanların sayısını göz önünde bulundurarak, 30 milyon ABD doları tazminat cezası vermiştir (ICC, 2021). 30 Mart 2021 tarihinde ise Ntaganda'nın aldığı cezalar UCM Temyiz Dairesi tarafından onaylanmıştır. Ntaganda, 14 Aralık 2022 tarihinde cezasının kalan kısmını çekmek üzere Belçika'daki bir hapishaneye nakledilmiştir (ICC, 2022a). Fakat 12 Eylül 2022 tarihinde Temyiz Dairesi; verilen tazminat cezasının yanlış hesaplanması ve mağdurların sayısı ve durumları hakkında eksik ya da yanlış bilgilerle hareket edilmesi sebebiyle cezanın tekrar gözden geçirilmesini ve tekrar hesaplanmasını talep etmiştir. Ancak bu talepten henüz net bir sonuç çıkmamıştır (ICC, 2022b).

3.1.3. Germain Katanga'nın Davası

Katanga'nın Ituri bölge komutanı olarak görev yapmakta olduğu söylenmektedir. 2 Temmuz 2007 tarihinde I. Ön Dava Dairesi, Katanga hakkında Ituri bölgesinde özellikle

sivillere yönelik gerçekleştirilen saldırıları planlama ve gerçekleşmesine yardım etme gibi suçlardan dolayı yakalama kararı çıkartmıştır. 17 Ekim 2007 tarihinde ise DKC yetkilileri Katanga'yı UCM'ye teslim etmiştir (Sácouto ve Cleary, 2015: 364-366). İşlemlerin ardından, 24 Kasım 2009 tarihinde, Katanga davasının ilk duruşması başlamış ve 23 Mayıs 2012'de kapanış beyanlarını veren taraflardan sonra yargı süreci bitmiştir. Katanga, 7 Mart 2014 tarihinde, işlediği insanlığa karşı suçlar ve savaş suçlarından dolayı temyiz yolu açık bırakılarak UCM yargıçları tarafından 12 yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir (Wheeler, 2016: 541-542).

Katanga tecavüz, cinsel kölelik ve 15 yaşından küçük çocukları silahlandırarak aktif çatışmalarda bulunmaya zorlamak suçlarını işlemiş olmasına rağmen delil yetersizliği nedeniyle beraat etmiştir. Yargılamada geçen sürenin de aldığı cezadan düşürülmesine karar verilmiştir. Katanga ve avukatı temyiz başvurusu yapmış ancak daha sonra bu kararından vazgeçerek cezayı kabul etmişlerdir. 19 Aralık 2015 tarihinde DKC'ye sevk edilen Katanga, kesinleşen cezasını burada tamamlamıştır (ICC, 2021: 2-3). Katanga'nın DKC'ye sevkinden önce UCM yargıçları, 13 Kasım 2015 tarihinde Roma Statüsü'ne dayanarak, Katanga'nın mahkeme süresince sergilediği iyi hali sebebiyle cezasında indirim yapılmasına, dolayısıyla cezasının 18 Ocak 2016 tarihinde sonlanmasına karar vermişlerdir (ICC, 2015).

3.2. Kenya'nın UCM Süreci

Kenya hakkında UCM bünyesinde açılan davalar, Kenya'da gerçekleşen 2007 seçimleri sürecinde yaşanan şiddet olaylarına dayanmaktadır. Kenya diğer birçok Afrika kıtası ülkesi gibi 19. yüzyıl sonlarından itibaren uzunca bir süre sömürgeci devletlerden biri olan Birleşik Krallık'ın sömürgesi altında kalmıştır. 12 Aralık 1963 tarihinde Kenya bağımsızlığını ilan etmiş ve Jomo Kenyatta Devlet Başkanı olurken Oginga Odinga da Başbakan olmuştur (Hornsby, 2012: 19). Ancak zamanla ikili arasında anlaşmazlıklar yaşanmaya başlamıştır. İki tarafın sürekli fikir ayrılığı yaşadığı Kenyatta'nın bağlı ve akraba olduğu kabileleri kayırması konusu iki taraf arasında sorun yaratmıştır. Odinga, ülkedeki arazilere sahip olan kişilerin belli bir alandan sonra daha fazla alana sahip olmaması gerektiğini dile getirmiş ancak bu görüşü hoş karşılanmamıştır. Bunun üzerine Odinga, iki kabile olarak kurdukları KANU'dan 1966 yılında ayrılmış ve Kenya Halk Birliği Patisi'ni kurmuştur. Ancak 1969'da parti kapatılmış ve Odinga tutuklanmıştır.

1978 yılında Jomo Kenyatta'nın ölümü üzerine yerine farklı bir kabileye üye olan Daniel A. Moi gelmiş ancak o da kabilecilik temelli politikaları devam ettirmiştir (Yakut, 2020: 150-151).

Zaman içerisinde Kenya'da nepotizm ve rüşvete dayalı siyaset devam etmiştir. Branch (2011) ise eserinde Kenya'daki olaylar ile ilgili şunları belirtmiştir : 1992 ve 1997 seçimlerinde Kikuyu ve Kalenjin kabilelerinin ileri gelenleri, aralarındaki gerilimi halka da yansıtmaktaydı. Rift Vadisi ve Mombassa bölgelerinde yaşayan halkların etnik temizliği (zorla göç ettirilerek başka yerlere gitmelerini sağlama) amaçlanmaktaydı. Söz konusu amaç ise güçlenmekte ve baskın gelen tarafın iktidarda söz sahibi olma olasılığı artmaktaydı. Fakat bu yaşananlara gerek söylemleriyle gerek destekleriyle yol açan herhangi bir siyasi kişilik ya da bu eylemleri hayata geçiren herhangi bir yüksek rütbeli kişi sorumlu olarak anılmamış ve herhangi bir yargılama ya da cezai işleme tabii tutulmamıştır. Sonuç olarak, yapılan her şey cezasız kalmıştır. Bu cezasız bırakılma/kalma durumu Kenya'da yaşanan ve yaşanacak neredeyse her şeyin temelini oluşturmaktadır. Asıl sorumlu kişiler cezasız kaldıkça cesaretlenmiş, işledikleri suçların ve yaptıkları eylemlerin dozunu sürekli arttırmıştır.

Kenya'nın tansiyonu 27 Aralık 2007 seçimlerine kadar sürekli olarak artmış, siyasetin aktörleri kadar halkın kendisi de gittikçe huzursuz bir ruh haline bürünmüştür. Raila Odinga; Luo, Luhya ve Kalenjin kabilelerinden ve ekonomik açıdan ötekileştirilen ve mevcut hükümetin önemsemediği kesimlerden muhalefet olarak değişim ve federatif yönetim biçimi vaatleriyle destek almıştır. Kibaki ise iktidarını devam ettirme amacıyla Uhuru Kenyatta ile anlaşarak Kikuyu kabilesini birleştirmiş ve seçime hazırlanmıştır. Seçimler oldukça gergin bir ortamda gerçekleştirilmiş ve bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. İlk olarak, oy sayımı sırasında hile yapıldığı iddiası nedeniyle seçimler şaibeli hale gelmiştir. Ardından yetkililer tarafından hızlı bir şekilde yemin ettirilen Kibaki, Kenya'nın Devlet Başkanı görevini yeniden üstlenmiştir. Nitekim yaşananların ardından ülke iyice karışmış ve çatışmalar yoğunlaşmıştır (Nichols, 2015: 49-50). İtiraz aşamasında yabancı aktörlerin de olması halkı daha da ateşlemiştir. Seçimin iki tarafı da ellerindeki güçlerle karşılarına çıkanlara saldırmış, öldürmüş, tecavüz ve birçok şiddet olayını gerçekleştirmiştir. Öte yandan kolluk kuvvetleri de yaşanan bu olaylara müdahale etmekten çok benzeri suçları işlemiştir. Önü alınamayacak gibi olan bu yaşananları

durdurmaya en yardımcı olacak kişiler ise tarafların lider olarak gördüğü kişilerdir ancak onlar, olayları durdurmaya çalışmak yerine tarafları daha çok kışkırtmışlardır. Kenya iktidarı bu noktada halkını soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve etnik temizlikten koruma sorumluluğunu yerine getirmemiştir (Carotenuto ve Shadle, 2012: 1).

Raila Odinga ve Kibaki, tarafların zıtlaşmalarından dolayı geciken fakat BM ve Afrika Birliği'nin uzun uğraşları sonucunda sorunların çözülmesine yönelik atılan adımlardan biri olan Afrika Birliği Seçkin Kişilikleri paneline 24 Ocak 2008 tarihinde katılmışlardır. Karşılıklı görüşmede Afrika Birliği'nin baş arabulucu olması, yaşanan şiddet olaylarının sonlandırılması, mültecilerin geri gelmesi ve yerleştirilmesi, bir koalisyon hükümetinin ve soruşturma komisyonunun oluşturulması konularını konuşmayı kabul etmişlerdir. ABD, AB ve Afrika Birliği'nin çabaları sonucunda taraflar, 29-30 Ocak 2008 tarihlerinde gerçekleşen görüşmelerde uzlaşmayı kabul etmiş ve Kibaki, koalisyon hükümetinin oluşturulmasını ve bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlık şeklinde ikili yönetimi kabul etmiştir. Raila Odinga ise bu şartlar altında Kibaki'nin seçimi kazanmasını kabul ederek Başbakan olmuştur. Böylece ülkede bir ateşkes sağlanmış; bir sonraki seçime kadar Kenya'nın sorun yaşadığı alanlarda reformlar yapılmıştır. Bu iyileştirmelere uluslararası alandan maddi destekler sağlanmıştır (Brown, 2009: 4-5; Nichols, 2015: 51).

Ateşkes sonrasında yapılan reformlardan biri olarak, 2007 Kenya seçimleri sırasında ve seçim sonrasında yaşanan şiddet olaylarının ve bu olaylar esnasında siyasi kadrolarda olan yetkililerin soruşturulması amacıyla Waki Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon tarafından yapılan tetkikler sonucunda, şiddet olaylarının iktidarın cezasız kalması sebebiyle gerçekleştiği kanısına varmıştır. Bu doğrultuda, belirlenecek sorumlu kişilerin ulusal bir mahkeme kurulduktan sonra bu mahkemede yargılanmaları önerisinde bulunulmuştur. Ancak bu öneri, 2009 yılının Temmuz ayında yasa tasarısı şeklinde parlamentoya sunulduğunda, parlamento tarafından iki kez görüşülüp reddedilmiştir. Bu nedenle Roma Statüsüne taraf olan Kenya'da ulusal sistemlerin yetersiz kalmasından dolayı Waki Komisyonu belirlediği altı ismi UCM savcılığına iletmiştir. Bu isimler; Uhuru Kenyatta, Francis Muthaura, Muhammed Ali, William Ruto, Henry Kosgey ve Joshua Sang'dır. Bu kapsamda, UCM Başsavcısı Luis Moreno Ocampo, ileride Ocampo altılısı olarak anılacak bu isimler hakkında Roma Statüsü'nün 15. Maddesi gereğince

UCM'nin re sen soruşturma başlatması yetkisini kullanarak 5 Kasım 2009 tarihinde UCM bünyesinde soruşturma açıldığını bildirmiştir. Fakat bu noktada, Uhuru Kenyatta ve William Ruto, 2013 seçimlerinde bulunacaklarını beyan etmişlerdir (Sadat ve Cohen, 2015: 3; Yakut, 2020: 159).

Bahsedildiği üzere, Kenya'nın en büyük sorunlarından birisi büyük suçlar işleyen sorumluların cezasız kalmasıdır. Bu bağlamda, 2007 seçimlerinden sonra yaşanan şiddet olayları tarafların ateşkesi ile sonlandırılmıştır. Bunun ardından, uluslararası alandan çeşitli desteklerle ülke içerisinde hukuksal reformlar desteklenmiş ve bu ateşkesin devamlılığını sürdürmek amaçlanmıştır. Ne yazık ki bu reformlar geriye dönük işlem yapamadığı ve yeteri kadar desteklenmediği için suçluların cezasız kalması noktasında sağlam bir iyileştirme sunmamıştır. Nitekim Waki Komisyonu tarafından UCM savcısına daha öncesinde iletilen isimler hakkında 31 Mart 2010 tarihinde soruşturma başlatıldığı bilgisi Kenya hükümetine bildirilmiştir. Ancak yaklaşan 2013 seçimleri ve ülkede yaşanan barışçıl havanın bozulmamasının istenmesi sebebiyle Kenya yetkilileri, 31 Mart 2011'de kabul edilecek yeni anayasanın yerel adalet sistemini düzeltebileceğini öne sürmüştü; bu yüzden UCM'nin yargı yetkisine itiraz etmişlerdir (Bower, 2019: 11).

İtiraz ise UCM tarafından reddedilmiş ve UCM, 23 Ocak 2012 tarihinde gerçekleştirdiği soruşturmalar sonrasında Uhuru Kenyatta, Francis Muthaura, William Ruto ve Joshua Sang'ın insanlığa karşı suçlar işlediği sonucuna varmış ve dosyalarının derinlemesine araştırılmasını istemiştir (Mueller, 2014: 27). Fakat Jubilee Koalisyonu ile 2013 seçimlerine girecek olan Uhuru Kenyatta ve William Ruto'nun yargılanacak olması tartışmalara yol açmıştır. Çünkü UCM'nin bu kişileri yargılamak istediği suçlar büyük suçlardır ve halk tarafından ilgi odağı haline gelmiştir. Öte yandan, bu konu seçimin tarafları için de önemli bir konudur; öyle ki bu konu seçimi kazanma yolunda propaganda aracı olarak bile kullanılmıştır. Bu tartışmalı ortam içerisinde Jubilee Koalisyonu (Kenyatta ve Ruto) seçimi kazanmış ve iktidar olmuştur (Höhn, 2014: 171).

Ancak bu durum UCM'yi etkilememiş; seçimlerin bitmesinden kısa bir süre sonra Uhuru Kenyatta, William Ruto ve Joshua Sang'ın yargılamalarının her ne koşulda olursa olsun başlayacağı dile getirilmiştir. 2 Mayıs 2013 tarihinde Kenya BM Büyükelçisi, BMGK'den öncelikle davaların ertelenmesini ve daha sonra ise bu davaların uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini öne sürerek kapatılmasını talep etmiştir. BMGK ise bu

durum hakkında herhangi bir aksiyon almamıştır. Gecikmeler olsa da UCM, 10 Eylül 2013 tarihinde Ruto ve Sang'ın davasını başlatmıştır. Buna karşılık ise Kenya parlamentosu Roma Statüsü'nden çekilme kararı vermiştir. Hatta 12 Ekim 2013 tarihinde Afrika Birliği Olağanüstü Zirvesi'nde UCM'den çekilme konusu tartışılmıştır (Helfer ve Showalter, 2017). 18 Kasım 2013 tarihinde Afrika Birliği, Roma Statüsü'nde bulunan devlet başkanlarının yargılanabilir olması maddesinin değiştirilerek bu kişilerin yargılamalardan muaf olmasını talep etmiş, UCM ise bu talebi reddetmiştir. Kenya parlamento üyelerinin çoğu UCM karşısında durmaya başlamış Kenya ile alakalı dosyaların kapatılmasını talep etmişlerdir. UCM'nin Batı ülkelerinin yanında Kenya'nın ise karşısında olduğu dile getirilmiş ve UCM karşıtlığı seçimler sürecinde propaganda maddesi olmuştur. Baskılara devam eden Kenya, UCM'de tanıklık edecek yedi kişiyi baskılayarak geri çekilmeye zorlamıştır. Elbette UCM'yi destekleyen gruplar da mevcuttur. Ancak bu noktada UCM'nin içinde bulunduğu durum karışmaya başlamıştır. Bir tarafta Jubilee Koalisyonu'nun oluşturduğu barış ortamı varken diğer tarafta önemli suçlar işlemiş dava süreçlerinde olan sanıkların mahkumiyetiyle tekrar oluşabilecek şiddet olayları vardır (Yakut, 2020: 172-173).

3.2.1. Uhuru Kenyatta, Francis Kirimi Muthaura ve Muhammet Hüseyin Ali'nin Davası

Öncelikle Uhuru Kenyatta, Kenya'da gerçekleştirilecek 2007 seçimlerinin öncesinde ve sonrasında -Kasım 2007-Ocak 2008 tarihleri arasında- doğrudan ve dolaylı yollarla işlemiş olduğu düşünülen insanlığa karşı suçlar için soruşturmaya tabii tutulmuştur. Bu suçları işlerken Kenyatta'nın bağlı olduğu etnik grup olan Kikuyu Kabilesi'ne mensup olmayanlara özellikle de seçimde rakip partiye destek veren Luo, Luhya ve Kalenjin Kabileleri'ne karşı saldırılar gerçekleştirilmiştir. Bu noktada, Kenyatta ve Mungiki adlı suç örgütünün birlik olup ortak bazı planlar ortaya koyduğu iddia edilmiştir. Bu planların temelinde saldırılar sonucunda yaratılan korku ikliminin ve şiddet olaylarının durdurulması karşılığında Kibaki'nin iktidarının kabul edilmesi ve herhangi bir itirazda bulunulmaması yatmaktadır (ICC, 2015: 1).

Süreç içerisinde ise UCM Savcısı, 5 Kasım 2009 tarihinde, UCM'den Kenya'da gerçekleşen 2007 seçimleri bağlamında yaşanan şiddet olaylarının sorumlu kişileri hakkında soruşturma açılmasını talep etmiştir. Bu talebi Roma Statüsü'nün verdiği yetki

ile kendi inisiyatifini kullanarak gerçekleştirmiştir. 31 Mart 2010 tarihinde II. Ön Yargılama Dairesi, UCM Savcısı'nın soruşturma açma talebini onaylamıştır. Bu kapsamda Kenya'nın Roma Statüsü'nü kabul ettiği tarih olan 1 Haziran 2002'den 29 Kasım 2009'a kadar geçen sürede Kenya'da insanlığa karşı işlenen suçları soruşturma UCM tarafından kabul edilmiştir. 15 Aralık 2010 tarihinde ise UCM Savcısı, insanlığa karşı suç işlemiş sorumlu isimlerin mahkemeye gelmeleri için II. Ön Yargılama Dairesi'nden celp çıkarılmasını talep etmiştir. II. Ön Yargılama Dairesi ise bu talep üzerine 8 Mart 2011 tarihinde Francis Kirimi Muthaura (Kamu Hizmeti Başkanı, Kabine Sekreteri ve Ulusal Güvenlik Danışma Komitesi Başkanı), Uhuru Muigai Kenyatta (Başbakan Yardımcısı ve Maliye Bakanı) ve Muhammet Hüseyin Ali (Kenya Posta Kurumu İcra Kurulu Başkanı ve Kenya Polis Komiseri) hakkında mahkemeye gelmeleri için celp çıkarmıştır. Celplerin gönderilmesinin ardından 31 Mart 2011 tarihinde Kenya Hükümeti, UCM'nin bu davayı yürütemeyeceği sebebiyle davanın geri çekilmesi için sürece itirazda bulunmuştur. 30 Mayıs 2011 tarihinde II. Ön Yargılama Dairesi bu itirazı geri çevirerek davanın devam edeceğini dile getirmiştir. 8 Nisan 2011 tarihinde ilk duruşma gerçekleştirilmiş ve suçlamaların sanıklar tarafına duyurulması adına tarihler belirlenmiştir. Devam eden süreçte ise 21 Eylül 2011-5 Ekim 2011 tarihleri arasında suçlamalar sanıklara iletilmiştir. Muthaura ve Kenyatta hakkında asıl dava sürecine geçilmesi kararı çıkmıştır (ICC, 2015: 2; Mburu, 2018: 1021-1023).

Hakkında celp gönderilen bir diğer isim olan Ali'nin dosyası ise delil yetersizliği sebebiyle 23 Ocak 2012 tarihinde II. Ön Yargılama Dairesi tarafından kapatılmıştır (Lynch ve Zgonec-Rozej, 2013: 6). 7 Mart 2013 tarihinde ortak dosya olarak ele alınması planlanan Kenyatta ve Muthaura davası savunma tarafının güçlü savunması ve istekleriyle geçici olarak 9 Temmuz 2013 tarihine ertelenmiştir (Fry, 2013: 221-222). Birkaç gün sonra alınan kararla Muthaura hakkındaki suçlamalar geri çekilerek davası düşürülmüştür. Bu durumun sebebini UCM Savcısı Fatou Bensouda şu şekilde açıklamıştır:

“Elimizde bulunan delillere baktığımız zaman Muthaura için davanın devam etmesini gerektirecek bir durumun olmadığını bu yüzden hakkındaki davanın düşürülmesi yönünde UCM'ye talepte bulundum. Bu noktada bu kararın sebepleri ise Muthaura hakkında önemli kanıtlar sunma potansiyeli olan kişilerin ölmüş olması, yaşayanların ise

ifade vermeyi reddetmesi, Kenya Hükümeti'nin, Savcılık Ofisi'ne kayda değer deliller sunamaması ve Muthaura hakkında çok kritik bilgilere sahip olan bir tanığın rüşvet karşılığı ifadelerini geri çekmesi sonucu yapabileceğimiz bir şey kalmamış olmasıdır. Buna ek olarak da bu durum yalnızca Muthaura için geçerlidir.” Nitekim 11 Mart 2013 tarihinde Mutahaura hakkındaki dava dosyası kapatılmıştır (ICC, 2013).

Defalarca ertelenen Kenyatta'nın davası UCM yargıçları tarafından daha fazla erteleme kabul etmeden 3 Aralık 2014 tarihinde gerçekleştirilmiş; Kenyatta'nın işlediği iddia edilen suçlara yönelik yeterli delil olmaması sebebiyle dava dosyası kapatılmıştır (Schwarz, 2016: 100). Nitekim V. Dava Dairesi 13 Mart 2015 tarihinde Kenyatta hakkındaki suçlamaların geri çekildiğini fakat yine de yeni delil ve tanıkların bulunması durumunda davanın tekrar açılabilceğini duyurmuştur. Böylece Kenyatta hakkındaki dosya da kapatılmıştır. (ICC, 2015). Sonuç olarak, bahsi geçen isimler hakkında dava açılmasına sebep olan insanlığa karşı işlenen suçlardan dolayı açılan dosyaları kapatılmıştır.

Öte yandan UCM, Kenyatta hakkında istediği bilgileri Kenya Hükümeti'nden alamamaktadır. Bu durum, V. Dava Dairesi için Kenya'nın UCM'ye taraf olması sebebiyle yükümlü olduğu iş birliği maddesine ters düşmektedir. Bu durumun bir yaptırımı olması gerektiği düşünülerek üst mahkemeye sevk edilmiştir. Diğer taraftan, Kenyatta'nın suçlamalarına yönelik süren davanın geri çekilmesine paralel olarak Kenya Hükümeti dava sürecini olumsuz etkileyen davranışlar sergilemiştir (Onyango, 2020: 55-56).

Öncelikle UCM'nin temelini oluşturan Roma Statüsü gereği Statü'ye taraf olan bütün devletler, gerekli olduğu zamanlarda UCM'yle iş birliği içerisinde olup davayla ilgili istenilen her bilgiyi UCM'ye iletmekle yükümlüdürler. UCM yargıçları ise bu yükümlülüklerle uymayan devletleri soruşturmakla yetkilendirilmiştir. Bu devletin davaları olumsuz etkilediği belirtilmiş; konu kapsamındaki devletlerin iş birliği sağlaması istenmiştir. İş birliğinin sağlanmaması durumunda harici bir mekanizmadan yardım almak için konuyu Taraflar Devletler Meclisi'ne iletmeleri ve buradan bir çözüm alamamaları durumunda konuyu BMGK'ye iletmeleri gerekmektedir (Roma Statüsü, 1998: 61-62). Bu makamlar da konuyla alakalı devletleri iş birliği yapmaya teşvik etmek için devreye girerler. Kenyatta davası bağlamında ise UCM Savcılığı, 29 Kasım 2013

tarihinde, UCM'nin talep ettiği gerekli bilgileri sunmayarak iş birliği yapmadığı iddiasıyla Kenya Hükümeti hakkında üst makama başvuruda bulunmuştur. Konuyla alakalı olarak, 3 Aralık 2014 tarihinde V. Dava Dairesi tarafından talebi geri çevrilen Savcı, 20 Mart 2015 tarihinde aldığı ret cevabına itiraz etmiştir. Bunun üzerine ise Savcı'nın sunduğu iddia Temyiz Dairesi'ne gönderilmiştir. Nitekim Temyiz Dairesi'ne giden iddianame 19 Ağustos 2015 tarihinde Temyiz Dairesi yargıçları tarafından incelenerek geri çevrilmiş ve iddiaların altının doldurulup doldurulmadığının tekrar incelemesi amacıyla V. Dava Dairesi'ne geri gönderilmiştir (ICC, 2015).

V. Dava Dairesi tarafından gerçekleştirilen incelemeler sonucunda, 19 Eylül 2016 tarihinde, Kenya Hükümeti'nin UCM ile iş birliği noktasında gerçekten de ciddi eksikliklerinin olduğu gözlemlenmiştir. Hatta Temyiz Dairesi'nden geri dönen iddiadan itibaren geçen 18 aylık sürede UCM Savcılığı'nın soruşturmalar için istediği bilgi ve belgeleri iletmekte yavaş ve isteksiz olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada ise Kenya Hükümeti'nin iş birliği yapmamasının UCM'nin gelecekte yürüteceği davalar açısından olumsuz etki bırakabileceğine ve bu durumun düzeltilmesi adına Taraf Devletler Meclisi'ne yönlendirildiğine yönelik bir karar verilmiştir (ICC, 2016).

3.2.2. William S. Ruto, Joshua A. Sang ve Henry K. Kosgey'in

Davası

Öncelikle Kenyatta, Muthaura ve Ali dosyalarında olduğu gibi bu üç isim de ortak dosya içerisinde işlenmektedir: Ruto (Kenya Yüksek Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanı ve Eldoret Kuzey Milletvekili), Sang (Kenya, Nairobi'de bir radyo kanalında operasyon müdürü) ve Kosgey (Kenya Sanayileşme Bakanı, Tinderet Milletvekili ve ODM Başkanı) (Sungi, 2015: 167). Bu üç isim, Kenya'da gerçekleştirilen 2007 seçimleri öncesinde ve özellikle sonrasında işledikleri benzer insanlığa karşı suçlar hakkında UCM tarafından 8 Mart 2011 tarihinde mahkemeye gelmeleri için çağırılmıştır. Genelde insanlığa karşı işlenen suçlar suçları varken; özelde Ruto için suçların işlenmesine yardım, organize ve teşvik etmek, kimlerin hedef alınacağını belirlemek, kullanılacak silahların pazarlığı ve satın alımını gerçekleştirmek gibi suçlar işlediği iddia edilirken, Sang'ın radyo programıyla insanları kışkırtmak, protestolar organize etmek, özellikle Kikuyu Kabilesi'ne yönelik nefret söylemleri ile onlara karşı şiddeti teşvik etmek suçlarını işlediği iddia edilmiştir. Kosgey ise tıpkı Ali gibi sunulan delillerin yetersizliğinden

dolayı hakkındaki suçlamalar geri çekilerek serbest bırakılmıştır (Lawson ve Bartels, 2020: 124-126).

II. Ön Yargılama Dairesi, Ruto, Sang ve Kosgey'i 8 Mart 2011 tarihinde mahkemeye çağırılmış ve 7 Nisan 2011 tarihine kadar mahkemeye gelmeleri konusunda uyarılmıştır. Kenya Hükümeti, Kenyatta ve diğerlerinin dosyasına ettiği itirazı bu dosya için de sunmuştur. Bu bağlamda, 31 Mart 2011 tarihinde UCM'nin bu davayı yürütemeyeceği sebebiyle davanın geri çekilmesini talep etmiştir. 30 Mayıs 2011 tarihinde II. Ön Yargılama Dairesi bu itirazı geri çevirerek davanın devam edeceğini dile getirmiştir (Stoitchkova, 2011: 402). Bu karar 30 Ağustos 2011 tarihinde Temyiz Dairesi tarafından onaylanarak dava sürecine devam edilmiştir (Vos ve Micheal, 2016: 64). 7 Nisan 2011 tarihinde ilk duruşma gerçekleşmiş ve 1 Eylül 2011 tarihini suçlamaların doğrulanmasının yapılacağı tarih olarak belirlemiştir. 1-8 Eylül 2011 tarihleri arasında suçlamaların ilgili kişilere duyurularak doğrulanmasının ardından 23 Ocak 2012 tarihinde Ruto ve Sang'ın asıl yargı süreçlerine başlanması kararı alınmıştır. Ruto ve Sang'ın tutuksuz yargılanmalarına karar verilirken 10 Eylül 2013 tarihinde asıl dava sürecinin başlayacağı belirlenmiştir (ICC, 2016: 2-3).

Ayrıca burada çıkan bir diğer karar ise Eldoret bölgesine özel olarak bu bölgede işlenen suçlardan sadece 1-4 Ocak 2008 tarihleri arasında gerçekleşenlerinin yargılamaya dahil olacağıdır. UCM savcısı bu duruma itiraz ederek bu tarihlerin 30-31 Ocak 2007'den itibaren yargılamaya tabii tutulmasını talep etmiştir. Bu itiraz Temyiz Dairesi'ne gönderilmiş; Temyiz Dairesi ise 13 Aralık 2013 tarihinde savcının yaptığı itirazı yargılamaların başladığı, ilk tanıkların çoktan ifadelerini verdiği ve yargılama başladıktan sonra halihazırda bulunan suçlamalara yeni suçlamaların eklenemeyeceği gerekçeleriyle oy çokluğu ile reddetmiştir (ICC, 2013).

10 Eylül 2013 tarihinde Ruto ve Sang'ın davası UCM V. Dava Dairesi bünyesinde resmen başlamıştır (Asaala ve Dicker, 2013: 327). 18 Eylül 2013 tarihinde gerçekleşen bir duruşmada Ruto ve Sang davasıyla ilgili birkaç tanığın geçen sekiz günlük süre içerisinde kimliklerinin ifşa edilmesi ve bu kişilere zarar verilmesi gibi bazı olayların yaşanmış olmasından dolayı uyarı niteliğinde bir konuşma gerçekleşmiştir (Mueller, 2014: 35). Davanın yargıçlarından olan Chile Eboe-Osuji tarafından gerçekleştirilen bu konuşma özetle şu şekildedir:

“UCM’ye taşınan her davadan ve bu davalarda tanıklık edecek kişilerden UCM sorumludur. Bu bakımdan tanıkların korunması öncelikli konulardan bir tanesidir. Bu durum Roma Statüsü’nün 70. Maddesinde de açıkça belirtilmiştir bu bağlamda herhangi bir tanığın mahkemeye katılımını rüşvetle ya da sindirerek engellemek veya mahkemeye çıkıp tanıklık etmiş kişi veya kişilere zarar vermeye çalışmak yasaklanmış bu eylemleri gerçekleştirdiği anlaşılan kişiler hakkında beş yıla kadar hapis ya da para cezası işlemleri uygulanacaktır. Ek olarak yargıç, mahkemeye katılım sağlayan taraflar harici unsurların hepsine tanıkların kimliklerinin gizli tutulması ve buna karşı herhangi bir eylemde bulunmamaları yönünde telkinlerde bulunmuştur” (ICC, 2013).

Uzun süren duruşma sürecinin ardından 5 Nisan 2016 tarihinde nihai karar verilmiştir. Bu karara kadar 628 mağdur, mahkeme salonunda onların yerine bulunan Wilfred Nderitu tarafından temsil edilmiştir (ICC, 2016: 3). Ayrıca iddia tarafından ikisi bilirkişi olmak üzere 30 tanık dinlenmiş ve toplamda 335 kanıt Ruto ve Sang’a karşı sunulmuştur. Bu kapsamda V. Dava Dairesi toplamda 400 yazılı ve sözlü karar vermiştir. 10 Eylül 2015 tarihinde ise iddia tarafı savcılığa davanın kapanması için talepte bulunmuştur. Bu taleple birlikte 5 Nisan 2016 tarihinde UCM bünyesindeki V. Dava Dairesi’nde yürütülen Ruto ve Sang davası oy çokluğuyla alınan karar ile kapatılmıştır. Ruto ve Sang hakkındaki suçlamalar geri çekilmiş ve sanıkların salınması kararı alınmıştır. Fakat bu durum bu kişiler için dava yolunu tamamen kapatmamıştır. Yeni delillerin ve tanıkların bulunması durumunda yeni bir dava sürecinin başlatılabilmesi mümkündür (Mburu, 2018: 142-145).

Davanın yargıçlarından ikisi, savunma tarafına yöneltilen suçlamaların hepsini geçerli şekillerde savunarak iddia tarafından gelen suçlamaların boşa çıkmasını sağlamıştır. Ruto ve Sang’ın “savunacak bir durum kalmadığı için serbest kalmaları gerektiği” yönündeki söylemlerini haklı bulmuştur. Bu sebeple, sanıkların serbest bırakılmaları yönünde oy kullanmış ancak yargılama sürecinde -özellikle tanıkları koruma noktasında- UCM’nin eksik kaldığı düşüncesi hâkim olmuştur. Bu yüzden, bazı tanıkların ifadeleri Kenya’da baskılanarak ya geri çektirilmiş ya da kendileri hiç ifade vermek istememişlerdir. Bu sebeple, yargılama sürecinin sakat bir şekilde ilerlediği ve bundan dolayı yargılama sürecinin sağlıklı yürütülemediği yönünde ifadelere yer vermişlerdir. Üçüncü yargıç, bütün bu delillerin ve tanıkların vermiş olduğu ifadelerin Ruto ve Sang’ın işlemiş oldukları insanlığa karşı saldırı suçlarından dolayı mahkum

edilmeleri için yeterli olduğu yönünde oy kullanmıştır. Fakat ikiye karşı bir durumundan dolayı Ruto ve Sang, 5 Nisan 2016 tarihinde serbest bırakılmışlardır (ICC, 2016).

3.3. Sudan/Darfur

Sudan'ın özellikle Darfur bölgesinde yaşanan etnik ve ekonomik temelli şiddet olayları sonrasında uluslararası aktörler duruma çözüm bulmak için adım atmışlardır. Bu bağlamda öncelikle olayların gelişimi, BMGK'nin, UCM'den konu ile alakalı soruşturma başlatması talebinde bulunması ve son olarak da Sudan Darfur sorununun UCM bünyesindeki süreci incelenecektir.

Sudan, 1 Ocak 1956 tarihinde İngiltere'den bağımsızlığını kazanmıştır. Elde edilen bu bağımsızlığın ardından yönetim ülkenin güney kısmında, özellikle Hristiyanlar üzerinde baskı kurmuş ve bölgede yaşayan halkın Müslüman inancına geçmeleri konusunda zorlamaya başlamıştır. Bu baskılar sonucunda bölge halkı iktidarın bu baskılarına karşı çıkmış ve 1958'de isyan hareketleri başlatmıştır. Bu durumu fırsat olarak gören Mısır ve Etiyopya, isyancı grupları destekleyerek Sudan Devleti ve isyancılar arasında 15 yıl sürecek bir iç savaş ortamını körüklemişlerdir. 1972'de Sudan merkez yönetiminin, güney bölgesine özerklik vermesi ile ateşkes imzalanarak savaş sonlandırılmıştır (Öztürk, 2016: 577; Sertel ve Atatorun, 2023: 34-35).

27 Şubat 1972'de Addis Ababa Anlaşması olarak isimlendirilen anlaşma ile Güney Sudan'a eğitim, kültür, din ve yönetim açısından bazı özerklikler tanınmıştır. Bunlardan en önemlisi, Güney Sudan'ın Sudan merkezi yönetimi tarafından görevlendirilecek Güneyli kişiler tarafından yönetilmesi kararıdır. Fakat 5 Haziran 1983 tarihinde bu durum değişmiş; yaşanan iç karışıklıkların da etkisiyle bu özerklik hali kaldırılmıştır. Dolayısıyla Güney Sudan ile Hartum hükümeti arasında yeni bir savaş hali başlamıştır (Orakçı, 2018a: 6-7). Sudan'da bir türlü istikrar sağlanamamış, sürekli olarak iç çekişmeler ve darbeler gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Sudan düzensizlikten kurtulamamıştır. Güney bölgesindeki ayrılıkçılar sorunu ise birçok sorunun arasındaydı. Bu bağlamda, Sadık El-Mehdi çözüm yoluna gitmiş ve anayasa değişikliğinin konuşulması için bir konferans düzenleme girişiminde bulunmuştur. Ancak bu konferanstan önce, 30 Haziran 1989 tarihinde, o dönem Tuğgeneral olan Ömer El-Beşir komutasında gerçekleştirilen askeri darbe ile hem bu konferans gerçekleştirilememiş hem de El-Mehdi hükümeti iktidardan düşürülmüştür. Gerçekleşen bu darbe, çatışmaların

hızını ve etki alanını da arttırarak Darfur bölgesi ile beraber ülke geneline sıçramıştır (Johnson, 2016: 84-85).

Darbe ile oluşan bu yeni askeri yönetim, yaptığı ve yapacağı bütün hamlelerinde İslam'ın prensiplerini kabul edeceğini dile getirmiştir. Dolayısıyla dikte etmek yoluyla İslami değerlerin Sudan'ın her yerinde ve her alanında olması gerektiğini savunan El Beşir yönetimi, çok geçmeden şer'i hukuku uygulamaya başlamıştır. Şer'i hukuk bağlamında yaşamın her alanında uygulanan kısıtlamalar, başta kadınlar olmak üzere gayrimüslimlere de uygulanmıştır. Fakat elbette bütün bu kısıtlamalar ülkede yaşayan herkes tarafından kabul görmemiştir. 1990 yılının Kasım ayında öğrenci hareketleri ve sendikalar, ülkenin farklı noktalarında El Beşir hükümetine karşı protestolar gerçekleştirmiş ve daha sonraki yıllarda da benzeri olaylar yaşanmıştır. Bu olaylara karşılık güvenlik güçleri tarafından olayları bastırmak için birçok tutuklama gerçekleştirilmiştir (Kenar ve Işık, 2020: 189-190).

Güney Sudan sorununun çözümü ise Sudan hükümeti ve Sudan Halk Kurtuluş Hareketi arasında 9 Ocak 2005 tarihinde imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması yoluyla sağlanmıştır. Bu anlaşmaya göre, altı yıl sonra -2011 yılında- Sudan'ın güneyinde yaşayan halk bir referandum düzenleyecek ve sonuca göre ya ayrı bir devlet olacaklar ya da mevcut statülerini kuruyacaklardır. Nitekim referandum gerçekleştirilmiş ve Güney Sudan bağımsızlığı seçmiştir (Orakçı, 2017b: 3-4). Güney Sudan, 14 Temmuz 2011 tarihinde BM üyesi olmuştur.

Ne yazık ki, Sudan'ın sorunları bu şekilde sona ermemiştir. Sudan'ın batısında olan Darfur bölgesinde çeşitli sebeplerden dolayı silahlı çatışmaya kadar giden sorunlar ve bu sorunlara Sudan yönetimi tarafından yapılan müdahalelerin oluşturduğu daha büyük sorunlar meydana gelmiştir. Darfur sorunu UCM'nin dolaylı yoldan yetki alanına girmiş ve UCM'nin görev başındaki bir devlet başkanına karşı yürüttüğü ilk dava olmuştur.

Darfur bölgesinin krizlerle anılmasına sebep olan olayların temelinde bölgenin değişen rejimler ve yönetimlere rağmen sürekli olarak geri bırakılması ve bu bölgede yaşayan halkın diğer bölgelere oranla daha az önemsenmesi yatmaktadır. Sudan merkezi yönetiminden Darfur'un kalkınmasının güçlendirilmesi ve daha çok dikkate alınmak gibi

taleplerde bulunulmuştur. Buna rağmen, bölgede oluşturulan yapılanmalar elle tutulur bir karşılık alınamamıştır (Öztürk, H., 2011: 136).

1985 yılında yaşanan kuraklık sebebiyle Darfur'un kuzeyinden güneyine gelen ve hayvancılıkla uğraşan Arap topluluklar ve burada yaşayan yerleşik Fur halkı arasında sürtüşmeler başlamıştır. Bunun sonucunda ise çok geçmeden şiddet olayları yaşanmaya başlamıştır (Efşan ve Yılmaz, 2023: 388-389). Darfur bölgesinde 1987-1989 yılları arasında Arap-Fur Savaşı yaşanmış, 1989'da hem mevcut Sudan hükümetinin hem de komşu ülkelerin arabuluculuğu ile iki tarafın savaşımayı bırakması istenmiştir. Bu doğrultuda gerçekleştirilen konferansta iki taraf da birbirini, kendi yaşam alanlarını kısıtlamaya çalışmakla suçlamış; ayrıca Arap toplulukları tarafından yaşanan kuraklık sebebiyle su kaynakları ve meraların ortak bir şekilde kullanılması gerektiği ve yerleşik halde olan Furların Arapları dışladığı dile getirilmiştir. Bunlara ek olarak ise Furların savaş öncesinde bile askeri güç topladıkları ve Arapları kışkırttığı iddiasında bulunmuşlardır. Furlar ise Arapların ırkçılık yaparak uzun süredir bölge halkını rahatsız ettiğini ve bölgenin kontrolünü alarak Furları buradan göndermek istediklerini iddia etmiştir. Bu müzakere sonucunda kısmen de olsa bir uzlaşa sağlanabilmiş ve Darfur bölgesinde Arap-Fur çatışmaları büyük oranda durmuştur (Bayram, 2014: 5-6).

Fakat bölgenin sorunları hala çözülmediği için bölgedeki iktidar karşıtı gruplar, siyasi alandaki muhalif partilerle ortak hareket etmek için anlaşmışlardır. Fur etnik kökenli Abdulvahit Muhammet Nur ise bu süreçte oldukça etkili bir kişi olmuştur. Nur, Fur kökenli genç nüfusu toplayarak milis güçleri oluşturmuş, bu güçleri de Darfur Kurtuluş Cephesi adlı oluşumda tek bir çatı altına toplamıştır (Salih, 2008: 7). Bu oluşum, Darfur'un kuzeyinde Merkezi Sudan yönetimine karşı bir dizi saldırı gerçekleştirmiştir. Ancak ölen ordu ve kolluk kuvvetlerinin yanında çok sayıda sivil de zarar görmüştür. Ölüm, yaralanma ve göç sayıları sürekli artmıştır. Bu esnada Darfur bölgesinde gerçekleşen hükümet karşıtı silahlı saldırılar, büyük çoğunluğu Afrika etnik kökenli olan Sudan Kurtuluş Ordusu ve Adalet ve Eşitlik Hareketi grupları komutasında devam etmiştir. Öte yandan büyük çoğunluğu Arap kökenli topluluklardan oluşan Cancavidler isimli yapılanma altında toplanan milisler, Sudan hükümetine destek vermek amacıyla diğer iki gruba karşı Darfur bölgesinde çatışmalara girmiştir. Sudan hükümeti böylece

Darfur'daki ayrılıkçı güçlere karşı hem ulusal ordusunu hem de Cancavidleri gerekli ekipmanlarla destekleyerek kullanmıştır (Sürücüoğlu, 2017: 612).

Sudan hükümetinin bu hamlesi hem Sudan ordusuna destek sağlamış hem de bölgedeki üstünlüğün ele geçirilmesine yardımcı olmuştur. Ancak Cancavidler bölgede fazlasıyla sert eylemlerde bulunmuş ve hükümetten aldıkları destek sebebiyle yüksek bir özgüven ve cesaretle istediklerini yapmışlardır. Zamanla sivillere doğrulttukları silahlarıyla acımasız saldırılarda bulunarak, bölgede terör faaliyetlerine başlamışlardır. Cancavidler, faaliyette oldukları süre boyunca Darfur bölgesinde toplu katliam, tecavüz, yaşam alanlarını talan ve yağmalama gibi suçları işlemişlerdir. Olaylar sonrasında hazırlanan raporlarda sadece Cancavidlerin öldürdüğü insan sayısı 70 bindir. (Çakmak, 2007b: 47-48). Bölgede gerçekleştirdikleri saldırı ve eylemlerle çatışmaların artmasının yanı sıra çözümün bulunmasını da zorlaştıran Cancavidler, hükümetten aldıkları desteği bir süre sonra kendi çıkarları için kullanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ise özellikle bölgedeki sivillere karşı tavırlar gittikçe sertleşmiştir. Bu durum uluslararası alanda yankı oluşturmuş ve Sudan hükümetinin yaşananlar konusunda sorumlu olduğu dile getirilmiştir. Bu baskılara karşılık Sudan hükümeti, Cancavidlerin kendi istekleriyle bölgede askeri bir güç kurduğunu ve hükümetin bu grupla bir ilgisinin olmadığını dile getirmiş ancak uluslararası aktörler bu söylemleri gerçekçi bulmamıştır (Arpa, 2011: 110).

Bu bağlamda, uluslararası örgütler, Darfur bölgesinde özellikle Arap topluluklardan oluşan Cancavidlerin Afrika kökenli topluluklara karşı sırf etnik kökenleri yüzünden kasıtlı ve planlı bir şekilde saldırması ve bu toplulukları ortadan kaldırma amacıyla işledikleri insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve soykırım suçlarından dolayı inceleme başlatmaya karar vermiştir. Bu suçlar, kapsamı gereği UCM'nin yargılayabildiği uluslararası suçlardır. Ancak Sudan Roma Statüsü'nü onaylamamış dolayısıyla UCM'ye taraf değildir. Bu durum ise UCM'nin Darfur bölgesinde yaşananlar ile ilgili herhangi bir soruşturma yürütmesini engellemektedir (Şimşek, 2015b: 152-153). Bu yüzden BMGK'nin hazırlayacağı rapor ile dosyayı UCM'ye sevk etmesi gerekmektedir. Olaylar devam ederken 18 Eylül 2004 tarihinde BMGK, yaşananları ve suç teşkil eden durumların olup olmadığını incelemek için 1564 sayılı karar ile BM Araştırma Komisyonu'nu kurmuştur. 2005 Ocak ayında Komisyon'un, BM'ye sunduğu

raporlarda bölgede oldukça fazla insanlığa karşı suçların ve savaş suçlarının işlendiğini ve bu meselenin UCM'ye yönlendirilmesi gerektiğini, ek olarak soykırımın da yaşandığını ancak Sudan hükümetinin böyle bir politika yürütmediğini iletmiştir (Savelsberg, 2017: 365-366).

Bu bağlamda, BM Araştırma Komisyonu, soykırım suçunu hükümete bağlı çetelerin işlediği fakat Sudan hükümetinin soykırıma varacak eylemlerde bulunmadığı kanısına varmıştır. Ayrıca bu raporda Cancavidler ve hükümetin askeri güçleri arasında bağlantı olduğu da vurgulanmıştır. Bölgede çatışan güçler arasında Sudan hükümetine bağlı güçler ve Cancavidler müttefik olarak bir tarafta, isyancı gruplar ise diğer taraftadır. Bunun yanı sıra, çatışmalara doğrudan katılmayan sivillere de saldırılar düzenlendiği fakat bu saldırıları daha çok Cancavid güçlerinin yaptığı belirtilmiştir. Komisyon, hükümet ve Cancavidlerin sivillere ve yerleşim alanlarına kasıtlı olarak saldırarak buraları talan ettiklerini; bu durumun uluslararası insancıl hukuka aykırı olduğunu dile getirmiş ve bu ihlallerin boyutunun çok büyük olduğunu belirtmiştir (Tabanlı, 2017: 94-95).

Rapor sonucunda ise bölgede işlenen suçlar kapsamında Sudan hükümetinin bir an önce UCM bünyesinde yargılanması gerektiği tavsiye edilmiştir. Çünkü Darfur'da yaşanan olaylar artık uluslararası barış ve güvenliği tehdit edebilecek noktaya gelmiştir. Bu yargılama tavsiyesi oldukça gereklidir. Bu gerekliliğin bir sebebi ise Sudan yönetiminde söz sahibi kişilerin bu olaylara destek ve sebep olmaları ihtimalidir. Bir diğer sebep ise UCM etkisinin Sudan hükümetinde söz sahibi kişilerin asıl suçluların yakalanması noktasında teşvik edebilecek olması maddeleridir. Böylece, BMGK 31 Mart 2005 tarihinde 1593 sayılı karar ile UCM'ye Sudan Darfur sorununu soruşturması için yetki vermiştir. Alınan bu karar BM Sözleşmesi'nin VII. maddesine dayandırılmıştır (Çelik, 2011: 91).

Kararın alınması sürecinde BMGK'nin 15 üyesinden sadece dördü çekimser oy kullanmıştır. Bunlardan birisi olan ABD, aslında kararı veto etmek istemesine rağmen çekimser oy kullanmıştır. Bunun sebebi ise ABD'nin gelecek zaman içerisinde insanlığa karşı suçlar temelli dosyalarda ABD vatandaşlarının yargılanma ihtimalini göze alamaması ve bu sebeple UCM'ye taraf olmamasıdır. Bir diğer sebep ise bu kararı onayladığı takdirde BM Barış Gücü içerisinde yer alan askerlerinin de UCM'ye taraf

olmamasına rağmen bir şekilde yargılanmaları için emsal karar oluşturabileceği endişesi olmalıdır. Ancak bu endişelerinin giderilerek BM Barış Gücü'ndeki ABD askerlerinin yargılanmayacağı sözünü alan ABD, veto etme isteğinden vazgeçmiş ve karar konseyden geçirilmiştir (Bayram, 2014: 11).

Karar sonrasında halihazırda uluslararası aktörlerden gelen baskılarla uğraşan Sudan bu karara itiraz etmiş ve UCM'den gelecek herhangi bir yargılama talebini kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Sudan'ın bu çıkışlarına rağmen UCM savcısı, 27 Şubat 2007 tarihinde Ahmet Harun ve Ali Kuşayb hakkında insanlığa karşı ve savaş suçları işlediklerine dair iddialar sebebiyle Mahkeme'ye gelmeleri yönünde talepte bulunmuştur (Savelsberg ve Brehm, 2015: 574). Belirtilen süre içerisinde UCM'nin taleplerini reddederek gerçekleştirmeyen Sudan hükümeti kendi kararından dönmemiş fakat UCM Savcısı, bu sefer de Sudan Devlet Başkanı El Beşir için bir iddianame hazırlayarak 14 Temmuz 2008 tarihinde UCM'ye sunmuş ve El Beşir'in UCM'nin yargı sürecini aksattığı için yargılanmasını istemiştir. UCM Ön Dava Dairesi bu iddianameyi incelemiş ve 4 Mart 2009'da El Beşir için tutuklama kararı çıkarmıştır. Bu kararın içeriği ise savaş suçu, insanlığa karşı işlenmiş suçlar ve soykırım şeklindedir (Dibu ve Moges, 2019: 1037).

Aslında El Beşir hakkında ilk çıkarılan yakalama emrinde soykırım suçu yoktur. İlk karardan sonra bu duruma yapılan itirazlar sonucunda 12 Temmuz 2010 tarihinde ikinci bir yakalama emri çıkarılarak soykırım suçu da eklenmiş ve güncel haliyle tekrar sunulmuştur (Şimşek, 2015b: 153). Bu karar, El Beşir için hükümsüz kabul edilmiş ve El Beşir'in söylemleri Sudan halkı tarafından desteklenerek UCM protesto edilmiştir. Ahmet Harun, UCM tarafından tutuklanma emri olmasına rağmen teslim edilmemiş ve İnsani İşlerden Sorumlu Bakan görevine ek olarak 12 Temmuz 2013'te Kuzey Kordofan Valisi görevi verilmiştir (Tabanlı, 2017: 98).

El Beşir hakkında alınan bu karar, devlet başkanı olmasından dolayı tartışılan bir durumdur. Genel kanı bu kararın alınması gerektiği yönünde olsa da karara karşı olanlar da vardır. Karşı çıkanların genel argümanı, dokunulmazlığı olan bir devlet başkanının görevi esnasında bu kararın alınamayacağı ve bunun bir hak ihlali olduğu yönündedir. Ancak Roma Statüsü'nde herhangi bir resmi ayrıcalık göz önüne alınmadan suçları işlediği iddia edilen kişilerin mahkeme karşısına çıkarılacakları net bir şekilde yazılmıştır (Çelik, 2011: 93-94).

Darfur sorununun UCM'ye sevk edilmesinden sonraki süreçte öncelikle Ali Muhammet Ali Abd-Al-Rahman -diğer adıyla Ali Kushayb-, Ahmet Muhammet Harun ve El Beşir dosyalarını incelenecektir.

3.3.1. A. M. Ali Abd-Al-Rahman (Ali Kushayb) Davası

Ali Kushayb'ın (Cancavidler'in lideri), UCM'nin I. Ön Dava Dairesi'nin 27 Nisan 2007 tarihinde çıkardığı tutuklama kararında Ağustos 2003-Nisan 2004 tarihleri arasında Sudan'ın Darfur bölgesinde işlediği öne sürülen suçlardan dolayı tutuklanması istenmiştir. Mahkeme, Ali Kushayb'ın bölgede faaliyet gösteren Arap kökenli Cancavid milislerinin lideri olması sebebiyle bu suçlardan sorumlu olabileceğini beyan etmiştir (Duursma ve Müller, 2019: 894). İşlediği iddia edilen 31 farklı savaş ve insanlığa karşı suçu vardır (ICC, 2023: 1). Uzunca bir süre bu karar uygulanamamış olsa da Ali Kushayb, 9 Haziran 2020 tarihinde kendi isteği ile teslim olmuş ve UCM gözetimi altına alınarak tutuklanmıştır (Kirabira, 2022: 30). Ali Kushayb'ın teslim olmasının ardından UCM II. Ön Dava Dairesi, 16 Ocak 2018 tarihinde gizli bir şekilde çıkardığı ikinci yakalama kararını 11 Haziran 2020 tarihinde halka açık bir şekilde ve suçlamaları da tekrar düzenleyerek kamuoyuna sunmuş ve ilk duruşma tarihi olarak 15 Haziran 2020'yi belirlemiştir (ICC, 2020).

Bu bağlamda 24-26 Mayıs 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen doğrulama mahkemesinin ardından 9 Temmuz 2021 tarihinde II. Ön Dava Dairesi suçlamaları onaylamış ve asıl dava süreci için Ali Kushayb'ın sevkini vermiştir (HRW, 2022). 5 Nisan 2022 tarihinde ilk yargı davası başlamış ve bu kapsamda iddia tarafından 56 tanık mahkeme salonunda ifade vermiş, deliller sunulmuş ve 376 mağdur ise Natalie von Wistinghausen tarafından temsil edilerek yargıya katkı sağlaması beklenmiştir. (ICC, 2023: 2). Yargı süreci günümüzde hala devam etmektedir. Bu sebeple Ali Kushayb ile ilgili elimizde mahkemesi sonuçlanmış bir karar yoktur.

3.3.2. Ahmet M. Harun'nun Davası

Ahmet M. Harun'un (Sudan Hükümeti İçişleri Bakanı) da hakkında Ali Kushayb ile aynı anda 27 Nisan 2007 tarihinde UCM tarafından yakalama kararı çıkarılmıştır. Bu kararın sebebi Harun'un Darfur bölgesinde savaş ve insanlığa karşı işlenmiş 42 suçtan sorumlu olduğu iddiasıdır. Ancak Harun ne yakalanabilmiş ne de kendi isteği ile teslim

olmuştur. Bu sebeple hakkında herhangi bir yargılama yapılamamış ve fiziki olarak mahkemede bulunmadığı sürece yapılamayacaktır (ICC, 2021: 1-2).

3.3.3. Ömer El Beşir'in Davası

Sudan Devlet Başkanı Ömer El Beşir'in hakkında verilen kararlar oldukça fazla tartışılmış ve uluslararası arenada gündem olmuştur. UCM tarafından hakkında alınan iki farklı yakalama kararı vardır.

El Beşir hakkında Sudan'ın Darfur bölgesinde Mart 2003-Temmuz 2008 tarihleri arasında işlediği iddia edilen savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar ve daha sonradan 12 Temmuz 2010 tarihinde eklenen soykırım suçu kapsamında toplam 10 farklı suçtan yargılanması amacıyla yakalama kararı çıkarılmıştır (Archibong ve Lloyd, 2021: 3). Mahkeme bu suçların Darfur bölgesinde hükümet karşıtı silahlı grupların gerçekleştirdiği silahlı eylemlere Sudan hükümetinin verdiği karşılık esnasında gerçekleştiğini ve Sudan hükümetinin desteklediği güçlerin -özellikle Cancavidlerin- sebep olduğu suçlara kaynak sağladığı dönem içerisinde olduğunu tespit etmiştir (Giamanco, 2011: 225-226). Bu kapsamda Sudan hükümetinin bölgenin yerli halkına yönelik kanunsuz saldırılar, yerleşim yerlerini sistemli bir şekilde yağmalama, cinayet, tecavüz, göç etmeye zorlama, işkence ve yerel halkın kullandığı su kaynaklarını zehirlemek gibi suçları işlediği tespit edilmiştir. Bu bağlamda I. Ön Dava Dairesi, bölgede yaşanan isyanın bastırılması noktasında Sudan hükümetinin dolayısıyla El Beşir'in bütün yetkiyi elinde tuttuğuna ve yaşanan bütün insan hakları ihlallerinin sebebinin bir noktada El Beşir olduğuna karar vermiştir. Fakat bahsedildiği üzere El Beşir bu kararlara uymamış ve buna karşılık UCM, Sudan'ın iş birliği yapmaması sebebiyle konuyu BMGK'ye ve Taraf Devletler Meclisi'ne göndererek gerekli önlemlerin alınması için talepte bulunmuştur (ICC, 2021: 1-3).

Bu aşamada iş birliği yapmayan tek devlet Sudan'dır. El Beşir 2014 yılında DKC'yi ziyareti etmiştir. Ancak bu ziyaret sırasında yetkililerce tutuklanmadığı için UCM, DKC'yi BMGK ve Taraf Devletler Meclisi'ne sevk etmiştir. Ardından ise 13-15 Haziran 2015 tarihleri arasında Güney Afrika'yı ziyaret edeceği öğrenilen El Beşir için Güney Afrika hükümetinden alınan kararlar doğrultusunda tutuklama talebinde bulunulmuştur. Fakat Güney Afrika hükümeti bu talebi yerine getirmeyerek iş birliği yapmayı reddetmiştir (ICC, 2015; Rajkhowa ve Sharma, 2021: 16145). Elbette ki bu Roma Statüsü'ne ters bir durumdur ancak yine de II. Ön Dava Dairesi, Güney Afrika

hükümetini BMGK'ye ya da Taraf Devletler Meclisi'ne sevk etmemeye karar vermiştir (ICC, 2017).

Nitekim El Beşir, gerçekleştirilen bir darbe sonucunda yönetimden uzaklaştırılmıştır. Baskıcı ve sert bir yönetim tarzı olan El Beşir, Aralık 2018 tarihinde başlayan gösteriler sonrasında 11 Nisan 2019 tarihinde Sudan ordusu güçleri tarafından görevinden alınarak tutuklanmıştır (Kenar ve Işık, 2020: 191). Sudan'ın yeni yönetimi altında El Beşir için yolsuzluk yaptığı gerekçesiyle bir dava açılmış ve bu dava sonucunda suçlu bulunarak tutuklanmıştır. Öte yandan yeni Sudan yönetimi UCM'nin yakalama kararı çıkardığı kişileri Mahkeme'ye teslim edeceğini bildirmiştir. Dolayısıyla El Beşir'in nihayet yargılanacağına dair umutlar artmıştır. Bu kararın arkasında yeni yönetimin Darfur'daki isyancı gruplarla başlattığı barış müzakerelerinde artı puan alma amacının yattığını söylemek mümkündür (BBCNEWS Türkçe, 2020). Şu an için El Beşir'in, Sudan'da tutuklu olduğu bilinmektedir.

3.3.4. B. I. Abu Garda, A. Banda Abakaer Nourain ve A. R. Muhammet Hüseyin'in Davası

Sudan'ın Darfur bölgesinde yaşananlara ilişkin daha sonradan ortaya çıkan olay ve deliller ışığında üç kişi daha UCM'nin merceğine girmiştir. Bu kişiler 2003-2010 yılları arasında yaşanan olaylar sırasındaki görevleriyle kritik rollere sahiptir. Bahar Idriss Abu Garda (Birleşik Direniş Cephesi Başkanı ve Askeri Operasyonlar Genel Koordinatörü), Abdullah Banda Abakaer Nourain (Adalet ve Eşitlik Hareketi Başkomutanı Kolektif-Liderlik) ve Abdul Rahim Muhammet Hüseyin'dir (Milli Savunma Bakanı).

UCM, Abu Garda'yı Darfur bölgesinde işlediği üç savaş suçu nedeniyle 7 Mayıs 2009 tarihinde mahkemeye gelmesi için çağırmıştır (Schmid, 2010: 2). 18 Mayıs 2009 tarihinde mahkemeye gönüllü olarak gelen Abu Garda hakkında 19-30 Ekim tarihleri arasında iddiaların doğrulaması yapılmıştır. 8 Şubat 2010 tarihinde ise bu suçlamalar için sunulan kanıtların yetersiz olduğu; bu sebeple asıl yargılama sürecine geçilemeyeceği kararı alınmıştır. Böylece Abu Garda dosyası kapanmıştır (ICC, 2016: 1-2).

Banda ise Abu Garda ile aynı savaş suçları nedeniyle 27 Ağustos 2009 tarihinde UCM'ye davet edilmiştir (ICC, 2021: 1-2). UCM, 11 Eylül 2014 tarihinde Banda

hakkında yakalama emri çıkarmıştır. Bunun sebebi Sudan hükümetinden istenen iş birliği ile Banda'nın mahkeme sürecine katılması için teslim edilmesini gerçekleştirme konusunda isteksiz olması etkilidir. Dolayısıyla, 18 Kasım 2014 tarihinde gerçekleşecek duruşma için Banda hakkında yakalama emri çıkarılmış, fakat kendisinin yine gönüllü olarak gelmesi durumunda yargılama sürecinde Hollanda'da kalma koşullarının sağlanabileceği belirtilmiştir (ICC, 2014). Nitekim 3 Mart 2015 tarihinde UCM Temyiz Dairesi alınan bu kararı onaylamış; gecikme sebebi olarak Banda'nın gönüllü olarak gelip gelmeyeceğinin beklenmesi olarak belirtmiştir. Ancak Banda'nın yakalanmadan önce kendisinin teslim olması halinde bahsedilen Hollanda'da kalma koşullarının hala geçerli olduğunu söylemiş ve Banda'nın yakalanma emrini onaylamıştır (ICC, 2015). Banda 2023 itibariyle kaçak durumdadır; bu sebeple dava süreci ilerlememektedir.

Darfur bölgesinde işlediği iddia edilen 13 farklı savaş ve insanlığa karşı suçtan dolayı Abdül Rahim Muhammet Hüseyin hakkında 1 Mart 2012 tarihinde yakalama emri çıkarılmıştır. Yakalama emri çıkarıldığı dönemde Milli Savunma Bakanı olan ve daha öncesinde İçişleri Bakanı ve Sudan Cumhurbaşkanı Darfur Özel Temsilcisi görevlerini üstlenen Hüseyin'in yakalanması ve UCM gözetimi altında kalması Sudan davası sürecinin ilerlemesi açısından önemlidir. Çünkü yetkili birisinin işlediği düşünülen suçlara bakıldığında bu aşamanın davayı olumsuz etkilemesi mümkündür. Bunun yanı sıra, bu konumdaki bir şüphelinin yargılanması UCM açısından da önem taşımıştır. (ICC, 2021). Hüseyin de Sudan dosyasının diğer şüphelileri gibi henüz UCM'nde yargılanamamıştır.

3.4. Libya

Libya, BMGK'nin karar alarak UCM'ye sevk ettiği ikinci olaydır. UCM'deki Libya merkezli davalardan önce, konunun UCM'ye aktarılana kadarki sürede meydana gelen olaylar zincirini aktarmak gerekir.

Bu bağlamda olayların başlangıcı Arap Baharı'na dayanmaktadır. Arap Baharı, 17 Aralık 2010 tarihinde Tunus halkının gösteri ve protestoları ile başlamış, protestolar çok geçmeden 15 Şubat 2011 tarihinde Libya'ya ulaşmıştır. Başlangıçta barışçıl olan protestolar zaman içinde hükümet devrilmesini isteyen gruplar ile birlikte eksen değiştirmiştir (Şentuna, 2019: 225). Nitekim protestolar sırasında yönetimin halka karşı orantısız güç kullanması üzerine halk gösterilere olan desteğini arttırmış ve böylece

Libya’da gerçekleşecek insan hakları ihlallerinin alevi yanmaya başlamıştır (Güneş Gülal, 2022: 1161).

Libya’nın Bingazi ve bazı büyük şehirlerindeki gösterilerde protestolar oldukça büyümüştür. Bu protestolara hükümetin karşılığı ise daha sert olmuştur. 15 Şubat 2011 tarihinde büyüyen olaylar çok geçmeden ülkenin tamamına yayılmış ve Kaddafi neredeyse ülkenin kontrolünü tamamen kaybetmiştir. Bu süreçte isyancılar tarafından Geçici Libya Ulusal Konseyi kurulmuştur. Ülke yönetimi bu Konsey ile Kaddafi rejimi arasında bölünmüştür. Bu noktadan sonra Kaddafi halka karşı ağır silah kullanmıştır. Sivil yaşam alanları bombalanmış ve çok sayıda sivilin ölümüne sebep olmuştur. Bu şiddet kullanımı sonrasında Kaddafi rejiminin yanında yer alan kişi ya da grupların bir kısmı taraf değiştirerek muhalif tarafa geçmiş ve yaşanan olayları kınamışlardır. Ulusal aktörlerin dışında ise Afrika Birliği ve Güvenlik Konseyi, Avrupa Birliği ve İslam Konferansı yaşananlardan ötürü Libya’yı kınarken; Arap Ligi, Libya’nın üyeliğini askıya almıştır (Kuşoğlu, 2012: 108; Aghayev: 194-195).

İnsan Hakları Konseyi, 25 Şubat 2011 tarihinde Libya’ya olayları araştırması için bağımsız olacak şekilde uluslararası soruşturma komisyonu gönderilmesi kararı almıştır. Ertesi gün, 26 Şubat 2011 tarihinde de BMGK, 1970 sayılı kararı almıştır. Bu karar, barışçıl ve silah kullanımı içermeyen bir karardır. Karardaki dikkat çeken önemli noktalar şu şekildedir: Libya yönetimine vatandaşlarını koruma sorumluluklarını hatırlatarak 15 Şubat 2011 tarihinden itibaren yaşanan insan hakları ihlallerini Libya, Roma Statüsü’ne taraf olmadığından dolayı UCM savcısına araştırması için devredilmesi. Silah ambargosu ve Kaddafi ailesinin bütün mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı getirilmesi. Kaddafi bu yaptırımları dikkate almamış ve ülke genelindeki şiddet olayları sonlanmamıştır. Bu yüzden BMGK, 17 Mart 2011 tarihinde aldığı 1973 sayılı karar ile Kaddafi rejimine -dolayısıyla Libya’ya- askeri müdahale kararı almıştır (Güneş, 2018: 276-277; Güneş Gülal, 2022: 1163).

UCM savcısının yaptığı incelemeler sonucunda hakkında soruşturma açılması istenen Muammer Kaddafi, Saif El İslam Kaddafi ve Abdullah el Senussi dosyalarına odaklanacaktır.

3.4.1. Muammer Kaddafi, Saif El İslam Kaddafi ve Abdullah el Senussi

UCM I. Ön Dava Dairesi, 27 Haziran 2011 tarihinde, 15 Şubat 2011-28 Şubat 2011 tarihleri arasında Libya'da işledikleri iddia edilen insanlığa karşı suçlardan dolayı Muammer Kaddafi (Libya Devlet Başkanı, Libya Silahlı Kuvvetleri Komutanı ve Devrim Lideri), Saif El İslam Kaddafi (Kaddafi Uluslararası Yardım ve Kalkınma Vakfı'nın onursal başkanı ve Libya'nın fiili Başbakanı) ve Abdullah El Senussi (Libya Silahlı Kuvvetlerinde Albay ve Askeri İstihbarat Başkanı) hakkında yakalama emri çıkarmıştır (Dal Monte, 2021: 14-15). Kararın çıkmasında yargıçların en büyük motivasyonu; bu kişilerin Libya'da kalmaları halinde suç işlemeye devam edecekleri ve UCM'nin Libya'da gerçekleştirebileceği soruşturmalara karşı hamle yapmalarını engellemektir. Libya her ne kadar UCM'ye taraf olmasa da BMGK'nin almış olduğu kararla, yaşanan insan hakları ihlalleri sebebiyle UCM'ye sevk edilmiş ve Libya'dan bu süreçte iş birliği talep edilmiştir (ICC, 2011).

Nitekim Libya'daki olaylar sonucunda Muammer Kaddafi'nin öldürülmesi ve bunun yetkililerce doğrulanmasından sonra 22 Kasım 2011 tarihinde Muammer Kaddafi hakkındaki dosya kapatılmıştır (Saddiqui, 2022: 15). Libya hükümeti, 1 Mayıs 2012 tarihinde İslam Kaddafi'nin UCM bünyesinde gerçekleştirilmesi planlanan davasına itiraz etmiştir. Bu kararın tamamlayıcılık ilkesine aykırı bulmuştur. Libya'nın ulusal yargı organlarının işlevsel olduğunu, bu sebeple İslam Kaddafi'nin yargılamasının Libya mahkemeleri tarafından yapılması gerektiğini bildirmişlerdir. Fakat bu itiraz UCM tarafından 31 Mayıs 2013 tarihinde Libya'nın ulusal yargı mekanizmasının olmasına rağmen bunun yeterli seviyede olmadığı kanaatine varılarak reddedilmiştir (Guercio, 2015: 102-103).

2 Nisan 2013 tarihinde Libya hükümeti tarafından El Senussi için bir itirazda bulunularak, Senussi'nin Libya ulusal yargı mekanizmalarınca yargılanacağı belirtilmiştir. 11 Ekim 2013 tarihinde I. Ön Dava Dairesi Libya'nın bu konuda kararlı olduğunu ve Senussi'nin gerçekten yargılanacağını belirtmiştir. Bu sebeple, Senussi dosyasının UCM açısından kapandığı kararını vermiştir (Peskin ve Boduszynski, 2016: 18-19; Hillebrecht, 2016: 10).

Libya yetkilileri daha sonradan birkaç kez daha İslam Kaddafi'nin yargılamasının ulusal mekanizmalara bırakılmasını talep etse de UCM bu talepleri geri çevirmiştir. Günümüzde İslam Kaddafi bilindiği kadarıyla hala Libya'da bulunmaktadır. Dolayısıyla İslam Kaddafi UCM'ye teslim edilene kadar dosyası UCM bünyesinde askıda kalacaktır. UCM'nin, Libya'dan İslam Kaddafi'yi teslim etmesi ve İslam Kaddafi'nin yargılanmasında önemli kanıt sayılan belgelerin UCM tarafından istenmesine rağmen paylaşılması Libya'nın iş birliğine yanaşmadığını göstermektedir. Bunun sonucunda ise Ön Dava Dairesi, 10 Aralık 2014 tarihinde Libya hükümetinin iş birliğine yanaşmaması ve dava sürecini zora sokması sebebiyle konuyu yardım etmesi için BM Güvenlik Konseyi'ne sevk etmiştir (ICC, 2022: 2).

3.4.2. El Tumay Muhammet Halit ve Mahmut Mustafa Busayf El Werfalli

Muhammet Halit (Libya ordusunun eski Korgenerali ve Libya İç Güvenlik Teşkilatı'nın eski başkanı) hakkında 18 Nisan 2013 tarihinde yakalama emri çıkarılmıştır. Halit'in isnat edilen suçları: 15 Şubat 2011-24 Ağustos 2011 tarihleri arasında savaş ve insanlığa karşı işlediği iddia edilen suçlardır (Lephuthing, 2018: 47). Halit'in öldüğü haberinin ardından yetkililerce yapılan inceleme sonrası ölümü doğrulanmış ve 7 Eylül 2022 tarihinde UCM bünyesindeki soruşturması sonlandırılmıştır (ICC, 2022: 1-2).

El Werfalli (Al-Saiqa Tugayı Komutanı) hakkında 15 Ağustos 2017 tarihinde çıkartılan yakalama emrinin arkasında ise Libya'da işlediği savaş suçu kapsamında bir dizi cinayet söz konusudur. 4 Temmuz 2018 tarihinde ise ilk yakalama emri geri çekilmiş yerine yeni suçlar eklenerek ikinci bir yakalama emri çıkarılmıştır (Le Floch, Lemey ve Paiola, 2020: 461). Nitekim 15 Haziran 2022 tarihinde UCM yargıçları, El Werfalli'nin ölmesiyle onun hakkındaki dosyayı da kapatmıştır (ICC, 2022: 2).

3.5. Orta Afrika Cumhuriyeti (OAC)

Orta Afrika Cumhuriyeti'nin (OAC) UCM'de bulunması sağlayan yine OAC hükümetinin kendisidir. Öncelikle Mahkeme'ye taşınan olayların nasıl geliştiğini ele almak yerinde olacaktır. Daha sonra ise dava sürecinin işleyişi incelenecektir.

OAC, Fransa'ya karşı 1960 yılında bağımsızlık kazanmış, fakat kendisi gibi olan birçok Afrika ülkesi gibi istikrarlı bir yönetim sürdürememiştir. Ülkede sürekli olarak

gerçekleşen askeri darbelerden dolayı OAC, kalkınma odaklı politikalar yürütememiştir (Arieff, 2014: 3-5). 1993 ve 1999 yıllarında yapılan seçimlerde Ange Felix Patasse üst üste iki kez Cumhurbaşkanı seçilmiş ve ülke içerisinde Patasse'ye karşı çeşitli protestolar başlamıştır. 2001 yılına gelindiğinde ise OAC'nin eski Cumhurbaşkanı Andre D. Kolingba başarısız bir darbe girişiminde bulunmuş; bu olayın ardından Patasse, Genelkurmay Başkanı François Bozize'yi bu girişime yardım etmekten ve ihanetten dolayı suçlamıştır. Bu suçlama sonrasında Bozize, ülkeden kaçarak Çad'a sığınmıştır. 2002 yılında Bozize, Patasse'nin iktidarını ele geçirmek için askeri bir operasyonun başına geçmiştir (Smith, 2015: 34-36).

Bozize ve komutasındaki birlikleri çok geçmeden başkent Bangui'ye gelmiş ve asıl direnişle burada karşılaşmıştır (Mehler, 2011: 125). Patasse ise DKC'de bir savaş lordu olan Jean Pierre Bemba'dan yardım etmesini istemiştir. Fakat bu yardıma rağmen Patasse direnememiş ve Bozize, başladığı darbe girişimini 2003 yılında tamamlayarak OAC yönetimini ele geçirmiştir. Elbette bu süreçte yaşanan silahlı çatışmalar sırasında birçok insan hakları ihlali ve çeşitli suçlar işlenmiştir. Bu bağlamda, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu bir soruşturma başlatmıştır. 2003 yılının Şubat ayında Federasyon tarafından çıkarılan rapor sonucunda OAC'de yaşananların daha ayrıntılı incelenebilmesi adına UCM'ne yönlendirilmesine karar verilmiştir. Bu kararı dikkate alan OAC yönetiminde olan Bozize, taraf olduğu Roma Statüsü doğrultusunda 21 Aralık 2004 tarihinde UCM savcısına durumla ilgili başvuruda bulunmuştur (Vinck ve Pham, 2010: 6-7).

Bu doğrultuda UCM Savcısı; OAC'deki eski iktidar Patasse'nin yanında yer alan ordu üyelerinin, Jean Pierre Bemba Gombo komutasındaki silahlı birliklerin ve Bozize yanlılarının 26 Ekim 2002-15 Mart 2003 tarihleri arasında gerçekleşen silahlı çatışmaları ve özellikle Bemba Gombo komutasındaki silahlı grupların sivillere yönelik yağma, saldırı, öldürme ve tecavüz olaylarını gerçekleştirdiğini ileri sürmüştür. OAC hükümeti, Haziran 2005'te, bahsedilen tarihler arasında yaşanan olayların belge ve delillerine ek olarak OAC ulusal mahkemelerinin yargılamada eksik kaldığının beyanı ile UCM Savcısı'na iletmiştir. Savcı bu doğrultuda soruşturmanın açılması yönünde UCM'den talepte bulunmuştur (Domaç, 2016: 261-262).

Bu talebe karşılık olarak UCM 22 Mayıs 2007’de soruşturmanın açıldığını duyurmuştur. Soruşturma kapsamında savaş ve insanlığa karşı işlenmiş suçlar esas dayanak noktalarıdır (Pham, Balthazard ve Vinck, 2020: 387; Glasius, 2009: 53). Soruşturmanın açıldığı duyurusunu yapan UCM Savcısı, tecavüzlerin cinayetlerden fazla olduğu başka bir dosya görmediğini ve bu suçlamaların sadece iddia olarak değil; yaşananların direkt olarak mağdurların ağzından ve ayrıntılı şekilde nelere maruz kaldıklarının dinlenmesi üzerine kesin suçlar olduğunu belirtmiştir. Savcı, aynı zamanda motivasyonlarının UCM temel amacı olan, ileride yaşanabilecek herhangi bir şiddete karşı caydırıcı bir varlık göstermek ve faillerin cezalandırılarak ülkede sürekli bir barış ortamının oluşmasını sağlamak olduğunu dile getirmiştir (ICC, 2007).

3.5.1. Jean Pierre Bemba Gombo’nun Davası

Soruşturma kapsamında III. Ön Dava Dairesi, Jean Pierre Bemba Gombo (Kongo'nun Kurtuluşu Hareketi Başkanı ve Başkomutanı) hakkında 23 Mayıs 2008 tarihinde geçici bir yakalama emri çıkararak Belçika yetkililerine iletmiştir. 24 Mayıs 2008’de Gombo Belçika yetkilileri tarafından yakalanmıştır (Fathonah ve Anwar, 2023: 454). 10 Haziran 2008’de ise III. Ön Dava Dairesi, UCM Savcısı’nın daha önce bulunduğu talebe karşılık Gombo hakkında çıkarılan ilk yakalama emrini kaldırarak yeni suçlamalar çerçevesinde ikinci bir yakalama emri çıkarmıştır. 3 Temmuz 2008’de Gombo, UCM’ye teslim edilmiştir. Ertesi gün ise Gombo, III. Ön Dava Dairesi’nin karşısına çıkarılmıştır. Bu süreçte ayrıca III. Ön Dava Dairesi, 27 Mayıs 2008’de Portekiz yetkililerine Gombo’nun bütün mal varlıklarının tespit edilmesi ve dondurularak el konulması talebinde bulunmuştur. Bu talebe karşı itiraz eden Gombo’nun avukatlarının itirazı ise reddedilmiştir (ICC, 2019: 2).

22 Kasım 2010 tarihinde başlayan dava sürecinde deliller mahkemeye sunulmuş, tanıkların ifadeleri ve 12-13 Kasım 2014 tarihinde yapılan kapanış konuşmaları sonrasında yargılama süreci sona ermiştir. 21 Mart 2016 tarihinde ise Gombo, 26 Ekim 2002-15 Mart 2003 tarihleri arasında işlediği kesinleşen savaş ve insanlığa karşı suçlardan dolayı suçlu bulunmuştur (Clark, 2016: 1). 21 Haziran 2016’da ise Gombo’ya 18 yıl hapis cezası verilmiştir (McDermott, 2016: 530). Burada ilginç olan şey ise savaş suçu içerisinde bulunan cinayet, tecavüz ve yağma suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar içerisinde de bulunan cinayet ve tecavüz suçlarından yalnızca tecavüz suçlarına 18 yıl;

diğer suçlara ise ayrı ayrı 16'şar yıl hapis cezası verilmesidir. Gombo'nun aldığı 18 yıllık ceza en yüksek ceza olan tecavüz suçunu temel alarak verilmiştir. Geriye kalana cezalar ise ayrı ayrı olarak değil, 18 yıllık cezanın içerisinde sayılmıştır. Öte yandan Gombo'nun yargılandığı süre aldığı cezadan düşürülecektir (ICC, 2016).

Gombo ve avukatları temyize başvurarak verilen bu kararlara itiraz etmiştir. 8 Haziran 2018 tarihinde Temyiz Dairesi oy çokluğu ile Gombo'nun savaş ve insanlığa karşı suçlardan aldığı cezadan beraat etmesi yönünde karar almıştır (Kabwe, 2021: 11-12). Öte yandan adaletin sağlanmasına yönelik hamlelere karşı engel teşkil ettiği gerekçesiyle başka bir dosyadaki yargılanmasıyla alakalı herhangi bir karar alınmamış ve o dava ayrı bir dosya halinde devam etmiştir.

Temyiz Dairesi'nin kararı iptal etmesinde iki neden etkili olmuştur: Bunlardan ilki, III. Dava Dairesi'nin Gombo'yu doğrulanan suçlar dışındaki suçlardan dolayı da yargılamış olmasıdır. İkinci neden ise III. Dava Dairesi tarafından Gombo'nun emri altındaki askerlerin suç işlenmesine karşı önlem alıp almadığını ya da bu suçların işlenmesi halinde gereken müdahale ve cezai yaptırımını uygulayıp uygulanmadığının yeterince araştırmamış olmasıdır. Dolayısıyla Gombo, Temyiz Dairesi yargıçlarının çoğunluğu için emri altındaki askerlerin işlediği suçlardan dolayı sorumlu tutulmamalı ve bu yüzden serbest bırakılmalıdır. Elbette bu karara itiraz eden yargıçlar vardır ve onlar için Gombo'nun mahkumiyeti devam etmelidir. Çünkü hem UCM Savcısı'nın Gombo'ya yönelik iddiaları doğrudur hem de Temyiz Dairesi yaptığı incelemede ve aldığı kararda yanlış bir değerlendirme yolu izlemiştir. Fakat bu görüşler işe yaramamıştır ve Gombo en azından bu dava için beraat etmiştir (SáCouto ve Sellers, 2018: 610-613; ICC, 2018a).

Bu kararın ardından VII. Dava Dairesi, Gombo'nun devam eden diğer davası olan adaletin işleyişini engellemeye yönelik eylemlerde bulunmaktan dolayı yargılanmasıyla ilgili tutuklu olarak kalıp kalmayacağını kesinleştirecektir. Bu doğrultuda, VII. Dava Dairesi, 12 Haziran 2018'de Gombo'nun dava ile ilgili kamuoyuna açıklama yapmaması, habersiz bir şekilde adres değişikliği yapmaması ve çağırıldığı takdirde Mahkeme'ye gelmesi şartlarıyla serbest kalmasına karar vermiştir (ICC, 2019: 3).

3.5.2. Jean Pierre Bemba Gombo ve Diğerlerinin Davası

20 Kasım 2013 tarihinde başta Jean Pierre Bemba Gombo olmak üzere Aimé Kilolo Musamba (Jean-Pierre Bemba Gombo'nun eski Savunma Avukatı), Jean Jacques Mangenda Kabongo (Jean-Pierre Bemba Gombo'nun eski bir savunma ekibi üyesi), Fidèle Babala Wandu (Demokratik Kongo Cumhuriyeti Parlamento Üyesi) ve Narcisse Arido ile toplamda beş kişi hakkında yakalama emri çıkarılmıştır (Birkett, 2020: 766-767). Çok geçmeden 23-24 Kasım 2013 tarihlerinde Belçika yetkilileri Musamba'yı, Hollanda yetkilileri Kabongo'yu, Fransız yetkilileri Arido'yu, Demokratik Kongo Cumhuriyeti yetkilileri ise Wandu'yu UCM'nin yakalama emrine uyararak tutuklamıştır (ICC, 2013).

Wandu ve Musamba 25 Kasım 2013'te UCM'ye teslim edilirken; Kabongo ise 4 Aralık 2013'te UCM'ye gönderilmiştir. Arido ise Fransa'da ulusal yargı sürecinin ardından 18 Mart 2014'te UCM'ye teslim edilmiştir. 27 Kasım 2013'te Gombo, Musamba ve Wandu; 5 Aralık 2013'te Kabongo ve 20 Mart 2014'te de Arido UCM yargıçlarının karşısına ilk kez çıkarak kimliklerinin doğrulanması, işledikleri öne sürülen cezalar ve mahkeme süresince sahip oldukları haklar hakkında bilgilendirilmişlerdir (Le Floch, Lemey ve Paiola, 2013: 190-191). 21 Ekim 2014 tarihinde UCM, II. Ön Dava Dairesi, sanıkların suçlandıkları suçlar için yargılama sonunda alabilecekleri cezaların orantısız olmaması için çağrıldıkları takdirde Mahkemeye gelmek şartıyla Musamba, Kabongo, Wandu ve Arido'nun Belçika, Birleşik Krallık, DKC ve Fransa'da serbest bırakılarak tutuksuz yargılanmalarına karar vermiştir. Ek olarak Daire, alınan bu karara itiraz yolunu açık bırakmıştır (ICC, 2014).

Nitekim 29 Eylül 2015 tarihinde bahsi geçen beş kişi için Jean Pierre Bemba Gombo'nun devam eden dava sürecini özellikle tanıkların ifadeleri değiştirmeleriyle olumsuz etkileyecek faaliyetlerde bulunmaları suçlaması hakkında ilk duruşma başlatılmıştır. Sanıklara isnat edilen suçlar sözlü olarak bildirilmiş fakat sanıklar kendilerine yöneltilen suçlamaları işlemediklerini beyan etmişlerdir (Nilsson, 2018).

19 Ekim 2016 tarihinde gerçekleşen karar duruşmasında Gombo, bir yıl hapis cezası ile 300 bin euro para cezasına çarptırılmıştır. Musamba, iki yıl altı ay hapis cezasına ek olarak 30 bin euro para cezası almış, fakat yargı süreci göz önüne alınarak mahkemede geçen süre cezasından düşülmüştür. Para cezasını ödemediği ve üç yıl boyunca

hapis cezası alacak bir suç işlemediği takdirde kalan hapis cezasının üç yıl ertelenmesine karar verilmiştir. Kabongo, iki yıl hapis cezası almış; bu süreden yargıda geçen süre düşürülmüştür. Ayrıca Kabongo'nun kalan cezası da üç yıl boyunca herhangi bir suç işlemediği takdirde işleme girmeyecektir. Arido, 11 ay hapis cezası alırken yargı süresince geçen zamanla eşit ceza almasından dolayı bu süre cezasından düşülünce herhangi bir cezası kalmamıştır. Son olarak Wandu, altı aylık bir ceza almıştır. Wandu da Arido gibi yargıda geçen zamanın cezasından düşülmesiyle serbest kalmıştır. Cezaların duyurulmasının ardından bütün sanıklar ve UCM Savcısı, kararları temyize taşımıştır. Savcı'nın taşıma sebebi cezaların yetersizliği noktasında olmuştur (Körner ve Haag, 2018: 546; ICC, 2018: 4).

Bu doğrultuda 8 Mart 2018 temyiz davası gerçekleşmiştir. Temyiz Dairesi, sanıkların cezaları bakımından Gombo, Musamba ve Kabongo'nun "sahte veya düzmece olduğunu bildiği delilleri sunma" suçundan beraat etmesine karar vermiştir. Ek olarak Gombo, Wandu ve Arido'nun başvurularını reddederek Wandu ve Arido için verilen cezaları kesinleştirmiştir. UCM Savcısı'nın temyiz isteği üzerine Gombo, Kabongo ve Musamba'nın cezalarını iptal ederek yeniden kararlaştırılmasına hükmetmiştir. Bu doğrultuda alınan kararları VII. Dava Dairesi'ne geri göndermiştir (Clooney ve Webb, 2020: 365-369). Nihayetinde 17 Eylül 2018 tarihinde VII. Dava Dairesi, Temyiz Dairesi'nin kararlarına ve yapılan yeni incelemelere göre sanıkların cezaları üzerinde düzenleme yapmış ve yeni cezaları açıklamıştır. Güncel cezalar ise şu şekilde olmuştur: Gombo, bir yıllık hapis ile birlikte 300 bin euro para cezası almıştır. Musamba, 11 ay hapis ile 30 bin euro para cezası almıştır. Kabongo, 11 ay hapis cezası almıştır. Ancak verilen hapis cezalarından yargı sürecinde geçen zaman düşülünce sanıklar hapis cezalarını çekmiş sayılmış ve verilen para cezalarının üç ay içerisinde ödenmesi kararı alınmıştır. Bu paralar da Mağdurlar için Güven Fonu'na aktarılacaktır (ICC, 2018).

3.6. Uganda

Uganda, 1894 yılından itibaren İngiliz İmparatorluğu'nun sömürgesi altında kalmış, 9 Ekim 1962 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir (Reid, 2017: 24-25). 1971 yılına gelindiğinde ise hükümet darbe ile yönetimden indirilmiştir (Sejjaaka, 2004: 101). Bu darbe sırasında neredeyse yarım milyon insan hayatını kaybetmiş ve etnik köken temelli anlaşmazlıklar ve çatışmalar artmıştır. Gerçekleşen bu darbe barışı getirmemiş;

artan siyasi istikrarsızlık, ordunun gerçekleştirdiği yasadışı faaliyetler ve ülke genelinde gelişen yozlaşma, Uganda'daki etnik gruplardan birisi olan Acholi topluluğunu özellikle can güvenliği açısından dikkatli olmaya teşvik etmiştir (Dalaman ve Parlak, 2020: 195).

Dikkatli olmakla yetinmeyen Acholi halkı ülkeyi darbe ile ele geçirmiş ve yönetim kadrolarını yeniden düzenlemiştir. Ancak bu durum uzun sürmemiş, 1986 yılında Yoweri Kaguta Museveni liderliğinde Ulusal Direniş Ordusu yine darbe ile Uganda yönetimine el koymuştur. Gerçekleşen bu darbe sonrasında Uganda'da yirmiden fazla silahlı grup hükümete karşı isyan başlatmıştır. İsyan sürecinde silahlı gruplar arasında Tanrı'nın Direniş Ordusu oldukça sert ve kanlı eylemler düzenlemiştir. Bu oluşumun lideri olan Joseph Kony verdiği emirlerle 10 bin sivilin öldürülmesine, on binlerce çocuğun lideri olduğu örgüt tarafından kaçırılarak cinsel kölelik ve sıcak çatışma alanlarına gönderilmesine sebep olmuştur (Domaç, 2016: 239-240). Bu noktada Kony, emriyle gerçekleşen bu eylemlerin ardından halk tarafından aldığı desteği neredeyse kaybetmiş; bahsedilen çocuk kaçırma suçlarını işleme yoluna girmiştir. UNICEF'nin 2006 tarihli raporunda 1986-2005 yılları arasında Kony'nin birlikleri tarafından 66 bin çocuğun kaçırıldığı belirtilmiştir (Dalaman ve Parlak, 2020: 196).

Kony liderliğindeki Tanrı'nın Direniş Ordusu; Uganda, Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti ülkelerinde çeşitli silahlı eylemlerde bulunmuş ve Uganda'nın ulusal sorunu konumundan dolayı bölgesel bir sorun olmuştur. Uzun yıllar süren çatışmaların ardından Uganda iktidarında bulunan Museveni yönetimi, Kony ile anlaşmak için 1999 yılının Kasım ayında başta Kony'nin örgütü olmak üzere hükümete karşı silahlanan bütün grupları kapsayacak şekilde bir af yasasını onaylanmıştır. Bu adımla birlikte barış görüşmeleri başlamış, fakat net bir sonuç alınamamıştır (Domaç, 2016: 241). Bu doğrultuda Museveni, taraf olduğu Roma Statüsü doğrultusunda Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun Uganda'da işlediği suçları araştırması için UCM Savcısı'na başvuru yapmış ve bu sebeple 16 Aralık 2003 tarihinde UCM Savcısı ön soruşturmayı başlatmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda 8 Temmuz 2005 tarihinde Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun üst rütbelileri olan Joseph Kony, Vincent Otti, Okot Odhiambo, Dominic Ongwen ve Raska Lukwiya hakkında işledikleri iddia edilen savaş suçları ve insanlığa karşı suçlardan dolayı yakalama kararı çıkarılmıştır (Happold, 2007: 1-2).

14 Ekim 2005'te ise mahkemeye katkı sağlayacağı düşünülen tanık ve mağdurların güvenlikleri sağlanmış; Mahkeme ve Savcı'nın kontrolünün ardından yakalama kararları kamuoyuyla paylaşılmıştır (Apuuli, 2006: 179-180). Yakalama emirlerinin ardından devam eden soruşturma kapsamında UCM Savcısı mevcut durumla ilgili açıklama yapmıştır. Bu açıklamada Uganda hükümeti ve Tanrı'nın Direniş Ordusu arasındaki ateşkes ve sürekli barış yönündeki müzakerelerin bir sebebinin de UCM'nin, Tanrı'nın Direniş Ordusu liderlerinin yakalanması yönünde kararlar alması olduğunu ve bu kişilerin yakalanıp yargılanması halinde örgütün dağılacakını dile getirmiştir. Ayrıca Savcı, Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun bu ateşkes halini güçlenmek için kullanmaması yönünde gerekli çalışmaların yapıldığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, UCM, kendisi kadar bölgesel ve uluslararası aktörlerin yakalama emri kapsamında adı geçen kişilerin yakalanmasına ve örgütü destekleyecek herhangi bir hamlenin engellenmesine yardımcı olmalarını istemiştir (ICC, 2006).

Ancak bu ilerleyen süreçte bahsi geçen beş kişiden hiçbiri yakalanamamıştır dahası saldırılar devam etmiştir (Fiss, 2016: 69). Bu sebeple, Savcı bu kişilerin bir an önce yakalanması adına daha fazla efor sarf edilmesi için 6 Ekim 2008'de çağrıda bulunmuştur (ICC, 2008). Okot Odhiambo (Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun Komutan Yardımcısı) ve Raska Lukwiya'nın (Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun Tümgenerali) yakalama emirlerinin ardından farklı zamanlarda ölmeleri sebebiyle haklarında çıkarılan yakalama emirleri ve yöneltilen suçlamalar düşürülmüştür (ICC, 2015).

3.6.1. Dominic Ongwen'in Davası

Yıllar sonra yakalama emirleri kapsamında ilk yakalanan kişi olan Ongwen (Tanrı'nın Direniş Ordusu Sinia Tugayı Tugay Komutanı), 26 Ocak 2015 tarihinde UCM'de ilk davasına çıkmıştır. Ongwen aynı tarihte II. Ön Dava Dairesi'nin karşısında kendisine yöneltilen suçlamaları dinlemiştir (Branch, A., 2016: 30-31). Bu bağlamda savaş ve insanlığa karşı işlenen suçlar başlıkları altında Ongwen'e 70 ayrı suç yöneltilmiştir (Glavaš, 2022: 12-13).

21-27 Ocak 2016 tarihleri arasında suçları doğrulanan Ongwen, 6 Aralık 2016 tarihinde IX. Dava Dairesi'nde ilk duruşmasına çıkmıştır. Ongwen'in yargılanması boyunca iddia tarafı olan UCM Savcısı 109 tanık; mağdurların mahkemede bulunan temsilci avukatları yedi tanık ve savunma tarafı 63 tanığı mahkemeye getirmiştir. IX.

Dava Dairesi yargıçları toplamda 598 sözlü ve yazılı karar vermiş ve 12 Aralık 2019 tarihinde Ongwen'in yargılama aşaması sona ermiştir (ICC, 2022: 2). Nitekim 4 Şubat 2021'de IX. Dava Dairesi, Ongwen'i 1 Temmuz 2002-31 Aralık 2005 tarihleri arasında Uganda'da işlediği savaş ve insanlığa karşı 61 ayrı suçtan dolayı suçlu bulmuştur. IX. Dava Dairesi'nin 6 Mayıs 2021'de verdiği kararla Ongwen, 25 yıl hapis cezası alırken yargı sürecinde bulunduğu tutukluluk süresi cezasından düşürülmüştür. Ongwen ve avukatları cezaya itiraz ederek temyize götürmüşse de sonuç alınamamış ve 15 Aralık 2022 tarihinde Ongwen'in cezası kesinleşmiştir (Mareček, 2023: 126). Ongwen'in, Mağdurlar İçin Güven Fonu tazminat cezasının belirlenmesi ise ileri bir tarihe bırakılmıştır (ICC, 2022).

3.6.2. Joseph Kony ve Vincent Otti

Uganda'da işlenen birçok savaş suçunun ve insanlığa karşı suçun en büyük sorumluları olan Kony (Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun Başkomutanı) (Feldman, 2007: 135) ve Otti (Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun Başkan Yardımcısı ve İkinci Komutanı) (Ssenyonjo, 2005: 60) hala kaçak durumundadır. Öncelikle Kony ve Otti'ye yöneltilen suçlamalar, savaş suçu ve insanlığa karşı işlenen suçlar başlıkları altında olmak üzere ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu iddiaların üzerine Kony ve Otti'nin hakkında yakalama emri çıkarılmıştır (ICC, 2018: 1). Ancak belirtildiği üzere hala kaçak durumunda oldukları için herhangi bir duruşma gerçekleştirilmemiştir.

Görüldüğü üzere altı ülke ve 15 davanın süreçleri bağlamdan koparılmadan aktarılmıştır. Bu bölümde aktarılan olaylar, dava süreçleri ve UCM'nin aldığı aksiyon ve kararlar bir sonraki bölümde karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. UCM'nin insan hakları üzerindeki etkinliği açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu değerlendirmeler yapılırken temelde benzer suçlar üzerinde durularak karşılaştırma yapılacak ve şu maddeler göz önünde bulundurulacaktır; tarafsızlık, yeterlilik, süreç kontrolü, etkinliği ve yetkisi altındaki suçlar bakımından caydırıcılığı. Bu bağlamda bu maddeler büyük oranda insan hakları konusu çerçevesinde değerlendirilerek UCM'nin insan haklarının korunmasına katkı sağlayıp sağlayamadığı ortaya koyulacaktır.

Bahsedilen beş madde, yapılan okuma süreçleri esnasında önemli olduğu düşünülen noktalar olarak seçilmiştir. Bu beş madde ve çıkarımları çalışmanın devam eden bölümünün sonunda tablo halinde sunulmuştur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DAVALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

UCM 2002 yılında kurulduğu tarihten günümüze kadar birçok dava ile ilgilenmiştir. Bu davalar UCM'nin yargı yetkisinde bulunan savaş suçları, insanlığa karşı işlenen suçlar, saldırı suçları ve soykırım suçları üzerinedir. Bu suçlar ve alt başlıklarla ayrıntılandırılan suçların hepsi insan haklarını kapsayacak şekildedir. Dolayısıyla bu suçları işleyenler de evrensel insan haklarını ihlal etmiş olurlar. Buradan anlaşılacağı gibi UCM'nin kuruluş amacı insan haklarını ihlal eden kişileri uluslararası bir statüde yargılamaktır.

4.1. DKC-Uganda

İlk olarak DKC davasına bakacak olursak öncelikle DKC hükümeti doğrudan kendisi başvurarak UCM'nin yetkilerini kullanması yönünde istekte bulunmuştur. Bir ülkenin, ülkesinde yaşanan insan hakları ihlallerini gerçekleştiren kişi ve kişileri ulusal yargı sistemi önünde yargılayamaması uluslararası alanda elbette prestij kaybına sebep olur ve zayıf devlet göstergesidir. Ancak DKC'nin içinde bulunduğu sürekli istikrarsızlık göz önüne alındığında başka bir seçeneğinin kalmadığı görülmektedir. Bu istikrarsızlık halinde yaşanan insani krizlerle baş edemeyip UCM'ye yapılan başvuru ardından hazırlıklar tamamlanmış ve dava süreci başlamıştır (ICC, 2009; Arieff, Margesson ve Browme, 2009: 18).

Öncelikle Dyilo, hakkında çıkarılan yakalama kararından çok kısa bir süre sonra yakalanmış ve Lahey'e sevk edilmiştir. UCM, kuruluşu sırasında yargı tarafsızlığı açısından önemli olan “adil yargılama ilkesi” açısından burada kritik bir karar vermiştir. Karara göre, Dyilo davası sırasında iddia tarafının mahkemeye sunduğu bilgileri, savunma tarafına da vermesi istenmiş ancak iddia tarafı bunu reddetmiştir. Bu durum bahsi geçen ilkeyi ihlal etmiştir. Duruma karşılık olarak Dava Dairesi, dava sürecini Dyilo'nun beraat etmesi yönünde bitirmiştir. Temyiz Dairesi'ne giden karar yargıçlar için aşırı ve fevri kabul edilerek yargı sürecinin devam etmesi kararıyla geri gönderilmiştir. Bu bağlamda devam eden davada Dyilo, deliller çerçevesinde itham edildiği suçlardan 14 yıl hapis cezası ve mağdur ettiği insanlar için 10 milyon dolar Mağdurlar için Güven Fonu'na tazminat ödeme cezası almıştır (Özçelik, 2016: 104; Ciampi, 2016: 19; ICC,

2021: 3). Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise Dyilo bir suçlu olmasına rağmen yargılaması sırasında ona sunulan haklardan birisi olan adil yargılama hakkına özen gösterilmiş olmasıdır. Nitekim makul olan yol bulunmuş ve yargılamaya devam edilmiştir.

Dyilo'nun astlarından olan Ntaganda ise yakalama emrinin çıkarılmasından yedi yıl gibi bir süre sonra kendisi teslim olmuştur. Ntaganda, Dyilo ile benzer suçlarının olmasının yanında farklı suçlar da işlemiş ve buna göre yargılanmıştır. Yakalanamadığı süre boyunca UCM bazı duyurular yapmışsa da kendisi teslim olana kadar yargı yürütülememiştir (Kuniewicz, 2015: 6; Grey, 2014: 609; ICC, 2012). Bu noktada UCM'nin yakalanamayan kişilere karşı geliştirebildiği aksiyonların oldukça sınırlı olduğunu görmekteyiz.

Nitekim yargılama sonunda Ntaganda'ya 30 yıl hapis ve 30 milyon dolar tazminat cezası verilmiştir. Suçlarına bakıldığı zaman bu cezalar insanlık ve mağdurlar için yeterli olduğu o dönemki beyanlarda belirtilmiştir (ICC, 2021: 3; ICC, 2021). DKC bağlamında üçüncü suçlu ise Katanga'dır. Başlangıçta yargılandığı suçların bir kısmından beraat etmiş geri kalanından ceza almıştır. Katanga, dava sürecinde verdiği bilgiler ve sunduğu katkılardan dolayı yargıçlar için oldukça olumlu bir izlenim bırakmıştır. Aldığı 12 yıllık hapis cezasının bir kısmını cezaevinde geçirdikten sonra mahkemenin olumlu izlenimi onun cezasında indirim yapılmasını sağlamıştır (Wheeler, 2016: 541-542; ICC, 2015).

Bazı spesifik suçlar dışında bu çalışmada işlenen davalarda neredeyse bütün suçlar aynıdır. Bu doğrultuda DKC'yle en çok benzerlik gösteren suçlar Uganda'da işlenen suçlardır. Uganda'da da olaylar bir darbe sonrasında başlamış ve yeni hükümete karşı birçok silahlı grup kurulmuştur. Bu grupların en etkiliisi Joseph Kony liderliğindeki Tanrı'nın Direniş Ordusu'dur. Özellikle 15 yaşından küçük çocukları zorla askere alarak silahlandırıp çatışmalarda aktif kullanma suçu bu iki örnekte oldukça çok işlenmiştir. Hatta Uganda'da bu suç oldukça radikal bir boyutta olmakla birlikte çocuklara cinsel olarak da suçlar işlenmiştir. Bu bağlamda, olayların UCM'ye taşınması da benzerlik göstermektedir. Uganda hükümeti ülkesinde yaşanan insan hakları ihlallerini durduramamış, bu sebeple başa çıkmakta en çok zorlandığı Tanrı'nın Direniş Ordusu'nun üst düzey yetkililerinin UCM bünyesinde yargılanması için talepte bulunmuştur. Bunun

üzerine beş isim hakkında UCM tarafından yakalama emri çıkarılmıştır (Domaç, 2016: 241; Happold, 2007: 1-2).

Yakalama emirleri sonrasında ülkede bir ateşkes yapılmıştır. Dönemin UCM Savcısı'nın almış olduğu aksiyonlar ateşkese imkan tanımıştır. Bu noktada çıkarılan yakalama kararları örgütün hareket kabiliyetini oldukça kısıtlamıştır (ICC, 2006). Bu durum UCM'nin aldığı aksiyonların bölgede oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Örgüt halktan alamadığı destek sonucunda 10 binlerce çocuğu kaçırmıştır. Kaçırdıkları çocukları zorlayarak insanlık dışı muamelelere maruz bırakmışlardır (Dalaman ve Parlak, 2020: 196). UCM elbette bu ve sayısı çok fazla olan diğer insan hakları ihlallerini de dikkate alarak bu kişilerin bir an önce yakalanarak yargılanması için çalışmalara başlamıştır.

Elbette böylesi çok ihlalin bulunduğu bir davada mağdur ve tanıkların sayısı da fazla olmuştur. Dolayısıyla öncelikle bu kişilerin güvenlikleri garanti altına alınmıştır. Ardından yakalama emirleri kamuoyuna sunulmuştur (Apuuli, 2006: 179-180). Süreç içerisinde Odhiambo ve Lukwiya'nın ölüm haberleri gelmiş ve UCM yetkilileri bu ölümleri doğruladıktan sonra haklarında ki davalar düşürülmüştür (ICC, 2015). Kony ve Otti ise yine benzer suçlardan dolayı günümüzde hala aranmaktadır. Ölü ya da hayatta olduklarına dair herhangi bir bilgi yoktur (ICC, 2018: 1). Uganda'nın UCM'de bulunan dava dosyaları içerisinde sadece Ongwen, yakalama kararı çıkarıldıktan yıllar sonra yakalanabilmiştir. Ongwen, 70 ayrı savaş ve insanlığa karşı suçtan yargılanarak, 25 yıl hapis cezası almıştır. Mağdurlar için tazminat ödemesi de kararlaştırılmış ancak miktarın kararlaştırılacağı dava henüz gerçekleşmemiştir (A. Branch, 2016: 30-31; Mareček, 2023: 126).

DKC ve Uganda örneklerini karşılaştırma sebebimiz bahsedildiği üzeri hem UCM'ye intikal etme şekilleri hem de suçların büyük oradan benzerlik göstermesinden kaynaklıdır. Bu bağlamda UCM iki örnekte de dış etkenlerden etkilenmeden yakalanan her suçlu için tarafsız bir tutumla yargılama süreçlerini sonlandırmıştır. Özellikle DKC'de Dyilo davası sırasında yaşanan adil yargılama ilkesinin ihlali önemlidir. Bu ilkenin suçlu ya da mağdur fark etmeksizin Roma Statüsü'nden uzaklaşmadan tarafsız bir tutumla korunması önemlidir.

Verilen cezaların yeterliliği noktasında ise işledikleri suçlar göz önüne alındığında kişilerin hem hapis cezaları hem de mağdur ettikleri insanlar için ödeyecekleri tazminatların o dönem yapılan röportajlardan yola çıkarak oldukça tatmin edici olduğu söylenebilir. Suçluların yakalanması noktasında ise ülkelerin sahip oldukları ulusal askeri ve kolluk kuvveti kaynaklarına bağlı olarak süreç duruma göre uzayıp kısalabiliyor. UCM'nin bu iki örnek için aldığı aksiyon suçlular için yakalama kararı çıkarmak olmuştur. Nitekim Dyilo çok kısa bir sürede yakalanırken Ongwen uzun yıllar sonra yakalanabilmiştir. Hatta Ntaganda yakalama emrine rağmen yakalanamamış yine uzun yıllar sonra kendisi teslim olmuştur. Ölüm haberi gelen sanıklar için ise UCM, önce bu durumu doğrulamak ardından da dosyayı kapatmak; doğrulayamazsa net bir bilgi gelene kadar dosyayı açık tutmakla görevlidir. Kony ve Otti'nin ise yaşayıp yaşamadığı bilinmemektedir, dolayısıyla bu iki isim kaçak durumdadırlar. Ayrıca UCM yakalanamayan kişiler için dönem dönem tekrar çağrılarda bulunmuş, bu yolla kendi varlığını unutturmamıştır.

Öte yandan mağdur ve sivillerin korunması yönünde UCM sorumluluğu gereği bu korumayı öncelik tutarak yakalama emirlerini yayınlamıştır. Bu hareketiyle hem dava süreçlerinin olumsuz etkilenmemesini sağlamış hem de mağdur ve tanıkların daha fazla kötü duruma düşmemesini sağlamıştır. Bu bakımdan UCM bu iki ülkede mahkeme süreçlerini büyük oranda sorunsuz yürüterek görevini yapmıştır diyebiliriz. Diğer taraftan yakalanamayan isimlerin örgüt içerisinde önemli konumlarda olmaları ve işledikleri suçların cezasız kalması UCM için olumsuz etki yaratmıştır diyebiliriz.

UCM'nin amaçlarından birisi olan, yargı yetkisi altında bulunan dört suç için caydırıcı bir yargı mekanizması olma isteği bu iki ülke için amacına ulaşmıştır. Çünkü bu ülkelerin UCM bünyesinde ya da ülkeler içerisinde bu davaların ardından başka bir dava açılmamıştır. Elbette bunun gerçekleşmesinde sadece UCM'nin etkisi yoktur fakat büyük bir katkı sağladığı söylenebilir.

UCM, bahsedilen iki dava çerçevesinde ihlal edilen insan haklarının faillerinden büyük çoğunluğunu cezalandırmış, ayrıca bu kişilerin mağdur ettiği insanların sonraki hayatlarını idame ettirebilmeleri için çalışmalar yürütmüşlerdir. Bu bakımdan en azından bu iki örnekler için insan haklarının korunmasına katkıda bulunmuş, ihlallerin sonucunda yaşananların telafisi yapılabilmektedir.

4.2. Kenya-OAC

Kenya davaları, süreci sebebiyle uluslararası alanda en çok yer bulan davalar olmuştur. Çünkü UCM'nin Savcısı tarafından Roma Statüsü'nün verdiği yetki ile inisiyatif kullanılarak re' sen yetki ile açılan davalardır. Ayrıca Kenya hükümeti ve kenya kamuoyunun büyük çoğunluğu, geçmişte yaşanan olaylarla insan haklarını ihlal eden bu kişileri, soruşturma ve dava süreçleri sırasında UCM'nin yargılamasına karşı çıkmıştır. Çünkü sanıklar arasındaki iki önemli ismin ülke yönetiminde söz sahibi olduğu ve bu sayede barış ortamının sağlandığını dile getirmişlerdir.

UCM savcısı, Kenya'da yaşanan insan hakları ihlallerinin bir türlü bitmediği ve bunun sebebinin de ülkedeki suçların cezasız kalması ya da ceza verilse bile adil ve yeterli olmaması olarak belirtmiştir. Bu nedenle UCM savcısı Kenya'daki insan hakları ihlallerinin durması adına yetkilerini kullanarak sorumlu kişilerin soruşturulması için UCM'yi harekete geçirmiştir. Bu bağlamda daha öncesinde ulusal bir komisyon tarafından hazırlanan rapor sorumluların tespiti açısından kolaylık sağlamıştır. Raporda adı bulunan altı isim hakkında Kenya'da yaşanan insan hakları ihlallerinin olası sanıkları olarak yakalama kararları çıkarılmıştır (Sadat ve Cohen, 2015: 3; Yakut, 2020: 159).

Benzer suçlar işleyen bu kişilerden Ali ve Kosgey sunulan delillerin yetersizliği sebebiyle ilk duruşmalarında beraat etmişlerdir. Muthuara ve Kenyatta ise devam eden duruşmalar sırasında tanıkların bazılarının ölmesi, bir kısmının sindirilmesi ya da rüşvet verilerek ifadelerini değiştirmeleri ve Kenya hükümetinin yargılamalara yardım etmekteki isteksiz tutumu sebebiyle delil yetersizliği nedeniyle haklarındaki davalardan beraat etmişlerdir (Lynch ve Zgonec-Rozej, 2013: 6; ICC, 2015: 2; ICC, 2015).

Ruto ve Sang dosyalarında ise Mahkeme bu kişilerin işledikleri suçları yargılamak için başta 1-4 Ocak 2008 tarihleri arasında işlenen suçları kabul etmiştir. Bu karara itiraz eden UCM savcısı, bu kişiler için 30-31 Ocak 2007 tarihlerinden itibaren işledikleri suçlardan dolayı yargılanmalarını talep etmiştir. Ancak Mahkeme, yargılamaların başladığını, ilk tanıkların ifadelerinin dinlendiğini, bu sebeple yeni suçlamaların eklenemeyeceğini belirterek bu itirazı reddetmiştir. Nitekim Ruto ve Sang da delil yetersizliğinden dolayı serbest kalmışlardır (ICC, 2013; Mburu, 2018: 142-145).

Görüldüğü üzere UCM savcısı tarafından inisiyatif alınarak başlatılan soruşturma ve ardından gerçekleşen davalarda sanıklar delil yetersizliği sebebiyle serbest kalmıştır. Ancak Kenya hükümetinin delilleri karartması, tanıkları susturması ve UCM ile iş birliği noktasında isteksiz davranması gibi nedenlerden dolayı sanıklar serbest kalmışlardır. Bu nedenle UCM, bu tavrından dolayı Kenya hükümetini Taraf Devletler Meclisi'ne sevk etmiştir (ICC, 2016).

Kenya hükümeti sadece iş birliğinde isteksiz davranmakla kalmamış yargılamalara sürekli itirazlarda bulunmuştur. İlk önce UCM'nin kendisine itiraz eden Kenya hükümeti ret cevabını almış, bunun üzerine Kenya BM Büyükelçisi, BMGK yetkililerinden davlar konusunda yardım isteyerek dosyaların kapatılmasını talep etmiştir fakat BMGK herhangi bir aksiyonda bulunmamıştır (Bower, 2019: 11; Mueller, 2014: 27; Helfer ve Showalter, 2017).

UCM iki durum arasında kalmıştır. Bunlardan ilki daha önceden ülkede gerçekleşen insan hakları ihlallerinin sebebi olan kişiler artık ülkenin yönetimine geçmiş ve barış ortamı oluşmuştur. Dolayısıyla bu kişilere verilecek herhangi bir ceza bu barış ortamını bozabilirdi. İkincisi ise ceza vermediği/veremediği durumda UCM'nin uğrayacağı prestij kaybıdır.

Son olarak dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise UCM'nin tanıkları koruyamamasıdır. Daha önceden de bahsedildiği üzere tanıkların korunmasından UCM sorumludur ve bu korumayı sağlayamaması UCM açısından prestij ve güvenilirlik kaybına yol açmıştır. Bu durum devam eden davaların gidişatını da etkilemektedir. Nitekim Kenya örneğinde yaşananlar somut birer kanıttır.

OAC de Kenya vakasıyla özellikle tanıkların korunamaması noktasında birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Öncelikle Gombo'nun tekil davasına bakmak gerekir. Gombo aslında DKC'de askeri alanda önemli konuma sahip olan bir komutandır. OAC'nin içinde bulunduğu iç karışıklık sırasında dönemin devlet başkanı tarafından yardıma çağırılmıştır. Başarılı olamasa da bu karışıklık sırasında iddialara göre kendisi ve emri altında bulunan askerler çeşitli insan hakları ihlallerinde bulunmuştur. OAC'nin yeni yönetimi, yapılan araştırmalar sonucunda çıkarılan raporları incelemiş, fakat kendi hukuk sisteminin yetersiz olduğu bu nedenle dosyanın UCM'ye taşınmasına karar vererek

UCM savcısına başvuruda bulunmuştur (Vinck ve Pham, 2010: 6-7; Domaç, 2016: 261-262).

Gombo, yargılanmasının ardından işlediği suçlardan dolayı 18 yıl hapis cezası almıştır. Dava Dairesi'nin verdiği ceza temyize götürülmüş, Temyiz Dairesi ise bu cezayı bozarak Gombo'nun beraatine karar vermiştir (ICC, 2016; Kabwe, 2021: 11-12). Bu karar Temyiz Dairesi yargıçlarının çoğunluğu tarafından alınan bir karardır. Onlara göre Gombo'nun yargılanması esnasında henüz doğrulanmayan suçlar da Dava Dairesi'nin kararını etkilemiştir. Gombo'nun emri altındaki askerleri kontrol edip etmediğinin yeterince araştırılmamış olması Gombo'nun aldığı cezanın orantısız ve hukuksuz olduğu sonucuna varmalarına neden olmuştur. Karara itiraz eden yargıçlara göre ise Temyiz Dairesi yargıçları yanlış değerlendirmeler yapmış, savcının delillerinin yeterince somut ve Gombo'nun cezasının makul ve haklı olduğunu savunmuşlardır (SáCouto ve Sellers, 2018: 610-613; ICC, 2018a).

Gombo, kendisi ve beraberinde dört kişi daha Gombo'nun tek yargılandığı davada tanıkların ifadelerini değiştirmeye zorlamaktan dolayı mahkemeye çağırılmışlardır. Gombo, Musamba, Kabongo, Arido ve Wanda Mahkeme bu kişilerin alacakları cezaların orantısız olmaması için haklarında tutuksuz yargılama kararı vermiş fakat Temyiz Dairesi bu kararı bozmuş buna rağmen şahısların dışarıda geçirdikleri süre boyunca suça karışmamış olmalarını göz önünde bulundurdıklarında, bu kişilerin Mahkeme'ye çağırıldıkları an gelmeleri şartıyla tutuksuz yargılanmalarının devam edilmesine karar verilmiştir (ICC, 2014).

Kenya'da olduğu gibi OAC'nde de UCM tanıkları korumayı başaramamış ve neredeyse haklı bir ceza alacak olan bir kişi delil yetersizliğinden dolayı serbest bırakılmıştır.

Kenya ve OAC davalarının arasında özellikle Kenya davası UCM Savcısının inisiyatif kullanması açısından önemlidir. Çünkü uluslararası bir yargı yapısı olarak yetkilerinin farkında, bağımsız ve güçlü bir imaj çizerek UCM'nin kendisini göstermesi açısından bir fırsattır. Bu bağlamda UCM, Kenya'da yaşanan insan hakları ihlalleri üzerine inceleme başlatmıştır. Buna ek olarak ulusal yollarla hazırlanan bazı raporları göz önünde bulundurarak insan hakları ihlali gerçekleşmesine sebep olduğunu düşündüğü her

şüpheliyi mahkemeye çağırıştır. Savcı topladığı delilleri mahkemeye sunmuş başlangıç için yeterli olan bu deliller yargılamanın devamı için yeterli olmamıştır. Sanıkların hepsi delil yetersizliğinden dolayı serbest kalmıştır.

Her ne kadar bu kişilerin çoğu için deliller karartılmış olsa da Mahkeme elindekilere bakarak tarafsız bir yaklaşımla bu kişilerin beraat kararlarını vermiştir. Tabi ki Kenya hükümetinin iş birliği yapmamasına göz yummamış onu da üst kurula sevk ederek gerekli uyarıları yapmıştır. OAC’de ise durum biraz karışıktır. Gombo davasında bazı kişiler delilleri karartmıştır. Ancak Mahkeme, Gombo’ya ceza verecek kadar kanıta sahiptir ve Gombo, Dava Dairesi tarafından ceza hükmü almıştır. Temyiz Dairesi’nden gelen karar ise tam tersi olmuş, yeniden yargılama istemeden direkt olarak beraatini kararı vermiştir. Bu duruma itiraz edenler olsa da yargıçların çoğunluk kararından dolayı sonuç değişmemiştir. Ancak delilleri karartan kişilerin tespit edilmiş olması ve bu sebeple yargılanmış olmalarına rağmen Gombo’nun direkt olarak beraat ettirilmesi insan hakları ve UCM yapısına göre tartışma konusu oluşturmıştır.

Mahkeme, daha öncesinde kendi bünyesinde gerçekleştirdiği bir davada delil kararttığı iddia edilen kişileri yargılama istemi ile mahkemeye çağırıştır. Süreç içerisinde bu kişileri tutuksuz yargılama kararı almıştır. Temyiz Dairesi’nin bu kararı bozmasına rağmen şüpheliler iyi halden dolayı serbest kalmışlardır. Bu durum oldukça tartışmalıdır. Çünkü UCM yargısını olumsuz etkileyen bu kişilerin ortadan kaybolmaları durumunda UCM ikinci bir sorun ile karşılaşacaktır. Bu durumda bu kişilerin dava süreçleri bitene kadar UCM gözetimi altında kalmaları hem şüphelilerin güvenliği hem de UCM’nin dava süreçleri için önemlidir.

UCM, bu iki örnekte ismi geçen herkesi yargılayabilmiş fakat sonuç insan hakları açısından mağdur olanlar için tatmin edici olmamıştır. Hatta yargılamalar esnasında Ruto ve Sang için Savcı, kabul edilenden daha geride bir tarihten itibaren yargılanmalarını talep etmesine rağmen Mahkeme bu talebi yargılamanın çoktan başladığını belirterek reddetmiştir. Halbuki bu kişiler için istenen tarihler baz alınarak ayrı bir dosya daha açılabilirdi ancak bu alternatif icra edilmemiştir. Yeterli ceza verilip verilmediğinden ziyade büyük oranda kimseye ceza verilmemiştir. Bunun sebeplerine değinmek gerekirse UCM, tanıkları gerektiği şekilde koruyamamış, birçoğu sindirilip, ifadeleri çeşitli yollarla

değiştirilmiş ya da geri çektirilmiştir. UCM'nin bu eksikliği insan hakları bakımından negatif olmuştur.

Kenya'nın iş birliği yapmamasının nedenleri kendi içerisinde anlaşılabilir. Çünkü uzun süredir olmayan barış ortamı sağlanmış ve UCM'den çıkabilecek en ufak bir cezanın bu ortamı bozma olasılığı vardır. UCM bunun farkına vararak delil karartılması gibi suçları göz ardı etmişse güvenilirliği sarsılmıştır. Çünkü gelecekte herhangi bir yerde yaşanabilecek benzer davalarda alınan bu kararlar emsal olarak kullanılabilir. Öte yandan iki örnek için de mağdurların aradığı adalet sağlanamamıştır. Bu sonuçlar, UCM'nin insan hakları ihlalleri için gerçekten başvurulması gereken güçlü bir yapı olup olmadığını dünyaya sorgulatmıştır.

Hem Kenya'da hem de OAC'de yakalanması istenen herkes hızlı bir şekilde mahkemeye teslim edilmiştir. Özellikle UCM taraf ülkelerinin sağladığı katkılar göz ardı edilemez bir boyuttadır. Bu bağlamda UCM'nin etkin bir şekilde çalışarak üyelerini aktif bir biçimde kullandığını söyleyebiliriz.

UCM'nin yetkileri kapsamında caydırıcılığına baktığımız da ise Kenya için olumludur. Çünkü kapanan davaların ardından herhangi bir soruşturma açılmamış ya da Kenya tarafından böyle bir talepte bulunulmamıştır. Ancak OAC için aynısını söylemek mümkün değildir. Verilmiş olan sembolik cezalardan dolayı kapanan bu davaların ardından, UCM bünyesinde OAC için yeni davaların açıldığını görebilmekteyiz.

UCM'nin insan hakları ihlalleri üzerine yürüttüğü bu iki davada da ihlallerden dolayı kimse ceza almamıştır. Mağdurlar için Güven Fonu için alınan tazminatların da mağdurların sayısına bakıldığı zaman yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. UCM, mağdur ve tanıkların korunmalarını sağlayamamıştır. Dolayısıyla UCM'nin bu iki örnek kapsamında insan haklarına katkı sağladığını ve ihlallerin telafisi noktasında başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir.

4.3. Sudan/Darfur-Libya

Çalışmamızın son karşılaştırmasında ilk örnek olarak Sudan-Darfur olayına değineceğiz. Sudan-Darfur meselesi dört açıdan önemlidir. Birincisi BMGK'nin UCM'ye sevk ettiği ilk olay olması, ikincisi ilk kez bir devlet başkanının UCM bünyesinde yargılanma istemi, üçüncüsü soykırım suçunun ilk kez ve tek olarak konu

alınması ve dördüncüsü ise UCM'ye taraf olmayan bir ülkede yaşananların UCM'de yargılanacak olmasıdır.

Sürekli darbelerin ve iç karışıklıkların olduğu Sudan'da, El Beşir, yönetimi darbe ile ele geçirmiş ve ülkeyi kendi sistemiyle yönetmeye başlamıştır (Johnson, 2016: 84-85). El Beşir öncesinde de Darfur bölgesinde Arap ve Afrika kökenli topluluklar arasında bir iç savaş başlamış ve ardından ateşkes ve barış sağlanmıştır (Efşan ve Yılmaz, 2023: 388-389). Ancak El Beşir Sudan'ı yönetirken Darfur bölgesine yönelik çalışmalar yapmamıştır. Bu sebeple de Afrika kökenli Furlar silahlı bir isyan başlatmıştır. Sudan hükümeti bu isyana karşılık vermek için ordusunu ve bölgede yaşayan diğer bir kol olan Arap kökenli insanları birçok açıdan destekleyerek yanına almıştır. Arap kökenli insanların oluşturduğu grubun ismini de Cancavidler olarak koymuştur. Bu çerçevede iki taraflı yaşanan çatışma ortamında bölge halkı oldukça fazla insan hakları ihlaline maruz kalmıştır (Salih, 2008: 7; Sürücüoğlu, 2017: 612).

Öncelikle Sudan UCM'ye taraf bir ülke değildir. Dolayısıyla UCM doğrudan bu ülke için bir soruşturma başlatamamıştır. BMGK bir komisyon kurarak bölgede yaşananları raporlamış ve soruşturma açarak olayları UCM'ye sevk etmiştir. BMGK bu kararı alırken dört üye çekimser oy kullanmış ve ABD bunlardan birisi olmuştur. ABD başlangıçta bu kararı veto etme eğilimindedir. Bu durumun en büyük sebebi taraf olmadığı halde ilerleyen zamanda kendi vatandaşları için de benzer bir şekilde yargılama istemi çıkarılabilir mi endişesidir. Buna karşılık UCM tarafından BM Barış Gücü'nde bulunan ABD askerlerinin yargılanmayacağı sözü verilmiştir (Savelsberg, 2017: 365-366; Çelik, 2011: 91; Bayram, 2014: 11).

Sudan yönetimi ise bu kararın kendisini bağlamadığını belirterek yapılan bu hamleyi yok hükmünde saymıştır. Buna karşılık UCM kademe kademe yakalama kararları çıkarmış ve ilk kez görevi başındaki bir devlet başkanı için yargılama istemi çıkarılmıştır (Savelsberg ve Brehm, 2015: 574; Dibu ve Moges, 2019: 1037).

Bu doğrultuda Ali Kushayb yakalama kararından 13 yıl sonra kendisi teslim olurken (Kirabira, 2022: 30) Ahmet Harun hakkında kesin bir bilgi olmadığı için kaçak durumundadır (ICC, 2021: 1-2). El Beşir ise teslim olmamış uzun yıllar Sudan'ın yönetiminde bir başka darbe ile makamından indirilene kadar yönetimde kalmıştır. Bu

süreçte birçok kez UCM'ye taraf ülkeleri ziyaret etmiş, ancak bu ülkeler kendisini tutuklamamıştır. Darbe sonrası yeni yönetim El Beşir'i kendi hukuk sistemlerinde yargılamış ve yolsuzluktan dolayı hapsedmiştir. Yeni yönetim, UCM'nin yakalama emri çıkardığı şüphelileri UCM'ye teslim edeceğini belirtmiş ancak kimseyi teslim etmemiştir (Kenar ve Işık, 2020: 191; ICC, 2017; BBCNEWS Türkçe, 2020).

Abu Garda çağrılmasının ardından kısa bir süre sonra Mahkeme'ye teslim olmuş ancak hakkındaki suçlamalar delil yetersizliği sebebiyle düşürülmüş ve serbest kalmıştır. Banda da çağırılmış ve kısa bir süre sonra gönüllü olarak teslim olmuştur. Başlangıçta tutuksuz olarak yargılansa da Sudan'ın olumsuz tavırlarından dolayı tedbir amaçlı yakalama kararı çıkarılmıştır. Nitekim Banda kaybolmuş ve kendisinden bir daha haber alınamamıştır. Dolayısıyla kaçak durumundadır. Hüseyin ise özellikle sahip olduğu siyasi ve askeri statüleri bakımında yargılanması önemli bir kişi olmakla birlikte şu anda kaçak durumundadır (ICC, 2016: 1-2; ICC, 2015).

El Beşir'in yakalama emrine rağmen gereğini yapmayan ülkeler ise DKC ve Güney Afrika'dır. İkisi arasında sadece DKC, UCM tarafından Taraf Devletler Meclisi'ne sevk edilmiştir.

Libya, özellikle BMGK tarafından UCM'ye sevk edilmesinden dolayı Sudan ile benzerlik taşımaktadır. Arap Baharı ile Tunus'ta başlayan olaylar kısa bir süre sonra Libya'ya da taşmıştır (Şentuna, 2019: 225). Barışçıl başlayan protestolar zamanla şiddetlenmiş, göstericiler ve hükümet güçleri arasından sert çatışmalar başlamıştır (Güneş Gülal, 2022: 1161). Zamanla ülke ikiye bölünmüş bu sebeple Kaddafi rejimi orantısız güç kullanmaya başlamıştır. Bu sırada Kaddafi sivillere karşı oldukça acımasız davranmıştır (Kuşoğlu, 2012: 108; Aghayev: 194-195). Yaşananların ardından BMGK aldığı 1970 sayılı kararlar bölgedeki insan hakları ihlallerini araştırması için UCM savcısını göreve çağırmıştır (Güneş, 2018: 276-277; Güneş Gülal, 2022: 1163).

Bu doğrultuda UCM, Muammer Kaddafi, Saif El İslam Kaddafi ve Abdullah El Senussi için yakalama kararı çıkarmıştır. UCM'ye göre bu kişiler bir an önce yakalanmalıdır; çünkü Libya'da kaldıkları süre boyunca özellikle statüleri göz önüne alındığında olayların durulmayacağını ve insan haklarını ihlal etmeye devam edecekleri çıkarımına varmıştır (Dal Monte, 2021: 14-15; ICC, 2011). Yakalama kararlarının

ardından Muammer Kaddafi göstericiler tarafından öldürüldüğü haberi gelmiş ardından UCM yetkilileri Muammer Kaddafi'nin öldüğünü doğrulayarak hakkında açılan dosyayı kapatmıştır (Saddiqui, 2022: 15).

İslam Kaddafi için Libya hükümeti, “tamamlayıcılık ilkesi” çerçevesinde UCM'nin yargılama isteğine itiraz ederek Kaddafi'yi kendi ulusal yargı sisteminde yargılamak istediklerini belirtmişlerdir. Ancak UCM, Libya'nın yargı sisteminin yetersiz olduğunu belirterek bu itirazı reddetmiştir. Libya, benzer bir itirazı El Senussi için de yapmış ve bu sefer UCM yetkilileri, Libya hükümetinin yargılama isteğinde kararlı duruşundan dolayı El Senussi dosyasını UCM bünyesinde kapattığını bildirmiştir (Guercio, 2015: 102-103; Peskin ve Boduszynski, 2016: 18-19; Hillebrecht, 2016: 10).

İslam Kaddafi ise hala UCM yetkililerine teslim edilmemiş bu sebeple de yargılaması yapılamamıştır. Ayrıca UCM, Libya'yı iş birliği yapmaması sebebiyle BMGK'ye sevk etmiştir (ICC, 2022: 2). Son olarak Halit ve Werfalli için de yakalama kararı çıkarılmış ama öldükleri ve ölümleri doğrulandığı için dosyaları kapatılmıştır (ICC, 2022: 1-2).

İlk olarak BMGK, Sudan'da yaşananlar için UCM'yi yetkilendirme aşamasında üyelerinde onay almalıydı ve bu sırada ABD'nin veto etmemesi için ABD askerlerinin benzer bir durumdan dolayı yargılanmayacağı sözünü vermiştir. Bu söz oldukça taraflı bir sözdür. Nitekim ABD, UCM'ye taraf olmasa bile eğer ki benzer bir suç durumu yaşanır her ülkede olması gerektiği gibi tarafsız bir şekilde soruşturmaların yapılması gerekmektedir. Çünkü UCM, küresel bir insan hakları koruma mekanizması olmaya çalışmakta ve bu yolda kendisi dışında bir yapının aldığı kararlardan olumsuz etkilenmemelidir. BMGK bazı noktalarda UCM'ye yardımcı olmaktadır ama bu hamlesiyle gelecekte ABD unsurlarının belirtilen kapsamda işleyebileceği suçların yargılanmayacağı sözü UCM'nin tarafsızlığı üstünde olumsuz bir izlenim bırakmıştır. Öte yandan hem Sudan hem de Libya örneklerinde iş birliği açısından sıkıntılar olmuş ve sadece Sudan örneğinde GA hariç üst kurullara sevk işlemleri gerçekleştirilmiştir. GA ise ayrı tutulmuştur UCM burada bazı sebeplerden dolayı taraf tutmuş ve yine tarafsızlığını bozmuştur. Yargılamaların tarafsızlığı konusunda net bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü iki örnekte toplam bir kişi şu anda UCM gözetimi altında tutulmuş, onun da yargılama süreci devam etmektedir.

Benzer bir şekilde verilen herhangi bir ceza olmadığı için cezaların yeterliliği hakkında bir yorum yapılamamaktadır. Öte yandan UCM'nin, iki örnek için de aktif bir şekilde çalışarak kişilerin ve olayların peşinde olup UCM bünyesinde yargılanmalarını sağlamak için her şeyi yaptıklarını görmekteyiz. UCM, BMGK'den yetki aldıktan sonra soruşturmalarını titizlikle yürüterek önemli isimler hakkında yakalama kararları çıkartmıştır. Belirledikleri isimlerin güncel konum ve durumlarıyla ilgili sürekli olarak bilgi edinmiş bu kişilerin farklı konumlara gitmesi halinde gittikleri yerlerde bulunan bağlantılarını kullanarak bu kişileri yakalamaya çalışmıştır. Bu açılarından yeterli faaliyet göstermiş ve süreçleri iyi kontrol ettiği söylenebilir.

Ancak bütün bunlara rağmen UCM'nin etkinlik açısından yeterli olmadığı gözlemlenmiştir. Yakalama kararı çıkartılan bir kişinin 13 yıl boyunca kaçıp en sonunda kendisinin teslim olmasıyla yargılanması UCM'nin bazı açılardan eksik olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan ismi geçen kişilerin bazıları öldüğü için davaları düşerken, birçok kişi hala kaçak durumundadır. Mahkemeye gönüllü olarak gelen iki kişiden birisi delil yetersizliğinden serbest kalırken, diğeri hakkında verilen tutuksuz yargılama kararı sonrasında bu kişi kaybolmuştur. Bu kararın verilmesi tartışmalı bir durumdur. Çünkü Sudan'ın iş birliğine yanaşmamasından dolayı gönüllü olarak gelen birini tutuksuz yargılamayla geri göndermek bu kişinin akıbeti hakkında sorunlar yaratabilir. Nitekim bu kişiden günümüzde henüz haber alınamamıştır.

Sudan'ın yeni hükümetinin El Beşir'i UCM'ye teslim etme sözü yerine getirilmemiş, aynı durum Libya'da İslam Kaddafi için de söz konusudur. Mahkemeye teslim edilmesi istenen İslam Kaddafi'nin hala Libya'da tutulduğu bilinmektedir. El Senüssi için alınan karar ise UCM'nin uzlaşmacı bir tarafının da olduğunu göstermektedir. Tamamlayıcılık ilkesine dayanan bu karar Libya hükümetinin kendi hukuk sisteminde yargılama yapmak istemesiyle gerçekleşmiştir. Elbette bu kararı birden almamıştır öncelikle Libya'nın ulusal hukuk sisteminin yeterliliğine bakmıştır kaldı ki Libya'nın aynı isteği İslam Kaddafi için istediği zaman UCM bunu kabul etmemiştir. Bunun sebebi olarak İslam Kaddafi'nin konumu gereği oldukça fazla nüfuzunun olabileceği ve ulusal yargı sistemi içerisinde yargılanması halinde yargıyı saptırabileceği endişesinin olduğunu söyleyebiliriz.

UCM'nin bu iki örnek için caydırıcılık etkisine bakıldığında Sudan'da darbeler devam etmekle birlikte UCM'ye yansıyacak bir olaylar zinciri yoktur aynı şeyi Libya için de söylemek mümkündür. Dolayısıyla UCM'nin iki örnekte de caydırıcı bir etki sağladığı gözlemlenmektedir.

UCM, BMGK'nin sevk etmesiyle üstlendiği bu davalarda yetkileri kapsamında insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği iddia edilen kişiler hakkında soruşturma yürüterek insan haklarını ve hakları ihlal edilen insanları korumayı ve devam eden hayatlarını daha iyi bir hale getirmeyi amaçlamıştır. Yargılama ve cezalandırma açısından elimizde yeterli veri olmadığı için net bir şey söylemek mümkün değildir. Adı geçen kişileri yargılayamadığı için ihlallerden dolayı mağdur olan insanların adalet arayışı sonuçsuz kalmış ve özellikle mağdurlar açısından UCM'ye olan güvenin azaldığı söylenebilir. Dolayısıyla UCM'nin iki örnek çerçevesinde insan haklarını ilerleten ve pekiştiren bir karara ulaşamadığı söylenebilir.

Tablo 3. UCM'nin İnsan Haklarına Katkıları

	DKC-Uganda	Kenya-OAC	Sudan/Darfur-Libya
İnsan Hakları	UCM, mağduriyeti olan herkesi koruma altına alarak kurduğu Mağdurlar için Güven Fonu yardımıyla bu insanların maddi manevi devam eden hayatlarını en iyi şekilde geçirmelerine yardımcı olmuştur.		
Tarafsızlık	Şüpheli ya da mağdur fark etmeksizin “adil yargılama ilkesi” uygulanarak uluslararası bir mekanizma olarak konu ne olursa olsun tarafsızlığını belirtmiştir.		
Yeterlilik			UCM, Libya’da “tamamlayıcılık ilkesi” açısından Libya’nın yargılamakta kararlı ve yeterli ceza vereceğini düşündüğü bir şüpheli hakkında kendi bünyesinde gerçekleştirmeye karar verdiği dosyadan vazgeçmiş ve bu dosyayı Libya’nın ulusal yargı sistemine bırakarak karşılıklı uzlaşmayı geliştirmiştir.
Süreç Kontrolü	UCM, en başından itibaren tanıkların ve mağdurların korunmasını üstlenmiş ve bu sayede hem dava süreci olumsuz etkilenmemiş hem de bu ülkelerde sağlanamayan adaleti gerçekleştirerek bu insanların haklarını korumuştur. Bu bakımdan uluslararası boyutta tanık koruma açısından katkı sağlamıştır.		
Etkinlik		UCM, Kenya için re sen dava açma yetkisini kullanarak uluslararası alanda bir soruşturma açarak kendisini göstermiş ve bu sayede etkinliğinin güçlü olduğunu göstermiştir. Bünyesinde bulunan ülkelerin kendisine kattığı manevra kabiliyetini oldukça iyi kullanarak uluslararası kimliğini iyi göstermiştir.	
Caydırıcılık	Bu ülkelerde benzeri suçların tekrar işlendiğini görmemekteyiz. Dolayısıyla UCM, yetkisi altındaki suçların tekrar işlenmemesi yönünde yürüttüğü çalışmalarla ve verdiği cezalarla caydırıcı bir etki yaratmıştır.	Kenya’da oluşan barış durumu ve UCM’nin yürüttüğü davalar sonrasında Kenya’da benzeri suçlar işlenmemiştir. Dolayısıyla UCM, Kenya için caydırıcı bir etki yaratmıştır.	UCM, Libya örneği için caydırıcı bir etki yaratmıştır ve bahse konu suçlardan herhangi birisi tekrardan UCM’ye yansımamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA VE SONUÇ

İnsan haklarının gelişimiyle başladığımız çalışmamızda UCM'nin kuruluşundan, işleyişine ve konumuz bağlamında seçtiğimiz davalarına değindikten sonra elde ettiğimiz bulgular sonucunda karşılaştırmaları yapılmıştır. UCM'nin katkılarını ortaya koyarak bu katkıları bir tablo haline getirerek çalışmamıza ekledik. Çalışmayı yaparken giriş kısmında da belirttiğimiz üzere bazı temel sorular üzerinde durularak ilerlenmiştir. Bu soruların cevapları ise çalışma boyunca verilmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın ana sorusu olan UCM insan haklarının korunmasına nasıl katkıda bulunmuştur? sorusuna elde ettiğimiz bulgular ışında verebileceğimiz cevap UCM, karşılaştığı bütün bu sorunlara rağmen tamamlayıcı bir unsurdur şeklindedir. Elbette zaman zaman Mahkeme'nin işleyişi, yapısı, yetkileri ve aldığı kararlar eleştirilmiştir. Hatta bazı ülkeler UCM taraf ülkesi olmaktan vazgeçmeyi bile düşünmüşlerdir. Nitekim UCM tamamlayıcılık açısından insan haklarının korunmasına katkı sağlar ve işlenen büyük insan hakları suçlarının cezasız kalmamasını sağlamaya çalışmaktadır. UCM aynı zamanda devletlere insan haklarının korunması bakımından uluslararası alanda da katkı sağlamaktadır.

Sorunlu dememizin sebebi ise işlediğimiz davalar içerisinde görebileceğiniz üzere UCM'nin dava süreci öncesi soruşturma ve dava sürecine kadar aldığı aksiyonlar sağlam temeller üzerine ilerlerken, sorun ya da sorunlar dava süreçlerinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin DKC ve Uganda davalarında tanık ve mağdurların korunmasını sağlayabilen UCM, diğer davalarda bu etkinliği gösterememiştir. Ayrıca tanık ve mağdurların korunamadığı davalarda yargı olumsuz yönde etkilenmiş ve Mahkeme'den olması gerekenden farklı yargısal sonuçlar çıkmıştır. Bu durum UCM'nin işlevlerini gerçekleştirmesinin önünde büyük bir engel oluşturmuştur.

Kenya davası UCM için önemli bir konumdadır çünkü Kenya'da yaşanan olaylar sonrasında UCM savcısı re' sen yetkisini kullanarak burada bir soruşturma açılmasının gerekliliğini dile getirmiş, ardından atılan adımlar ile Kenya hükümetiyle anlaşarak soruşturma başlatılmıştır. Nitekim Kenya'nın ulusal siyasetinde taraflar barışçıl bir şekilde kendi aralarında anlaşınca Kenya hükümeti, UCM'nin açtığı davaları kapatmasını

istemiş bu gerçekleşmeyince de Mahkeme'nin haldığı aksiyonları engellemeye çalışmıştır. UCM burada çeşitli sebeplerden dolayı başarısız olmuş nihayetinde Kenya davası çerçevesinde herkes serbest bırakılmıştır. Zaten genel olarak Afrika Kıtası'nda suçluların cezasız kalması en büyük sorunken ve Kenya'da yaşananların temelinde de bu sebep varken, bu sefer de UCM bünyesinde hem de UCM savcısı tarafından inisiyatif alınarak açılan bu süreçte yine suçluların cezası kalması UCM açısından kötü bir izlenim yaratmıştır. Bu durum UCM'nin savunduğu ve idealleştirdiği fikirlerinin arkasında durmasını zorlaştırmıştır.

UCM yalnızca tanık ve mağdurların değil aynı zamanda suçluların da haklarını savunması açısından insan haklarına katkı sağlamaktadır. Dosyalardan edindiğimiz bilgilere göre suçlulara karşı herhangi bir kötü muamelede bulunmadan hem fiziki hem de hukuksal açılardan en sağlıklı şekilde yargılanmalarını sağlamaktadır. Ancak UCM şüphelilerin yakalanması noktasında pek başarılı değildir. Uzun yıllar kaçıp kendisi teslim olan ya da hiç yakalanamayan birçok kişi vardır. Bu durum UCM'nin, uluslararası insan hakları ihlallerine karşı yargı mekanizması rolünü oynamasını sekteye uğratmaktadır.

UCM bazı davalarda yargı süreçleri devam eden şüpheliler için tutuksuz yargılanmanları yönünde kararlar almıştır. Ancak bu karar hem şüphelilerin can güvenlikleri için hem de yargı süreçleri için olumsuz bir etki ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tutuksuz yargılanma süreçleri, UCM'nin insan haklarını koruma çabalarında aksamalara neden olmakla birlikte mağdurlar tarafından güvenilirliğini de olumsuz etkilemektedir.

Öte yandan UCM'nin kendi bünyesinde oluşturduğu Mağdurlar için Güven Fonu, insan hakları ihlalleri sonucu çeşitli şekillerde zarar gören bireylerin devam eden hayatlarına yardımcı olması açısından güzel ve önemli bir yapıdır.

Bu konularla ilgili olarak çalışma yapmak isteyen kişilere tavsiye niteliğinde birkaç konu önermekte fayda görüyorum. Bu konular; UCM, yargı yetkisi altında bulunan suçları işleyen güçlü devletlere yargısal müdahalede bulunuyor mu? Dünya genelinde ülkeler UCM'yi nasıl bir kurum ya da yapı olarak görüyor aldığı ya da alacağı kararları nasıl değerlendiriyorlar şeklindedir.

KAYNAKÇA

- AGHAYEV, E. (2013), "Analysis and Background of the "Arab Spring" in Libya", **European Researcher**, Sayı 39, ss. 194-195.
- Aimé Kilolo Musamba, Fidèle Babala Wandu, and Jean-Pierre Bemba Gombo Make First Appearance Before ICC** (2013), "Çevrimiçi" [Aimé Kilolo Musamba, Fidèle Babala Wandu, and Jean-Pierre Bemba Gombo make first appearance before ICC | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int) Erişim Tarihi 25.02.2023.
- AKSAR, Y. (2003), "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 52, ss. 130-132.
- Al-Bashir Case: ICC Pre-Trial Chamber II Decides Not to Refer South Africa's Non-Cooperation to the ASP or the UNSC** (2017), "Çevrimiçi" [Al-Bashir case: ICC Pre-Trial Chamber II decides not to refer South Africa's non-cooperation to the ASP or the UNSC | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int) Erişim Tarihi 07.03.2023.
- ALİBABA, A. (2000), "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 49, ss. 186-192.
- ALIYEV, P. (2022) "Siyasi İstikrarsızlığın İnsani Güvenlik Üzerindeki Etkileri: Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nde Çocuk Asker Meselesinin Analizi", **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, Sayı 2, ss. 219-222.
- APUULI, K. P. (2006), "The ICC Arrest Warrants for the Lord's Resistance Army Leaders and Peace Prospects for Northern Uganda", **Journal of International Criminal Justice**, Sayı 4, ss. 179-180.
- ARCHIBONG, J. E.; LLOYD, C. J. (2021), "Long Road to Justice: Omar Al-Bashir and the Issue of Heinous Crimes in Darfur", **Journal of Organizational Culture, Communications and Conflict**, Sayı 25, ss. 3.
- ARIEFF, A. (2014), "Crisis in the Central African Republic", **Congressional Research Service**, ss. 3-5.
- ARIEFF, A.; BROWNE, M. A.; MARGESSON, R. (2009), "International Criminal Court Cases in Africa: Status and Policy Issues" ABD, **Congressional Research Service**, ss. 18.
- ARPA, E. (2011) "Sudan ve Darfur Sorunu", **Avrasya Etüdleri**, Sayı 2, ss. 110.
- ARSANJANI, M. H. (1999), "The Rome Statute of the International Criminal Court", **American Journal of International Law**, Sayı 93, ss. 22.
- ASAALA, E.; DICKER, N. (2013), "Transitional Justice in Kenya and the UN Special Rapporteur on Truth and Justice: Where to from here?" **African Human Rights Law Journal**, Cilt 13 Sayı 2, ss. 327.
- ASLAN, M. Y. (2008), "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", **TBB Dergisi**, Sayı 79, ss. 239-237.

- AY, C.; EKİCİ, S. (2022), “Etnik Kimlik Yaklaşımları ve Şiddet: İnşacı Yaklaşım Üzerinden Ruanda ve Burundi Vakalarının Tarihsel Bir Karşılaştırması”, **Africana İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, ss. 18.
- AYDIN, D. (2002), “Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 51, ss. 141.
- AZARKAN, E. (2011), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesinin Karşılaştırmalı Analizi”, **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni**, Sayı 24, ss. 216-217.
- BAYGÜL, S. (2021), “Kendi Kaderine Terk Edilen Ruanda Özelinde, İç Savaş ve Soykırım Değerlendirmesi”, **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi**, Sayı 7, ss. 310-311.
- BAYILLIOĞLU, U. (2013), “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi Açısından Saldırı Suçuna İlişkin Kampala Düzenlemeleri”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Sayı 33, ss. 61-32.
- BAYRAM, M. (2014) “Yerel ve Küresel Boyutlarıyla Darfur Sorunu”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed.: İsmail Ermağan, Ankara, 2014. ss. 5-11.
- Bemba et al. Case: Appeals Chamber Issues its Judgments on Verdict and Sentence** (2018), “Çevrimiçi” [Bemba et al. case: Appeals Chamber issues its judgments on verdict and sentence | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2018/02/26/bemba-et-al.-case-appeals-chamber-issues-its-judgments-on-verdict-and-sentence) Erişim Tarihi 26.02.2023.
- Bemba et al. case: Trial Chamber VII Delivers its Re-sentencing Decision** (2018), “Çevrimiçi” [Bemba et al. case: Trial Chamber VII delivers its re-sentencing decision | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2018/02/25/bemba-et-al.-case-trial-chamber-vii-delivers-its-re-sentencing-decision) Erişim Tarihi 25.02.2023.
- Bemba, Kilolo et al. case: ICC Pre-Trial Chamber II Grants Interim Release to Four Suspects** (2014), “Çevrimiçi” [Bemba, Kilolo et al. case: ICC Pre-Trial Chamber II grants interim release to four suspects | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2014/02/26/bemba-kilolo-et-al.-case-icc-pre-trial-chamber-ii-grants-interim-release-to-four-suspects) Erişim Tarihi 26.02.2023.
- Bemba, Kilolo et al. Trial Opens at International Criminal Court** (2015), “Çevrimiçi” [Bemba, Kilolo et al. trial opens at International Criminal Court | International Criminal Court \(icc-cpi.int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2015/02/26/bemba-kilolo-et-al.-trial-opens-at-international-criminal-court) Erişim Tarihi 26.02.2023.
- BENZER, E. (2021), “Uluslararası Ceza Mahkemesi Yargı Yetkisi ve Bu Mahkemenin Yargılamalarına Hakim Olan Bazı Temel İlkeler”, **Proceedings Book**, Ed.: Mehmet Emin Kalgı, İzmir, 2021, ss. 36.
- BEYAZIT, Ö. (2011), “La Haye Uluslararası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte Uluslararası Ceza Yargılaması”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı 5, ss. 331.
- BIRKETT, D. J. (2020), “Managing Frozen Assets At The International Criminal Court: The Fallout of the Bemba Acquittal”, **Journal of International Criminal Justice**, Sayı 18, ss. 766-767.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması**, (1945), [UN-chapter-turkish 0.pdf](https://www.un.org/en/about-us/un-chapter-turkish) Erişim Tarihi 13.01.2023.

- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (1948), “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”, “Çevrimiçi” ekutuphane2.1.1.3.pdf (ceid.org.tr) Erişim Tarihi 13.01.2023.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (1951), “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”, “Çevrimiçi” [1\(adalet.gov.tr\)](http://1(adalet.gov.tr)) Erişim Tarihi 05.09.2024.
- Bosco Ntaganda Sentenced To 30 Years’ Imprisonment**, (2019), “Çevrimiçi” [Bosco Ntaganda Sentenced To 30 Years’ Imprisonment | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](http://BoscoNtagandaSentencedTo30YearsImprisonmentInternationalCriminalCourt(Icc-Cpi.Int)), Erişim Tarihi 01.02.2023.
- BOWER, A. (2019), “Contesting The International Criminal Court: Bashir, Kenyatta, And The Status of the Nonimpunity Norm in World Politics”, **Journal Of Global Security Studies**, Cilt 4, Sayı 1, ss. 11.
- BOYAR, O.; KAMA IŞIK, S. (2019), “Dördüncü Kuşak Haklar ve Bilişim Teknolojilerinin Doğuşunda Mahremiyet Kavramına Karşılaştırmalı Bir Bakış”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Sayı 25, ss. 605-606.
- BOZKURT, M. U. (2010), “Uluslararası Ceza Hukuku İlkeleri Kapsamında Ad Hoc Uluslararası Ceza Mahkemelerine Yönelik Eleştiriler Ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 6, ss. 77-87.
- BRANCH, A. (2016), “Dominic Ongwen On Trial: The ICC’s African Dilemmas”, **International Journal Of Transitional Justice**, Sayı 11, ss. 30-31.
- BRANCH, D. (2011), “**Kenya Between Hope and Despair, 1963-2011**”, Amerika Birleşik Devletleri, Yale University Press.
- BROEK, B. (2020), “Rape In The Ntaganda Case The Development Of The Definition Of Rape Up To And Including The Latest ICC Ntaganda Case”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Tilburg University**, Hollanda, ss. 5.
- BROWN, S. (2013), “Donor Responses To The 2008 Kenyan Crisis: Finally Getting It Right?” **Journal Of Contemporary African Studies**, Sayı 27, ss. 4-5.
- CAROTENUTO, M.; SHADLE, B. (2012), “Introduction: Toward A History Of Violence In Colonial Kenya” **The International Journal Of African Historical Studies**, Cilt 45, Sayı 1, ss. 1.
- CC - The Office Of The Prosecutor Of The International Criminal Court Opens Its First Investigation** (2004), “Çevrimiçi” [ICC - The Office Of The Prosecutor Of The International Criminal Court Opens Its First Investigation | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](http://ICC-TheOfficeOfTheProsecutorOfTheInternationalCriminalCourtOpensItsFirstInvestigationInternationalCriminalCourt(Icc-Cpi.Int)), Erişim Tarihi 29.01.2023.
- Central African Republic Situation In The Central African Republic** (T.Y.), “Çevrimiçi” [Central African Republic | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](http://CentralAfricanRepublicInternationalCriminalCourt(Icc-Cpi.Int)) Erişim Tarihi 25.02.2023.
- CEYLAN, N. A. (2017), “Kamu Hukuku (Genel Kamu Hukuku) Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Hakların Bütünlüğü İlkesi”, **Anasay**, Sayı 2, ss. 221.

- CHAPPELL, L. (2017), “The Gender Injustice Cascade: ‘Transformative’ reparations for Victims of Sexual And Gender-Based Crimes in The Lubanga Case at the International Criminal Court”, **The International Journal Of Human Rights**, Sayı 9, ss. 1231.
- CLARK, J. N. (2016), “The First Rape Conviction at the ICC: An Analysis of the Bemba Judgment”, **Journal Of International Criminal Justice**, Sayı 14, Ss. 1.
- CLOONEY, A.; WEBB, P. (2020), **The Right To A Fair Trial In International Law**, İngiltere, Oxford University Press, ss. 365-369.
- Closing Oral Statements in Bemba, Kilolo Et Al. Trial To Start On 31 May 2016: Practical Information** (2016), “Çevrimiçi” [Closing Oral Statements In Bemba, Kilolo Et Al. Trial To Start On 31 May 2016: Practical Information | International Criminal Court \(Icc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 26.02.2023.
- COMMAGER, H. S.; M. CANTOR (Ed.), (1898), “**Documents Of American History Volume 1**”, 10.Bs., ABD, Prentice-Hall, ss. 103.
- ÇAKMAK, C. (2007). Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Darfur Krizi’ne Müdahil Olması Ve ABD’nin Süper Güç Olarak Limitleri. **Uluslararası Hukuk Ve Politika**, Sayı 10, ss. 47-48.
- ÇAKMAK, C. (2016), “**A Brief History Of International Criminal Law And International Criminal Court**”, ABD, Palgrave Macmillan, ss. 136-137.
- ÇANAKÇI, A. N. (2022), “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Etkisi”, **Uluslararası Sistemin Yarattığı Sorunlar ve Çözüm Yolları**, Ed.: Güray Alpar, Gökberk Durmaz, 1.Bs., Ankara, Hazar Matbaacılık, ss. 315.
- ÇELİK, Ş. (2011). “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Tutuklama Kararlarıyla İlgili Bir Değerlendirme: Sudan Devlet Başkanı Ömer El-Beşir Örneği” **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 14, Ss. 91-94.
- ÇETİN, M. (2010), “Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Türkiye’nin Durumu”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 68, ss. 344.
- ÇİLİNGİR, L. (2019), “Locke’un Toplum Sözleşmesi Kuramı”, **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Sayı 11, ss. 40.
- ÇOBAN, E. (2008), “Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu Ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı 5, ss. 64.
- ÇÜÇEN, A. K. (2003), “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Sayı 2, ss. 27-29.
- DABAN, C. (2019), “Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi Ve Tarihsel Gelişimi”, **Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 6, ss. 168-179.
- DADAK, K. (2015), “Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı 5, ss. 311-313.

- DAL MONTE, L. (2021), "International Criminal Law And Transitional Justice In Libya: Two UNSC-Mandated Mechanisms", **International Journal On Rule Of Law, Transitional Justice And Human Rights**, Sayı 12, ss. 14-15.
- DALAMAN, Z. B.; PARLAK, T. M. (2020), "Child Soldier Reality In Uganda: International Law And Reintegration", **Border Crossing**, Sayı 10, ss. 195-196.
- DE VOS, C. M. (2016), "A Catalyst For Justice? The International Criminal Court In Uganda, Kenya, And The Democratic Republic Of Congo", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Leiden University Scholarly Publications**, Hollanda, ss. 64.
- DEĞER, O. (2009), "Soykırım Suçu ve Devletin Sorumluluğu: Uluslararası Adalet Divanı'nın Bosna-Hersek v. Sırbistan-Karadağ Kararı", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Sayı 22, ss. 73-76.
- DEĞİRMENCİ, O. (2013), "Çeşitli Görünümleriyle Uluslararası Suç Kavramı: Dar Ve Geniş Anlamda Uluslararası Suçlar Ve Türk Hukuku", **Journal Of Istanbul University Law Faculty**, Sayı 71, ss. 246.
- DIBU, W.; MOGES, A. (2019), "Assessment Of The International Criminal Court's Prosecutor Role In Darfur Crisis, Sudan (The Case Of Omer Al-Bashir)", **International Journal Of Multicultural And Multireligious Understanding**, Sayı 6, ss. 1037.
- DOĞU, a. ve diğerleri (2021), "Uluslararası İnsan Hakları Mekanizmaları ve Başvuru Yöntemleri", **17 Mayıs Derneği**, Sayı 1, ss. 6.
- DOMAÇ, B. (2016) "Afrika Siyasetinde Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Etkisi", Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul, ss. 239-262.
- Dominic Ongwen Transferred To The Hague**, (2015), "Çevrimiçi" [Dominic Ongwen Transferred To The Hague | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2015/03/14/dominic-ongwen-transferred-to-the-hague) Erişim Tarihi 14.03.2023.
- DONNELLY, J.; WHELAN, D. J. (2020), "**International Human Rights**", 5.Bs., ABD, Routledge Taylor & Francis Group, ss. 66.
- DRC Situation: ICC Issues A Second Arrest Warrant For Bosco Ntaganda**, (2012), "Çevrimiçi" [DRC Situation: ICC Issues A Second Arrest Warrant For Bosco Ntaganda | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2012/01/30/drc-situation-icc-issues-a-second-arrest-warrant-for-bosco-ntaganda), Erişim Tarihi 30.01.2023
- DURUL, F.; K. ER; U. SOLMAZ (2022), "Kuşak Hakları Bağlamında İnsan Hakları Ölçeği", **Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 32, ss. 756.
- DUURSMA, A.; MULLER, T. R. (2019), "The ICC Indictment Against Al-Bashir And Its Repercussions For Peacekeeping And Humanitarian Operations In Darfur", **Third World Quarterly**, Sayı 40, ss. 894.
- EFŞAN, N. Ç.; YILMAZ, V. (2023), "Darfur Krizinin İklim Göçmenliği Bağlamında Değerlendirilmesi" **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, ss. 388-389.

- EMİR, N. (2015), “Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin Yargı Yetkisi Bakımından Saldırı Suçu” **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 1, ss. 121.
- ERKUL, İ. Ç. (2015), “İngiliz Parlamentosu’nun Mutlak Monarşiye Karşı Güç Kazanma Sürecinin Analizi”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 34, ss. 143.
- Eski Sudan Cumhurbaşkanı Ömer El-Beşir, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Yargılanacak**, (2020), “Çevrimiçi” [Eski Sudan Cumhurbaşkanı Ömer El-Beşir, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Yargılanacak - BBC News Türkçe](#), Erişim Tarihi 07.03.2023.
- Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Son Günü**, (2017), “Çevrimiçi” [Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Son Günü | Euronews](#) Erişim Tarihi 26.12.2022.
- FATHONAH, R.; ANWAR, M. (2023), “The Jurisdiction Of The International Criminal Court In Trying War Crimes: A Case Study Of Jean-Pierre Bemba Gombo”, **International Journal Of Multicultural And Multireligious Understanding**, Sayı 10, ss. 454.
- FELDMAN, M. R. (2007), “A Deal With The Devil: Issues In Offering Joseph Kony Amnesty To Resolve The Conflict In Uganda”, **Small Wars And Insurgencies**, Sayı 18, ss. 135.
- FISS, O. (2009), “Within Reach Of The State: Prosecuting Atrocities In Africa”, **Human Rights Quarterly**, Sayı 32, ss. 69.
- First ICC Trial On Darfur Crimes: Ali Mohammed Ali, Known As Ali Kosheib Or Kushayb, Janjaweed Leader**, (2022), “Çevrimiçi” [First ICC Trial On Darfur Crimes: Ali Mohammed Ali, Known As Ali Kosheib Or Kushayb, Janjaweed Leader | Human Rights Watch \(Hrw.Org\)](#) Erişim Tarihi 06.03.2023.
- FRY, E. (2013), “II International Criminal Court”, **Netherlands Quarterly Of Human Rights**, Cilt 31 Sayı 2, ss. 221-222.
- GEDİKLİ, M. E.; GEDİKLİ, B. (2021)” Hobbes Ve Rousseau’da İnsan, Doğa Durumu Ve Devlet İlişkisi”, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 11.
- Germain Katanga’s Sentence Reduced And To Be Completed On 18 January 2016**, (2015), “Çevrimiçi” [Germain Katanga’s Sentence Reduced And To Be Completed On 18 January 2016 | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#), Erişim Tarihi 02.02.2023.
- GIAMANCO, T. (2011), “The Perpetrator Behind The Perpetrator: A Critical Analysis Of The Theory Of Prosecution Against Omar Al-Bashir”, **Temp. Int'l & Comp. LJ**, Sayı 25, ss. 225-226.
- GLASIUS, M. (2009), “‘We Ourselves, We Are Part Of The Functioning’: The ICC, Victims, And Civil Society In The Central African Republic”, **African Affairs**, Sayı 108, ss. 53.

- GLAVAS, I. (2022), "The International Criminal Court Case Study-Dominic Ongwen And The Exclusion Of Criminal Responsibility", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **University Of Zagreb. Faculty Of Law. Criminal Law**, Hırvatistan, ss. 12-13.
- GÖZLER, K. (2018), "**İnsan Hakları Hukuku**", 2.Bs., Bursa, Ekin Yayınları, ss. 157-158.
- GREY, R. (2014), "Sexual Violence Against Child Soldiers: The Limits And Potential Of International Criminal Law", **International Feminist Journal Of Politics**, Sayı 4, ss. 609.
- GUERCIO, L. (2015), "International Justice And Politics In Libya: A Lost Opportunity For The International Criminal Court And For A Lasting Peace In Lybia", **Juridical Current**, Sayı 18, ss. 102-103.
- GÜL, Y. E. (2016), "Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve İnsan Haklarına Katkıları", **Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi**, Sayı 3, ss. 299-300.
- GÜLAL, A. G. G. (2022) "Koruma Sorumluluğunda Uluslararası Toplumun Seçici Yaklaşımı: Libya Ve Suriye Örnekleri", **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, Sayı 2, ss. 1161-1163.
- GÜLLER, N.; ZAFER, H. (2006), "**Uluslararası Ceza Mahkemesi El Kitabı**", Almanya, Gustav Streseman Institute, ss. 1.
- GÜNEŞ, B. (2018), "Libya İç Savaşı Ve Kriz Yönetimi", **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, Sayı 7, ss. 276-277.
- HAPPOLD, M. (2007), "The International Criminal Court And The Lord's Resistance Army", **Melbourne Journal Of International Law**, Sayı 8, ss. 1-2.
- HEKİMOĞLU, M. M. (2003), "İnsan Haklarının Tarihsel Perspektif İçerisindeki Gelişimi", **Journal Of Management And Economics Research**, Sayı 1, ss. 79.
- HEKİMOĞLU, M. M. (2013), "İnsan Haklarının Uluslararası Düzeyde Tarihsel Gelişimi", **Demokrasi Platformu**, Sayı 33, ss. 179-181.
- HELPER, L. R.; SHOWALTER, A. E. (2017), "Opposing International Justice: Kenya's Integrated Backlash Strategy Against The ICC", **International Criminal Law Review**, Sayı 17.
- HILLEBRECHT, C. (2016), "The Deterrent Effects Of The International Criminal Court: Evidence From Libya", **International Interactions**, Sayı 42, ss. 10.
- HORNSBY, C. (2013), "**Kenya: A History Since Independence**", New York, Bloomsbury Publishing, ss. 19.
- HOHN, S. (2015), "New Start Or False Start? The ICC And Electoral Violence In Kenya", **Transition And Justice Negotiating The Terms Of New Beginnings In Africa**, Ed.: Gerhard Andres, Olaf Zenker, İngiltere, Blackwell Publishing Ltd., ss. 171.
- How the Court Works**, "Çevrimiçi" [How the Court works \(icc-cpi.int\)](http://icc-cpi.int) Erişim Tarihi 14.08.2024.

HUNT, L. (2007), “**Inventing Human Rights: A History**”, 1.Bs., İngiltere, WW Norton & Company, ss. 114.

ICC Appeals Chamber Acquits Mr Bemba From Charges Of War Crimes And Crimes Against Humanity (2018), “Çevrimiçi” [ICC Appeals Chamber Acquits Mr Bemba From Charges Of War Crimes And Crimes Against Humanity | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 27.02.2023.

ICC Appeals Chamber Confirms Decision Issuing An Arrest Warrant For Abdallah Banda (2015), “Çevrimiçi” [ICC Appeals Chamber Confirms Decision Issuing An Arrest Warrant For Abdallah Banda | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 07.03.2023.

ICC Appeals Chamber Reverses Decision On Kenya’s Cooperation And Remands Issue To Trial Chamber For New Determination (2015), “Çevrimiçi” [ICC Appeals Chamber Reverses Decision On Kenya’s Cooperation And Remands Issue To Trial Chamber For New Determination | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 11.02.2023.

ICC Informs The United Nations Security Council And The Assembly Of States Parties About DRC’s Non-Cooperation In The Arrest And Surrender Of Omar Al Bashir (2014), “Çevrimiçi” [ICC Informs The United Nations Security Council And The Assembly Of States Parties About DRC’s Non-Cooperation In The Arrest And Surrender Of Omar Al Bashir | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 06.03.2023.

ICC Terminates Proceedings Against Okot Odhiambo Following Forensic Confirmation Of His Passing (2015), “Çevrimiçi” [ICC Terminates Proceedings Against Okot Odhiambo Following Forensic Confirmation Of His Passing | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 15.03.2023.

ICC Trial Chamber III Sentences Jean-Pierre Bemba Gombo To 18 Years’ Imprisonment For War Crimes And Crimes Against Humanity Committed In The Central African Republic In 2002-2003 (2016), “Çevrimiçi” [ICC Trial Chamber III Sentences Jean-Pierre Bemba Gombo To 18 Years’ Imprisonment For War Crimes And Crimes Against Humanity Committed In The Central African Republic In 2002-2003 | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 26.02.2023.

ICC Trial Chamber IV Issues Arrest Warrant Against Abdallah Banda Abakaer Nourain (2014), “Çevrimiçi” [ICC Trial Chamber IV Issues Arrest Warrant Against Abdallah Banda Abakaer Nourain | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 07.03.2023.

ICC Trial Chamber V(B) Refers Non-Cooperation Of The Kenyan Government To The Assembly Of States Parties To The Rome Statute (2016), “Çevrimiçi” [ICC Trial Chamber V\(B\) Refers Non-Cooperation Of The Kenyan Government To The Assembly Of States Parties To The Rome Statute | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 11.02.2023.

- ICC Trial Chamber VI To Deliberate On The Case Against Bosco Ntaganda** (2018), “Çevrimiçi” [ICC Trial Chamber VI To Deliberate On The Case Against Bosco Ntaganda | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#), Erişim Tarihi 01.02.2023.
- ISHAY, M. (2008), “**The History Of Human Rights: From Ancient Times To The Globalization Era**”, ABD, University Of California Press, ss. 85.
- JOHNSON, D. H. (2016), “**The Root Causes Of Sudan's Civil Wars Old Wars And New Wars**”, 3.Bs., Birleşik Krallık, James Currey, ss. 84-85.
- KABWE, N. C. (2021), “Analysis Of The Acquittal Of Jean Pierre Bemba Gombo By The Appeals Chamber Of The International Criminal Court”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Cavendish University Hukuk Fakültesi**, Zambia, ss. 11-12.
- KAPLAN, F. H. (2013), “Ruanda Ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemeleri Kararlarında Soykırım Suçu”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı 3, ss. 107.
- KARAASLAN, M. (2022), “Kölelik Yasağının Tarihsel Gelişimi”, **Yaşar Hukuk Dergisi**, Sayı 4, ss. 62-63.
- KARAKEHYA, H. (2008), “Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Uygulanabilir Hukuk”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 57, ss. 139.
- KARASAKAL, K. (2020), “Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi**, ss. 9-11.
- KARZAOĞLU, P., ÇATI, O. (2021), “İnşacılık Yaklaşımı Ve Kavramsal Tartışmalar Çerçevesinde Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, ss. 410.
- KAYA, B. (2020), “Uluslararası Ceza Hukuku’nda Evrensellik İlkesi”, **Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, ss. 51.
- KENAR, N., IŞIK, N. (2020) Sudan: Çok Boyutlu Kriz İçerisinde Bir Devlet. **Turkish Studies-Social Sciences**, Sayı 7, ss. 189-191.
- Kenyatta Case The Prosecutor V. Uhuru Muigai Kenyatta** (2011), “Çevrimiçi” [Kenyatta | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 10.02.2023.
- Kenyatta Case: Trial Chamber V(B) Terminates The Proceedings** (2015), “Çevrimiçi” [Kenyatta Case: Trial Chamber V\(B\) Terminates The Proceedings | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 10.02.2023.
- KILIÇ, A. Ş. (2009), “Uluslararası Ceza Mahkemesi Ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 58, ss. 622.
- KIRABIRA, T. R. (2021), “Surrender Of Ali Kushayb And Paul Gicheru: New Perspectives in Africa’s Relationship With The ICC”, **New York University Journal Of International Law And Politics**, Sayı 54, ss. 30.

- KISANGANI, E. F. (2012), “**Civil Wars in The Democratic Republic Of Congo 1960-2010**”, 1.Bs, ABD, Lynne Rienner Publishers, ss. 17.
- KOÇ, Y. “Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke Ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine”, **Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Sayı 6, ss. 345.
- KORNER, T.; HAAG, D. (2018), “Judicial Developments in The Jurisprudence Of The International Criminal Court İn 2017–2018”, **Zeitschrift Für Internationale Strafrechtsdogmatik**, ss. 546.
- KREß, C.; VON HOLTZENDORFF, L.; ERÖZDEN, O. (2011), “Saldırganlık Suçunda Kampala Uzlaşması”, **Küresel Bakış Çeviri Hukuk Dergisi**, Sayı 1, ss. 21-22.
- KUNIEWICZ, A. (2015), “Case: International Criminal Court Prosecutor V. Bosco Ntaganda Preliminary Ruling”, **Chicago-Kent Journal Of International And Comparative Law**, Sayı 1, ss. 6.
- KURŞUN, G. (2011), “**101 Soruda Uluslar Arası Ceza Mahkemesi**”, 1.Bs., Ankara, İnsan Hakları Gündemi Derneği, ss. 7-28.
- Kushayb Case: Pre-Trial Chamber II Makes Public A Second Warrant Of Arrest And Schedules A First Appearance On 15 June**, (2020), “Çevrimiçi” [Kushayb Case: Pre-Trial Chamber II Makes Public A Second Warrant Of Arrest And Schedules A First Appearance On 15 June | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 06.03.2023.
- KUŞOĞLU, B. (2012), “Libya: Arap Baharı’na NATO “Katkısı”, **Yasama Dergisi**, Sayı 22, ss. 108.
- KUYAKSİL, A. (2012), “**İnsan Hakları: Kavram, Tarihçe, Korunması Ve Geliştirilmesi**”, 1.Bs., Gaziantep, Ada Kitabevi, ss. 20-29.
- LAWSON, C.; BARTELS, R. (2020), “Prosecuting Speech Acts An Examination Of The Trial Of The Prosecutor V. William Samoei Ruto And Joshua Arap Sang”, **Propaganda And International Criminal Law From Cognition To Criminality**, Ed.: Predrag Dojčinović, New York, Routledge, ss. 124-126.
- LE FLOCH, G.; LEMEY, M.; PAIOLA, L. (2013), “Procedural Developments At The International Criminal Court (2013)”, **The Law & Practice Of International Courts And Tribunals**, Sayı 14, ss. 190-191.
- LE FLOCH, G.; LEMEY, M.; PAIOLA, L. (2020), “Procedural Developments At The International Criminal Court (2018)”, **The Law & Practice Of International Courts And Tribunals**, Sayı 14, ss. 461.
- LEPHUTHING, T. (2018) “Holding Perpetrators Of Atrocity Crimes To Account: The Interplay and Effectiveness Of Humanitarian Interventions and The ICC”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Witwatersrand Üniversitesi S.B.E. Güney Afrika**, ss. 47.

- LOCKE, J. (1967), “**Two Treatises Of Government**”, 10.Bs., Cambridge University Press, ss. 146-147.
- Lubanga Case: Trial Chamber II Issues Additional Decision On Reparations**, (2017), “Çevrimiçi” [Lubanga Case: Trial Chamber II Issues Additional Decision On Reparations | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#), Erişim Tarihi 30.01.2023.
- LYNCH, G.; ZGONEC-ROŽEJ, M. (2013), “The ICC Intervention in Kenya”, **Chatham House**, ss. 6.
- MARECEK, L. (2023), “ICC: Prosecutor V. Dominic Ongwen”, **Bratislava Law Review**, Sayı 7, ss. 126.
- MBURU, D. M. (2018), “The Lost Kenyan Duel: The Role Of Politics in The Collapse Of The International Criminal Court Cases Against Ruto And Kenyatta” **International Criminal Law Review**, Cilt 18, Sayı 6, ss. 1021-145.
- MCDERMOTT, Y. (2016), “Prosecutor V. Bemba”, **American Journal Of International Law**, Sayı 110, ss. 530.
- CIAMPI, A. “Legal Rules, Policy Choices And Political Realities in The Functioning Of The Cooperation Regime Of The International Criminal Court” MCGOLDRICK, D.; HARRIS, D. (Ed.), (2016), “**Cooperation And The International Criminal Court Perspectives From Theory And Practice**”, Sayı 4, Brill Nijhoff, ss. 19.
- MEHLER, A. (2011), “Rebels And Parties: The Impact Of Armed Insurgency On Representation in The Central African Republic”, **The Journal Of Modern African Studies**, Sayı 49, ss. 125.
- Member States**, (T.Y.), “Çevrimiçi” [Member States | United Nations](#) Erişim Tarihi 07.03.2023.
- MOYN, S. (2017), “**Son Ütopya: Tarihte İnsan Hakları**”, 1.Bs., İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları, ss. 59.
- MUELLER, S. D. (2014), “Kenya And The International Criminal Court (ICC): Politics, The Election And The Law”, **Journal Of Eastern African Studies**, Cilt 8, Sayı 1, ss. 27-35.
- Muthaura And Kenyatta Case: The Trial Opening is Postponed To 9 July 2013** (2013), “Çevrimiçi” [Muthaura And Kenyatta Case: The Trial Opening Is Postponed To 9 July 2013 | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 10.02.2023.
- NICHOLS, L. (2015), “**The International Criminal Court and the End of Impunity in Kenya**”, Springer, ss. 49-51.
- NILSSON, J. (2018), “Prosecutor V. Bemba Et Al”, **American Journal Of International Law**, Sayı 112.
- Ntaganda Case The Prosecutor V. Bosco Ntaganda**, (2006), “Çevrimiçi” [Ntaganda | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#), Erişim Tarihi 01.02.2023.

Ntaganda Case: Appeals Chamber Directs The Trial Chamber To Issue A New Reparations Order, (2022), “Çevrimiçi” [Ntaganda Case: Appeals Chamber Directs The Trial Chamber To Issue A New Reparations Order | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#), Erişim Tarihi 01.02.2023.

Ntaganda Case: ICC Trial Chamber VI Orders Reparations For Victims, (2021), “Çevrimiçi” [Ntaganda Case: ICC Trial Chamber VI Orders Reparations For Victims | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#), Erişim Tarihi 01.02.2023.

ODMAN, T. (1996), “Eski Yugoslavya İle İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 45, ss. 132-144.

OLOKA-ONYANGO, J. (2020), “Unpacking The African Backlash To The International Criminal Court (ICC): The Case Of Uganda And Kenya”, **Strathmore LJ**, Sayı 4, ss. 55-56.

Ongwen Case: ICC Appeals Chamber Confirms The Conviction And Sentencing Decisions, (2022), “Çevrimiçi” [Ongwen Case: ICC Appeals Chamber Confirms The Conviction And Sentencing Decisions | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 14.03.2023.

Opening Statements in Ntaganda Trial Conclude At International Criminal Court; Trial Hearings To Resume On 15 September 2015, (2015), “Çevrimiçi” [Opening Statements In Ntaganda Trial Conclude At International Criminal Court; Trial Hearings To Resume On 15 September 2015 | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#), Erişim Tarihi 30.01.2023.

ORAKÇI, S. (2017), “Güney Sudan Kriz Raporu”, **İnsamer Yayınları**, ss. 3-4.

ORAKÇI, S. (2018), “Parçalanmadan Toparlanmaya”, **İnsamer Yayınları**, ss. 6-7.

ORMANOĞLU, H. D. (2018), “Modern Devletin Bir Unsuru Olarak Egemenlik Ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 9, ss. 260-263.

Oxford Learner’s Dictionaries (2023), “Özgürlük”, “Çevrimiçi” [Freedom Noun - Definition, Pictures, Pronunciation And Usage Notes | Oxford Advanced American Dictionary At Oxfordlearnersdictionaries.Com](#) Erişim Tarihi 14.01.2023.

Özeler, N. (2017), “Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi İle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Karşılaştırılması”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Sayı 2, ss. 47-48.

ÖZÇELİK, S. (2016) “Uluslararası Ceza Mahkemesi, Savaş Suçları Ve Çocuk Askerler: Lubanga Davası Ve Pkk Üzerine Bir Araştırma”, **Güvenlik Çalışmaları Dergisi**, Sayı 3, ss. 104.

ÖZKAN, A. (2016), “21. Yüzyılda Evrensel Bir Yargı Kuruluşu Olarak Uluslararası Ceza Mahkemesi: Usul Kuralları, Yargılamalar ve Uluslararası Suçlar”, **Kastamonu Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 12, ss. 181-183.

- ÖZKAN, S. (2015), “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi Ve Kuşak Sınıflandırması”, **Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 5, ss. 114-116.
- ÖZTÜRK, H. (2011), “Darfur’da Yaşanan İç Savaşı Anlamak”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı 2, ss. 136.
- ÖZTÜRK, T. (2016) “Büyük Gerilim Sahası: Sudan”, **Congress Book**, Ed.: Ömer Okan Fettahlioğlu, Cansu Birin, Antalya, 2016, ss. 34-35.
- PARLAK, T. M. (2015), “Galipilerin Adaleti Nürnberg Ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri”, **Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi**, Sayı 37, ss. 42-43.
- PESKIN, V.; BODUSZYNSKI, M. P. (2016), “The Rise And Fall Of The ICC in Libya And The Politics Of International Surrogate Enforcership”, **International Journal Of Transitional Justice**, Sayı 10, ss. 18-19.
- PHAM, P. N.; BALTHAZARD, M.; VINCK, P. (2020), “Assessment Of Efforts To Hold Perpetrators Of Conflict-Related Sexual Violence Accountable İn Central African Republic”, **Journal Of International Criminal Justice**, Sayı 18, ss. 387.
- POYRAZ, Y.; ÖNEN, Ö. V. (2019), “Uluslararası Ceza Yargısının Gelişiminde Uluslararası Ceza Mahkemesinin Rolü”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Sayı 1, ss. 189.
- Pre-Trial Chamber I Issues Three Warrants Of Arrest For Muammar Gaddafi, Saif Al-Islam Gaddafi And Abdualla Al-Senussi** (2011), “Çevrimiçi” [Pre-Trial Chamber I Issues Three Warrants Of Arrest For Muammar Gaddafi, Saif Al-Islam Gaddafi And Abdualla Al-Senussi | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 17.02.2023.
- Prosecutor Calls For Renewed Efforts To Arrest LRA Leader Kony in Wake Of New Attacks**, (2008), “Çevrimiçi” [Prosecutor Calls For Renewed Efforts To Arrest LRA Leader Kony İn Wake Of New Attacks | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 14.03.2023.
- Prosecutor Opens Investigation in The Central African Republic** (2007), “Çevrimiçi” [Prosecutor Opens Investigation İn The Central African Republic | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 25.02.2023.
- RAJKHOWA, S.; SHARMA, D. (2021), “An Analysis Of Success And Challenges Faced By The International Criminal Court On War Crimes Committed İn Darfur And Uganda”, **Natural Volatiles & Essential Oils Journal**, Sayı 8, ss. 16145.
- REID, R. J. (2017), “**A History Of Modern Uganda**”, 1.Bs., Birleşik Krallık, Cambridge University Press, ss. 24-25.
- REYBROUCK, D. V. (2014), “**Congo: The Epic History Of A People**”, Imprint Of Harper Collins Publishers, ss. 436.
- Rome Statute Of The International Criminal Court**, (1998), “Çevrimiçi” [Rome-Statute.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 13.01.2023.

Ruto And Sang Case: ICC Trial Chamber V(A) States That Interfering With Witnesses is An Offence Against The Administration Of Justice And May Be Prosecuted (Video Included) (2013), “Çevrimiçi” [Ruto And Sang Case: ICC Trial Chamber V\(A\) States That Interfering With Witnesses Is An Offence Against The Administration Of Justice And May Be Prosecuted \(Video Included\) | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 11.02.2023.

Ruto And Sang Case: ICC Trial Chamber V(A) Terminates The Case Without Prejudice To Re-Prosecution in Future (2016), “Çevrimiçi” [Ruto And Sang Case: ICC Trial Chamber V\(A\) Terminates The Case Without Prejudice To Re-Prosecution In Future | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 11.02.2023.

Ruto And Sang Case: The Appeals Chamber Dismisses The Prosecutor’s Appeal Related To The Temporal Scope Of The Charges (2013), “Çevrimiçi” [Ruto And Sang Case: The Appeals Chamber Dismisses The Prosecutor’s Appeal Related To The Temporal Scope Of The Charges | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 11.02.2023.

SACOUTO, S.; CLEARY, K. (2010), “The Katanga Complementarity Decisions: Sound Law But Flawed Policy”, **Leiden Journal Of International Law**, Sayı 2, ss. 364-366.

SACOUTO, S.; SELLERS, P. V. (2018), “The Bemba Appeals Chamber Judgment: Impunity For Sexual And Gender-Based Crimes”, **William & Mary Bill Of Rights Journal**, Sayı 27, ss. 610-613.

SADAT, L. N.; COHEN, B. (2015), “Impunity Through Immunity: The Kenya Situation And The International Criminal Court”, **Washington University in St. Louis Legal Studies Research Paper**, ss. 3.

SADDIQUI, A. (2022), “Double Standards, Hypocrisy, And Impunity: The International Criminal Court’s Neocolonial Bias Case Study: Libya And Muammar Gaddafi”, **International Affairs Program, The New School**, ss. 15.

SAGIROĞLU, C. (2021) “Silahlı Çatışma Hukuku Açısından Demokratik Kongo Cumhuriyeti”, **Route Educational And Social Science Journal**, Sayı 68, ss. 232-239.

SALİH, K. O. (2008), “The Internationalization Of The Communal Conflict in Darfur And its Regional And Domestic Ramifications: 2001-2007”, **Arab Studies Quarterly**, Sayı 30, ss. 7.

SARIGÜZEL, H. (2013), “Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı 3, ss. 241-244.

SAVELSBERG, J. J. (2017), “International Criminal Law As One Response To World Suffering: General Observations And The Case Of Darfur”, **Alleviating World Suffering The Challenge Of Negative Quality Of Life**, Ed.: Ronald E. Anderson, 67. Bs., Minesota, Springer International Publishing, ss. 365-366.

SAVELSBERG, J. J.; NYSETH BREHM, H. (2015), “Representing Human Rights Violations in Darfur: Global Justice, National Distinctions”, **American Journal Of Sociology**, Sayı 121, ss. 574.

- SAYLAN, A. (2021), “Soykırımı Giden Bir İç Savaş: Ruanda”, **Ahi Evran Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 5, ss. 34.
- SCHMID, E. (2010), “Two Legal Issues in The Context Of The Abu Garda Decision”, **African Arguments**, ss. 2.
- SCHWARZ, A. (2016), “The Legacy Of The Kenyatta Case: Trials in Absentia At The International Criminal Court And Their Compatibility With Human Rights” **African Human Rights Law Journal**, Cilt 16 Sayı 1, ss. 100.
- Second Arrest: Germain Katanga Transferred Into The Custody Of The ICC**, (2007), “Çevrimiçi” [Second Arrest: Germain Katanga Transferred Into The Custody Of The ICC | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](#), Erişim Tarihi 02.02.2023.
- SEJJAAGA, S. (2004), “A Political And Economic History Of Uganda, 1962–2002”, **In International Businesses And The Challenges Of Poverty In The Developing World: Case Studies On Global Responsibilities And Practices**, ss. 101.
- SENCERMAN, Ö. (2013), “Batılı Koloniyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı 9, ss. 41-42.
- SERTEL, Ö. F.; ATATORUN, M. (2023), “Sudan’da Postkolonyal Müdahaleler”, **Uluslararası İlişkiler ve Politika Dergisi**, Sayı 2, ss. 34-35.
- SEVİNDİK, H. (2019), “Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Koruma Sistemleri”, **İzmir Barosu Dergisi**, Sayı 84, ss. 563-564.
- Situation in The Democratic Republic Of The Congo in The Case Of The Prosecutor V. Thomas Lubanga Dyilo** (2021) “Çevrimiçi” [Lubangaeng.Pdf \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 29.01.2023.
- Situation in Darfur, Sudan The Prosecutor V. Abdallah Banda Abakaer Nourain**, (2021), “Çevrimiçi” [Bandaeng.Pdf \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 07.03.2023.
- Situation in Darfur, Sudan The Prosecutor V. Abdel Raheem Muhammad Hussein**, (2021), “Çevrimiçi” [Husseineng.Pdf \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 07.03.2023.
- Situation in Darfur, Sudan The Prosecutor V. Ahmad Muhammad Harun (“Ahmad Harun”)**, (2021), “Çevrimiçi” [Haruneng.Pdf \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 06.03.2023.
- Situation in Darfur, Sudan The Prosecutor V. Ali Muhammad Ali Abd–Al-Rahman**, (2023), “Çevrimiçi” [Abd-Al-Rahmaneng.Pdf \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 06.03.2023.
- Situation in Darfur, Sudan The Prosecutor V. Bahar Idriss Abu Garda**, (2016), “Çevrimiçi” [Abugardaeng.Pdf \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 07.03.2023.
- Situation in Darfur, Sudan The Prosecutor V. Omar Hassan Ahmad Al Bashir**, (2021), “Çevrimiçi” [Albashireng.Pdf \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 06.03.2023.
- Situation in Libya in The Case Of The Prosecutor V. Muammar Mohammed Abuminyar Gaddafi, Saif Al-Islam Gaddafi And Abdullah Al-Senussi** (2011), “Çevrimiçi” [CR2011_19969.PDF \(İcc-Cpi.Int\)](#) Erişim Tarihi 17.02.2023.

Situation in Libya The Prosecutor V. Al-Tuhamy Mohamed Khaled (2022), “Çevrimiçi” [Khaledeng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 17.02.2023.

Situation in Libya The Prosecutor V. Mahmoud Mustafa Busyf Al-Werfalli (2022), “Çevrimiçi” [Al-Werfallieng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 17.02.2023.

Situation in Libya The Prosecutor V. Saif Al-Islam Gaddafi (2022), “Çevrimiçi” [Gaddafieng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 17.02.2023.

Situation in The Central African Republic The Prosecutor V. Jean-Pierre Bemba Gombo (2019), “Çevrimiçi” [Bembaeng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 25.02.2023.

Situation in The Central African Republic The Prosecutor V. Jean-Pierre Bemba Gombo, Aimé Kilolo Musamba, Jean-Jacques Mangenda Kabongo, Fidèle Babala Wandu And Narcisse Arido (2018), “Çevrimiçi” [Bemba-Et-Aleng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 26.02.2023.

Situation in The Democratic Republic Of The Congo The Prosecutor V. Thomas Lubanga Dyilo, (2021), “Çevrimiçi” [Lubangaeng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#), Erişim Tarihi 29.01.2023 ss. 1-4

Situation in The Democratic Republic Of The Congo The Prosecutor V. Bosco Ntaganda, (2021), “Çevrimiçi” [Ntagandaeng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#), Erişim Tarihi 30.01.2023.

Situation in The Democratic Republic Of The Congo The Prosecutor V. Germain Katanga, (2007), “Çevrimiçi” [Katangaeng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#), Erişim Tarihi 02.02.2023.

Situation in The Republic Of Kenya The Prosecutor V. Uhuru Muigai Kenyatta (2015), “Çevrimiçi” [Kenyattaeng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 10.02.2023.

Situation in The Republic Of Kenya The Prosecutor V. William Samoei Ruto And Joshua Arap Sang (2016), “Çevrimiçi” [Rutosangeng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 11.02.2023.

Situation in Uganda The Prosecutor V. Dominic Ongwen, (2022), “Çevrimiçi” [Ongweneng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 14.03.2023.

Situation in Uganda The Prosecutor V. Joseph Kony And Vincent Otti, (2018), “Çevrimiçi” [Konyetaleng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 15.03.2023.

SMITH, S. W. (2015), “CAR’s History: The Past Of A Tense Present”, **Making Sense Of The Central African Republic**, Ed.: Tatiana Carayannis, Louisa Lombard, İngiltere, Zed Books Ltd, ss. 34-36.

SSENYONJO, M. (2007), “The International Criminal Court And The Lord's Resistance Army Leaders: Prosecution Or Amnesty?”, **International Criminal Law Review**, Sayı 7, ss. 60.

Statement By Prosecutor Luis Moreno-Ocampo, (2006), “Çevrimiçi” [Statement By Prosecutor Luis Moreno-Ocampo | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 14.03.2023.

Statement Of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, On The Recent Judgment Of The ICC Appeals Chamber Acquitting Mr Jean-Pierre Bemba Gombo (2018), “Çevrimiçi” [Statement Of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, On The Recent Judgment Of The ICC Appeals Chamber Acquitting Mr Jean-Pierre Bemba Gombo | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 27.02.2023.

Statement Of The Prosecutor Of The International Criminal Court, Fatou Bensouda, On The Notice To Withdraw Charges Against Mr Muthaura (2013), “Çevrimiçi” [Statement Of The Prosecutor Of The International Criminal Court, Fatou Bensouda, On The Notice To Withdraw Charges Against Mr Muthaura | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 10.02.2023.

Statement Of The Prosecutor Of The International Criminal Court, Fatou Bensouda, On The Withdrawal Of Charges Against Mr. Uhuru Muigai Kenyatta (2014), “Çevrimiçi” [Statement Of The Prosecutor Of The International Criminal Court, Fatou Bensouda, On The Withdrawal Of Charges Against Mr. Uhuru Muigai Kenyatta | International Criminal Court \(İcc-Cpi.İnt\)](#) Erişim Tarihi 10.02.2023.

STOITCHKOVA, D. (2011), “I International Criminal Court”, **Netherlands Quarterly Of Human Rights**, Cilt 29 Sayı 3, ss. 402.

Summary Of Trial Chamber VI’s Judgment in The Case Of The Prosecutor V. Bosco Ntaganda, Issued 8 July 2019, (2019), “Çevrimiçi” [20190708-Ntaganda-Judgment-Summary-Eng.Pdf \(İcc-Cpi.İnt\)](#), Erişim Tarihi 01.02.2023.

SUNGI, S. P. (2015), “The Kenyan Cases And The Future Of The International Criminal Court’s Prosecutorial Policies”, **African Journal Of International Criminal Justice**, Sayı 2, ss. 167.

SUR, M. (2013), “Birleşmiş Milletler Örgütünün Gelişimi Ve Geleceği”, **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, Sayı 8, ss. 2538.

SÜRÜCÜOĞLU, O. (2017) “Koruma Sorumluluğu: Darfur Krizi Ve Libya Müdahalesi Çerçevesinde Bir Değerlendirme” **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 4, ss. 612.

ŞENTUNA, T. (2019) “Libya Askeri Müdahalesinin Uluslararası Hukuka Uygunluğu Ve Koruma Sorumluluğu Kavramı Çerçevesinde Meşruiyeti”, **The Turkish Yearbook Of International Relations**, Sayı 50, ss. 225.

ŞİMŞEK, M. (2015), “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Taraf Olmayan Devletler Ve Devlet Başkanları Üzerindeki Yargı Yetkisi: Sudan Örneği” **IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi**, Kütahya, 14-17 Mayıs, ss. 152-153.

ŞİMŞEK, M. (2016), “Uluslararası Hukukta İnsanlığa Karşı Suçlar”, **Journal Of International Social Research**, Sayı 9, ss. 511.

- TABANLI, F. (2017), “Uluslararası Ceza Yargılamalarına Başlanabilmesinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin Rolü Ve Sudan Örneği” **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Sayı 1, ss. 94-98.
- TAŞKIN, O. E. (2017), “Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nde “Dokunulmazlık” Düzenlemesi”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı 30, ss. 279.
- TERZİ, M.; Yenal, S. (2019), “İnsan Haklarının Afrika’da Hukuki Korunma Sistemi Üzerine Bir İnceleme (Bölgesel Karşılaştırmalar ve Orta Doğu Üzerine Bazı Öneriler)”, **Avrasya Etüdleri**, Sayı 55, ss. 63-64.
- The President Of The Assembly Calls On States Parties To Fulfill Their Obligations To Execute The Arrest Warrants Against Mr. Al Bashir**, (2015), “Çevrimiçi” [The President Of The Assembly Calls On States Parties To Fulfill Their Obligations To Execute The Arrest Warrants Against Mr. Al Bashir | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2015/06/06-03-2023) Erişim Tarihi 06.03.2023.
- TORUN, Y. (2007), “İnsan Hakları”, **Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 16, ss. 417.
- TURHAN, A. (2013), “İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi” **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 4, ss. 359.
- ULUSOY, O. (2008), “**Uluslararası Ceza Mahkemesi**”, 1.Bs., İzmir, İnsan Hakları Dergisi Gündemi Dergisi, Etki Matbaacılık Yayıncılık, ss. 16-31.
- United Nations General Assembly, (1951), “Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide”, “Çevrimiçi” [Doc.1 Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.pdf](https://www.unhcr.org/refugees/pdf/doc1-convention-on-the-prevention-and-punishment-of-the-crime-of-genocide.pdf) Erişim Tarihi 05.09.2024.
- UZUN, E. (2003), “Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi Ve Roma Statüsü”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 2, ss. 29.
- VINCK, P.; PHAM, P. N. (2010), “Outreach Evaluation: The International Criminal Court In The Central African Republic”, **International Journal Of Transitional Justice**, Sayı 4, ss. 6-7.
- Warrant Of Arrest Unsealed Against Five LRA Commanders**, (2005), “Çevrimiçi” [Warrant Of Arrest Unsealed Against Five LRA Commanders | International Criminal Court \(İcc-Cpi.Int\)](https://www.icc-cpi.int/en/press-releases/2005/05/05-02-2023) Erişim Tarihi 14.02.2023.
- WHEELER, C. H. (2016), “No Longer Just A Victim: The Impact Of Victim Participation On Trial Proceedings At The International Criminal Court”, **International Criminal Law Review**, Sayı 3, ss. 541-542.
- YAKUT, S. (2021) “Koruma Sorumluluğunun Geleceğine Yönelik Ümitler: Kenya’da Koruma Sorumluluğu Başarısı”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, Sayı 1, ss. 150-173.
- YENİGÜN, C.; HACIOĞLU, Ü. (2010), “Bosna-Hersek: Batı’nın Güvenini Kaybettiği Medeniyet”, **Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, Sayı 9, ss. 6-7.

ZEILIG, L.; D. RENTON,; D. SEDDON, (2008), “**The Congo: Plunder And Resistance**”
Bloomsbury Publishing, ss. 172.

ZORLU, S. E. (2016), “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşunda Tarihsel Süreç Ve BM
Güvenlik Konseyinin Uluslararası Ceza Mahkemesinin İşleyişi Üzerindeki
Yetkileri”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı 24, ss. 119-127.

